

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Κοινωνική και
Ιστορική Ανθρωπολογία**

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία.

**Διαδρομές ,Σύνορα και Ανθρώπινα Δικαιώματα. Το
Παράδειγμα του Κέντρου Κράτησης στην Μόρια
Μυτιλήνης και η Βιοπολιτική των Μη Κυβερνητικών
Οργανώσεων.**

Γεώργιος Ρέππας

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ποθητή Χαντζαρούλα,
Μόνιμη επίκουρη καθηγήτρια.**

Μυτιλήνη, Ιανουάριος 2017

University of the Aegean
School of Social Sciences
Department of Social Anthropology and History

M. Sc in Social and Historical Anthropology

Master's Thesis

**Routes, Borders and Human Rights. The Moria's
(Mytilini) Detention Center Example and the
Biopolitics of the Non Governmental Organizations
(NGOs).**

By

George Reppas

**Supervisor: Pothiti Hantzaroula,
Permanent Assistant Professor**

Mytilini, January 2017

Περίληψη.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια μελέτη εστιασμένη στη διαχείριση του προσφυγικού και των πρακτικών που προκύπτουν από αυτή. Ειδικότερα, η μελέτη εστιάζει στον τρόπο διαχείρισης των μη κυβερνητικών οργανώσεων στο Κέντρο κράτησης Μόρια. Η μελέτη εντάσσεται στο πλαίσιο ανθρωπολογικών και κοινωνιολογικών ερευνών που έχουν εστιάσει σε αντίστοιχες δομές και έχουν διερευνήσει τις σχέσεις ανάμεσα στους κρατούμενους και το προσωπικό, τους κρατούμενους και την περιβάλλουσα κοινωνία, τους κρατούμενους και τους φορείς υποστήριξης, αλλά και τις σχέσεις μεταξύ των κρατούμενων (Goffman 1961, Pandolfi 2003, Ροζάκου 2012, Τρουμπέτα 2012). Επίσης η εργασία χρησιμοποιεί, ως θεωρητικό πλαίσιο, τα έργα του Foucault (2012) για την βιοπολιτική και του Agamben για την έννοια της «κατάστασης εξαίρεσης» (2007).

Η μελέτη ερευνά τις πρακτικές δύο συγκεκριμένων ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στο Κέντρο κράτησης της Λέσβου Μόρια, τόσο τις σχέσεις μεταξύ των εργαζομένων όσο και μεταξύ εργαζομένων και κρατούντων. Οι πρακτικές της έμμισθης εργασίας αναδεικνύουν μια κάθετη σχέση εντός της οργάνωσης αλλά και μεταξύ εργαζομένων και προσφύγων. Η βασική υπόθεση της εργασίας είναι να αναδείξει τις πρακτικές διαχείρισης των ΜΚΟ, στο πλαίσιο της ανθρωπιστικής επέμβασης, προσεγγίζοντας αυτές από την φουκωική σκοπιά της βιοεξουσίας και να διερευνηθεί αν πρόκειται για μια νέα μορφή κυριαρχίας. Διερευνάται το ζήτημα του σώματος και πώς αυτό γίνεται αντικείμενο εξουσίας αλλά και τις τεχνικές, που χαρακτηρίζουν τις νεωτερικές και μετανεωτερικές κοινωνίες, οι οποίες αφορούν την χειραγώγηση, την επιτήρηση και τον έλεγχο των σωμάτων, δηλαδή τους πειθαρχικούς μηχανισμούς οι οποίοι μετασχηματίζουν το ανθρώπινο το σώμα και το «κανονικοποιούν». Επίσης διερευνάται αν το Κέντρο κράτησης Μόρια συγκλίνει προς αυτό που ονομάζει ο Goffman ολοπαγές ίδρυμα όπου οι αποφάσεις προαποφασίζονται και υλοποιούνται από το προσωπικό χωρίς την παρέμβαση των κρατούμενων, οι οποίοι γίνονται συνήθως αντιληπτοί ως παθητικοί αποδέκτες της βοήθειας.

Η έρευνα βασίστηκε στη μέθοδο των ημι-δομημένων συνεντεύξεων. Στο σύνολό τους οι πληροφορητές ήταν απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και

ανήκαν στα εργατικά στρώματα. Στην πλειοψηφία τους τα υποκείμενα της έρευνας είχαν επίγνωση ότι η αφήγηση της δικής τους ιστορίας αποτελεί μια μορφή ιδιοκτησίας που είναι ταξικά και έμφυλα προσδιορισμένη και είχαν αποκλείσει τον εαυτό τους από την δημόσια αφήγηση της ιστορίας .

Τα ευρήματα που αναδύθηκαν από την έρευνα με βάση τα ερωτήματα που είχαν τεθεί είναι τα εξής: σχετικά με το ζήτημα αν το Κέντρο κράτησης Μόρια αποτελεί ένα ολοπαγές ίδρυμα, έδειξε ότι ενέχει αρκετά χαρακτηριστικά ενός ολοπαγούς ιδρύματος. Στους κρατούμενους δεν δίνεται το δικαίωμα συμμετοχής για λήψη αποφάσεων και τα υποκείμενα παρουσιάζονται ως παθητικοί αποδέκτες. Σχετικά με τις πρακτικές διαχείρισης των ΜΚΟ διαπιστώνεται ότι είναι εξουσιαστικές πρακτικές οι οποίες διαπερνούν τα σώματα και τις δράσεις των υποκειμένων όχι με όρους άρνησης και επιβολής αλλά διαπλάθοντας την υπόστασή τους. Όπως δηλαδή το ορίζει ο Foucault ότι η εξουσία έχει κατεύθυνση « από κάτω προς τα πάνω». Το διαφορούμενο καθεστώς των ΜΚΟ εντός της νεοφιλελεύθερης κυβερνητικότητας, αφενός ως ενεργών υποκειμένων, φορέων δικαιωμάτων, και αφετέρου ως επαγγελματοποιημένων οργανισμών, διαχειριστικά και επιχειρηματικά με σαφείς προγραμματικούς στόχους μέσα σε ένα πλαίσιο δράσης, τις καθιστά την ίδια στιγμή αντικείμενα και υποκείμενα της διακυβέρνησης. Επίσης ένα άλλο εύρημα είναι ότι το Κέντρο κράτησης προσφύγων Μόρια συγκροτεί με υλικό τρόπο το ενδεχόμενο της παρανομίας και ενισχύει τη συνθήκη δομικής εργασιακής ανασφάλειας που είναι προϋπόθεση για την ένταξη με υποδεέστερους όρους στην καπιταλιστική παραγωγική διαδικασία. Με αυτή την έννοια, στο κέντρο κράτησης αναδύεται μια ιδιότυπη «παραγωγικότητα» των πρακτικών εξουσιασμού, πέραν του απλού ορισμού του ως χώρος όπου κυριαρχεί η εξαίρεση.

Ωστόσο σημαντικό εύρημα αποτελεί και το στοιχείο της αντίστασης του υποκειμένου ως προς τις εξουσιαστικές πρακτικές των ΜΚΟ. Μέσα σε ένα πλαίσιο όπου τα υποκείμενα οφείλουν να είναι παθητικοί αποδέκτες βοήθειας, η ατομική και η συλλογική έκφραση βρίσκει έδαφος να αναπτυχθεί και να χρησιμοποιήσει εκείνες τις στρατηγικές που θα λειτουργήσουν προς το βέλτιστο συμφέρον της. Ο χώρος του Κέντρου κράτησης εκτός από τον

εγκλεισμό παράγει και μια ιδιαίτερη μορφή αντιστάσεων που αναπτύσσονται μέσα και γύρω από αυτό.

Abstract.

The present Master's thesis is a study focused on the management of the refugee crisis and the practices it has resulted in. More specifically, the study focuses on the way Non-Governmental Organizations (NGOs) are operating at Moria detention centre. Moreover, the study is situated within the context of anthropological and sociological research that has focused on similar structures and explored the relations between the detainees and the staff, the surrounding community, and the supportive institutions, as well as the relations between the detainees themselves (Goffman 1961, Pandolfi 2003, Rozakou 2012, Trubeta 2012). Finally, as a theoretical framework for this study, Foucault's work on Biopolitics (2012) and Agamben's concept of the "state of exception" (2007) have been chosen.

The study explores the practices of two particular NGOs operating at the detention centre of Lesvos, focusing both on the relations among the NGO workers, and those between workers and detainees. Paid work practices establish a vertical relationship within the organization, as well as between workers and refugees. The basic working hypothesis of the thesis is to demonstrate the management practices of the NGOs in the framework of humanitarian intervention, from the viewpoint of the Foucauldian concept of biopower, and to explore whether a new form of domination is thereby established. The concept of the body and how it becomes an object of authority practice is explored, as well as the techniques characteristic of modern and post-modern societies, regarding manipulation, surveillance and control of bodies, in other words the disciplinary mechanisms which transform the human body and "normalize" it. Another point of examination is whether the detention centre of Moria is close to what Goffman defines as a total institution where decisions are predetermined and implemented by the staff regardless of the detainees, who are mostly viewed as passive recipients of aid.

Research was based on the method of semi-structured interviews. The informants were all working class university graduates. Most research subjects were aware that the narration of their own story constitutes a form of property

determined by class and gender, and banned themselves from the public narration of the story.

Based on the given questions, research came up with the following findings: concerning whether Moria detention centre constitutes a total institution, it has been shown that it encompasses a lot of the corresponding characteristics. Detainees are not granted the privilege of participating in decision making and the subjects are represented as passive recipients. Concerning the management practices of the NGOs, they have been proven to be authoritarian practices which are marked upon the bodies and actions of the subjects, not in terms of negation and enforcement, but by molding their perception of being. Just like Foucault defines it, authority “comes from below”. The ambiguous status of NGOs within a neo-liberal governing, on the one hand as active subjects bearing rights, and on the other as professionalized institutions with clearly programmed management and operational goals within a framework of action, positions them at the same time as both objects and subjects of governing. Another finding is that Moria detention centre materializes the possibility of criminal behavior and intensifies the condition of structural work insecurity, which is a precondition for integration, but on inferior terms, in the capitalistic environment of production. In that sense, a peculiar “productivity” of authoritarian practices emerges in the detention centre, apart from it being simply defined as a space where exception is dominant.

Last but not least, the element of subject resistance against the authoritarian practices of the NGOs constitutes another important finding. Within a framework where subjects have to remain passive recipients of aid, individual and collective expression finds a way to develop and implement the necessary strategies to its best interest. The space of the detention centre, apart from confinement, also creates a distinctive form of resistance that develops inside and around it.

*Τούτες τις μέρες ο άνεμος μας κυνηγάει, μας κυνηγάει.
Γύρω σε κάθε βλέμμα το συρματοπλεγμα
γύρω στην καρδιά μας το συρματοπλεγμα
γύρω στην ελπίδα το συρματοπλεγμα.
Πολύ το κρύο, πολύ το κρύο πολύ το κρύο εφέτος.*

Πιο κοντά , πιο κοντά μουσκεμένα χιλιόμετρα μαζεύονται γύρω τους...

Γιάννης Ρίτσος, Τούτες τις μέρες 1975.

Ακρώνυμα.

ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
ΠΕΠ	Παράνομο Εισερχόμενο Πρόσωπο
UNHCR	Ύπατη Αρμοστέία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες
EASO	European Asylum Support
FRONTEX	Οργανισμός Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής
ΔΟΜ	Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης

Περιεχόμενα.

Εισαγωγή.....	11
1. Το νομικό πλαίσιο του ασύλου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα.....	18
2. Ο βιοπολιτικός ρόλος των διεθνών και τοπικών «ανθρωπιστικών» οργανώσεων (ΜΚΟ).....	27
2.1 Νεοφιλελεύθερη κυβερνητικότητα και ο ρόλος των ΜΚΟ.....	30
2.2 Κυριαρχία και η κατάσταση εξαίρεσης ως Κανόνας.....	36
3. Θεωρητική προσέγγιση, Μεθοδολογία και Εννοιολογική αποσαφήνιση.....	40
3.1 Θεωρητική προσέγγιση.....	40
3.2 Μεθοδολογία.....	46
3.3 Εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου «ασυνόδευτα παιδιά».....	47
4 Το παράδειγμα του κέντρου κράτησης στην Μόρια Μυτιλήνης.....	48
4.1 Ο χώρος.....	48
4.2 Η εσωτερική οργάνωση και λειτουργία.....	56
4.3 Το κέντρο κράτησης ως χώρος αναπαραγωγής των εργασιακών σχέσεων.....	67
4.4 Τα υποκείμενα ως φορείς δράσης.....	73
4.5 Συμπεράσματα.....	77
Αντί επιλόγου.....	81
Βιβλιογραφία.....	86
Παράρτημα Α' Τα βασικότερα νομοθετικά κείμενα περί ασύλου στην Ελλάδα.....	90
Παράρτημα Β' Φωτογραφικό υλικό.....	95

Εισαγωγή.

Μέσα στο 2015, με αποκορύφωμα την περίοδο από τον Σεπτέμβριο μέχρι τον Νοέμβριο, περισσότεροι από ένα εκατομμύριο πρόσφυγες και μετανάστες εισήλθαν «παράτυπα» στην επικράτεια της ΕΕ, ακολουθώντας κυρίως τη λεγόμενη «οδό της Ανατολικής Μεσογείου» που περνά από τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου. Πάνω από μισό εκατομμύριο, πέρασαν μόνο από τη Λέσβο, ενώ μεγάλη πίεση δέχτηκαν η Χίος, η Σάμος, η Κως και η Λέρος¹. Η σύνθεση του πληθυσμού των εκτοπισμένων ταξιδιωτών υπήρξε και παραμένει πολύ ετερογενής. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας οι πρόσφυγες από τη Συρία αριθμητικά υπερτερούν οπότε κατά μια έννοια πρωτοστατούν στο άνοιγμα της «πύλης εισόδου» βόρεια της Λέσβου με προορισμό τη Βόρεια Ευρώπη. Επίσης, πολύ λιγότεροι σε αριθμό, περνούν στην Ευρώπη Αφγανοί και Πακιστανοί και ακόμα μικρότερος αριθμός μεταναστών από τη Σομαλία, το Ιράν, το Μαρόκο και άλλες χώρες της υποσαχάριας Αφρικής. Η «ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση», που βέβαια είναι σε εξέλιξη, φαίνεται να χωρίζεται σε δύο φάσεις. Η πρώτη φάση ήταν των ανοικτών συνόρων, κατά την οποία οι πρόσφυγες διέρχονται από την Ελλάδα για να κινηθούν προς τις χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης όπου επιθυμούν να εγκατασταθούν. Και η δεύτερη φάση, όταν σταδιακά κλείνουν τα σύνορα και οι πρόσφυγες εγκλωβίζονται στη χώρα μας. Ωστόσο, η συντριπτική πλειονότητα των προσφύγων που εισήλθαν στην Ελλάδα το 2015 μπόρεσαν να συνεχίσουν το ταξίδι τους μέσω της ΠΓΔ της Μακεδονίας σε άλλες χώρες της ΕΕ και αλλού. Με αυτή την έννοια, λόγω της διάχυσης, το πρόβλημα από εθνικό έγινε ένα ευρωπαϊκό ζήτημα. Η συμφωνία της ΕΕ με την Τουρκία στις 18 Μαρτίου 2016 σηματοδοτεί μια νέα φάση στην προσφυγική κρίση. Η κατασκευή φρακτών στα σύνορα των χωρών του Βίσεγκραντ και το de facto κλείσιμο της «βαλκανικής οδού» επιβεβαιώθηκε επίσης από μία συμφωνία που ως βασική της αρχή έχει μια θεωρητική λογική ισόρροπων επανεισδοχών, αφού για κάθε παράτυπο μετανάστη που θα επαναπροωθείται

---

¹ <http://maps.unhcr.org/en/view?id=3031>

από την Ελλάδα στην Τουρκία, ένας πρόσφυγας θα πηγαίνει από την Τουρκία σε κάποια χώρα της ΕΕ. Επομένως, θα λέγαμε ότι πρόκειται για μια πολιτική ελεγχόμενου, μερικού κλεισίματος των συνόρων, που θεωρεί την Τουρκία «ασφαλή χώρα διέλευσης», κάτι που αμφισβητείται από την Ύπατη Αρμοστεία και πολλούς άλλους, αφήνοντας έτσι ένα έστω μικρό περιθώριο κινητικότητας των προσφύγων, δεν υιοθετεί επίσημα τη λογική των απωθήσεων στο Αιγαίο και παράγει έναν πληθυσμό προσφύγων μεταναστών ακινητοποιημένων στον χώρο. Όπως υποστηρίζει η Ροζάκου (2015:13)² το «μεγάλο πέρασμα» από τη Λέσβο αφήνει ανεξίτηλα σημάδια, αλλάζοντας για πάντα τον τόπο και όσους βρίσκονται εκεί. Η ερευνήτρια σημειώνει ότι: «Η Λέσβος γίνεται ο τόπος όπου εκδηλώνονται ραγδαίοι μετασχηματισμοί σε πολλαπλά επίπεδα, στις σχέσεις ανάμεσα στο κράτος και την “κοινωνία πολιτών”, την δράση των ανθρωπιστικών οργανώσεων, το εύρος και το περιεχόμενο της αλληλεγγύης, τη συγκρότηση τελικά του ίδιου του κράτους» (Ροζάκου, 2015:13).

Επιπλέον, η σοβαρότητα του προβλήματος σε συνδυασμό με τις δομικές αδυναμίες του ελληνικού κράτους κατέστησαν αναγκαία την παρέμβαση διεθνών διακρατικών οργανώσεων, όπως η Ύπατη Αρμοστεία και ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΔΟΜ), ενώ προκάλεσε την κινητοποίηση των πολιτών όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και ευρύτερα στον κόσμο. Ειδικότερα στην Ελλάδα, η προσφυγική κρίση είχε μια γεωγραφική επικέντρωση στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου. Εκεί, στην περιφέρεια του ευρωπαϊκού χώρου, ιδιαίτερα σε περιοχές όπως η Λέσβος ή η Χίος, όπου η πίεση στους τοπικούς πληθυσμούς ήταν πρωτοφανής και ο κρατικός μηχανισμός ήταν απολύτως αδύνατο να ανταποκριθεί, δημιουργήθηκαν ζώνες περιορισμένης κυριαρχίας³ στις οποίες εφαρμόστηκε ένα πειραματικό μοντέλο «ανθρωπιστικής διακυβέρνησης»⁴ της κρίσης με βασικό φορέα την Ύπατη Αρμοστεία, που σε συνεργασία με τις περιφερειακές αρχές, την Τοπική Αυτοδιοίκηση και άλλους τοπικούς φορείς αλλά και με ευρωπαϊκούς θεσμούς, όπως η Frontex, ανέλαβε να συντονίσει μια πλειάδα ΜΚΟ. Ήταν μια πρωτόγνωρη εμπειρία για το νησί

---

² Κατερίνα Ροζάκου, Το πέρασμα της Λέσβου: κρίση, ανθρωπιστική διακυβέρνηση και αλληλεγγύη, Σύγχρονα Θέματα 130/1 (2015), σ. 13-16.

³ Βλ. στο ίδιο.

⁴ Βλ. Didier Fassin / Mariella Pandolfi (επιμ.), *Contemporary States of Emergency: the Politics of Military and Humanitarian Interventions*, Zone Books, N. Υόρκη 2010.

της Λέσβου αλλά και γενικότερα για την Ελλάδα. Οι ξένοι θεσμικοί φορείς απετέλεσαν τον κύριο επιχειρησιακό βραχίονα της διακυβέρνησης του προσφυγικού και διαχειρίστηκαν σημαντικούς πόρους με σημαντικά αποτελέσματα. Ειδικότερα στη Λέσβο, η «ανθρωπιστική διακυβέρνηση» με τους καινούργιους μηχανισμούς της αλλά και άλλες, πιο άτυπες, παρεμβάσεις στο πλευρό των προσφύγων παρήγαγαν μια νέα «ανθρωπιστική» γεωγραφία όπως σημειώνει ο Παπαταξιάρχης (2016:12)⁵. Ο συγγραφέας περιγράφει το πλήθος των καταυλισμών που δημιουργήθηκαν στη Λέσβο. Εκτός από τα λεγόμενα camps, κέντρα ποικίλων κατηγοριών «Κέντρα Ταυτοποίησης», όπως το λεγόμενο «hotspot» της Μόριας, επίσης «Κέντρα Φιλοξενίας», όπως το Καρα-τεπέ, ή άλλα πιο ανεπίσημα, όπως το ΠΙΚΠΑ, που υπήρχε ήδη, καθώς και το «No border» στη Μυτιλήνη, κέντρα για ασυνόδευτους ανήλικους, όπως η «Μεταβατική Δομή Φιλοξενίας» της Μετάδρασης στη Μυτιλήνη, «Κέντρα Προσωρινής Διαμονής», όπως αυτό της MSF στον Μανταμάδο, «Κέντρα Μεταφοράς» των προσφύγων, όπως το Oxys και, αργότερα, το διάδοχο camp της International Rescue Committee (IRC) στον Μόλυβο ή το Stage 2 στη Σκάλα Συκαμνιάς, και βέβαια άτυπους «καταυλισμούς πρώτης υποδοχής» με πολλαπλές λειτουργίες διάσωσης, παροχή υπηρεσιών υγείας, σίτισης και ρουχισμού ακόμη και στέγαση και σημαντική αναγνωρισιμότητα, όπως ο Πλάτανος και το Light house στη Σκάλα Συκαμνιάς, αλλά και μια πλειάδα μικρότερων χώρων υποδοχής προσφύγων (Παπαταξιάρχης, 2016:12). Γύρω από κάθε camp και κοντά στις συλλογικές κινήσεις, τις ΜΚΟ και τις συλλογικότητες που συνδέονται με αυτό, συγκροτήθηκε ένα ολόκληρο δίκτυο υποδομών, γραφείων, αποθηκών, χώρων διαμονής των στελεχών και εθελοντών, καθώς και χώρων κοινωνικότητας. Η αναγκαιότητα της ανθρωπιστικής παρέμβασης μέσα από ένα σύνολο πρακτικών μετατρέπεται σε μια ανθρωπιστική επέμβαση με πολλαπλές διακλαδώσεις για να καταλήξει σε μια μορφή κυριαρχίας πάνω στο τοπικό πολιτικό και κοινωνικό χώρο⁶. Ο

---

⁵ Ευθύμιος Παπαταξιάρχης, Μια μεγάλη ανατροπή: Η «ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση» και ο νέος πατριωτισμός της «αλληλεγγύης», Σύγχρονα Θέματα 132/3 (2016), σ. 7-28.

⁶ Mariella Pandolfi « Moral entrepreneurs», Κινούμενες Κυριαρχίες και Συρματοπλέγματα. Το βιοπολιτικό στα μετακομμουνιστικά Βαλκάνια. Σύγχρονα θέματα 82 (2003) σ 19-32.

Παπαταξιάρχης (2016:12) επισημαίνει ότι «όλοι αυτοί οι χώροι τους οποίους παρήγαγε η προσφυγική κρίση, και ιδιαίτερα τα camps, αποτέλεσαν σημεία αναφοράς, τόσο για τους χιλιάδες εθελοντές που συνέρευσαν στο νησί για «να βοηθήσουν τους πρόσφυγες», ενώ προσέλκυσαν μεγάλους χρηματικούς και άλλους υλικούς πόρους, οι οποίοι διακινήθηκαν παγκοσμίως μέσα από τα κανάλια της διαδικτυακής εξάπλωσης των ΜΚΟ»(Παπαταξιάρχης ,2016:12).

Μέσα σε αυτό το κλίμα, η αιτία για την διεξαγωγή της παρούσας έρευνας στάθηκε το ενδιαφέρον που παρουσιάζει ο γιγάντιος μηχανισμός ανθρωπιστικών οργανώσεων που αναπτύχθηκε στο νησί της Λέσβου, με σκοπό να διαχειριστεί την κατάσταση του προσφυγικού. Ο ρόλος των ΜΚΟ στη διαχείριση του μεταναστευτικού σήμερα δεν είναι η απλή φιλάνθρωπη βοήθεια, όπως προβάλλεται και παρουσιάζεται από τα ΜΜΕ και την κυρίαρχη αφήγηση. Ενώ δηλώνουν μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, παρ' όλα αυτά ελέγχονται και χρηματοδοτούνται από ευρωπαϊκούς θεσμούς, κράτη και ιδιώτες με πρόσχημα την αντιμετώπιση ανθρωπιστικών κρίσεων. Στην ουσία είναι οργανισμοί που στηρίζουν την ύπαρξη τους στη διαχείριση του μεταναστευτικού, ενώ παράλληλα συμβάλλουν στη διαιώνιση του προσφυγικού ζητήματος

Η έρευνα εστιάζεται στην προβληματική των πρακτικών διαχείρισης πληθυσμών, με φουκωικούς όρους, που τελούν σε «κρίση», όπου κάτω από το καθεστώς «έκτακτης ανάγκης» λαμβάνονται μια σειρά προσωρινών μέτρων, ουσιαστικά για να αντιμετωπιστεί ο έκτακτος χαρακτήρας ενός συμβάντος, όταν στην πορεία αποκτά μια κανονική μορφή και αποτελεί έκτοτε μια τεχνική και καταστατική μορφή διακυβέρνησης. Η «έκτακτη ανάγκη», μέσω της όλο και μεγαλύτερης γενίκευσης του παραδείγματος των αιτημάτων για «ασφάλεια», παραμένει ως τις μέρες μας το βασικό μοτίβο διακυβέρνησης. Η επιτήρηση της ίδιας της ζωής των προσφύγων σε κάθε έκφασή της περνάει μέσα από τον έλεγχο και τον εγκλεισμό σε κέντρα κράτησης, υπό συνθήκες διαβίωσης που κρίνονται από απλώς κακές ως απάνθρωπες. Οι πρόσφυγες καταλήγουν να γίνονται υπάρξεις, πάνω στο σώμα των οποίων αρχίζει να υλοποιείται η ολοκληρωτική βιοπολιτική διαχείριση. Αυτοί οι διαχωρισμοί μεταξύ ομάδων του πληθυσμού δημιουργούν νέους τύπους εσωτερικών συνόρων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, προκύπτει μια σημαντική διάκριση, σε πολίτες

από τη μια πλευρά με πλήρη δικαιώματα, σε αντίθεση με αυτούς που τα έχουν στερηθεί, όντας αποκλεισμένοι. Υπό αυτήν την έννοια, τα κέντρα κράτησης προσφύγων, μέσω μιας άτυπης κατάστασης έκτακτης ανάγκης που κηρύσσει η εκάστοτε εξουσία, αποτελούν τόπους εξαίρεσης.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας γίνεται παρουσίαση του νομικού πλαισίου όπου αναφέρονται μεταξύ άλλων διεθνείς συνθήκες, συνθήκες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πολυμερείς και διμερείς συμφωνίες που έχουν επικυρωθεί από το ελληνικό κράτος, καθώς επίσης και η ελληνική νομοθεσία, που ρυθμίζει τις συνθήκες και το καθεστώς παραμονής προσφύγων και τις υποχρεώσεις του ελληνικού κράτους ως χώρας υποδοχής. Επιπλέον γίνεται ανάλυση του θεσμικού πλαισίου και της διαμόρφωσης της πολιτικής ασύλου στην Ελλάδα σε σχέση με τη διεθνή νομοθεσία. Δεδομένου ότι η Ελλάδα ανήκει στη περιφέρεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αποτελεί, ως πρώτο σημείο εισόδου, την πρώτη χώρα ασύλου, η εναρμόνιση της εσωτερικής της νομοθεσίας με το Διεθνές και Ευρωπαϊκό δίκαιο έχει ιδιαίτερη σημασία για την Ελλάδα καθώς καλείται να αναλάβει ένα δυσανάλογο αριθμό αιτήσεων ασύλου από πρόσφυγες, σε σχέση με τις χώρες της Κεντρικής και βόρειας Ευρώπης, άρα και να διαμορφώσει την πολιτική του ασύλου διαφορετικά. Η θεσμική αντιμετώπιση των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα είναι καθοριστική στην εξέλιξη της πορείας τους προς την Ευρώπη ή την Ελλάδα στην οποία αναγκάζονται να διαμείνουν ακόμα και αν δεν αποτελεί τόπο προορισμού.

Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται η διερεύνηση και η ανάδειξη της βιοπολιτικής, με φουκωικούς όρους, που αφορά κυρίως τη διαχείριση των πληθυσμών που τελούν σε «κρίση». Η κυριαρχία ως επιβολή της εξαίρεσης αναφέρεται στην αντιμετώπιση κρίσιμων κοινωνικών κατηγοριών ως μιας «γυμνής ζωής» που τίθεται εκτός των ορίων των παραδοσιακών δικαιωμάτων, για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες χωρίς χαρτιά. Η ένταση των πρακτικών επιτήρησης και ελέγχου, οι δεκάδες παραλλαγές της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας, η διατήρηση εκατομμυρίων μεταναστών χωρίς χαρτιά σε συνθήκη οριακής μη νομιμότητας, οι σύγχρονες μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και οι παραλλαγές βιοπολιτικού απαρτχάιντ, όπως οι πολιτικές του εθελοντισμού μέσα από τις σχέσεις πατρωνίας μεταξύ ΜΚΟ και προσφύγων, εξηγούν την απήχηση τέτοιων προσεγγίσεων.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο στηρίχτηκε η εργασία. Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να γίνει μια αναφορά στην έννοια της «φιλοξενίας» και του «συνόρου» από μια κριτική προσέγγιση, υιοθετώντας ανθρωπολογικές και κοινωνιολογικές έρευνες που έχουν εστιάσει σε αντίστοιχες δομές χώρων κράτησης και έχουν διερευνήσει τις σχέσεις ανάμεσα στους κρατούμενους και το προσωπικό. Στη συνέχεια γίνεται λόγος για την έννοια του «χώρου» κράτησης ως ετεροτοπία, ως ουδέτερη και ενδιάμεση ζώνη, όπως είναι τα κέντρα κράτησης, στα οποία αποκτά πραγματική υπόσταση η έννοια της ακινητοποίησης. Επιχειρείται επίσης να διερευνηθεί τι είδους πρακτικές παράγονται και αναπαράγονται εντός του χώρου κράτησης από τις μη κυβερνητικές οργανώσεις σε σχέση με το πώς προσλαμβάνεται ο «άλλος», αν δηλαδή συμβάλλουν στην κατασκευή και την «συντήρησή» του. Στη συνέχεια του κεφαλαίου παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας, καθώς και ο τρόπος προσέγγισης για την διεξαγωγή των συνεντεύξεων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται ο λόγος των υποκειμένων, μέσα από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν εκτός του χώρου εργασίας των. Η εμπειρία των υποκειμένων αντιμετωπίζεται ως μέσο για την κατανόηση των πρακτικών διαχείρισης των ΜΚΟ και του τρόπου που διαμορφώνονται οι σχέσεις ανάμεσα στους κρατούμενους και το προσωπικό, τους κρατούμενους και την περιβάλλουσα κοινωνία, αλλά και τις σχέσεις μεταξύ των κρατουμένων. Το ενδιαφέρον εστιάζεται στο Κέντρο Πρώτης Υποδοχής (ΚΕ.Π.Υ) Μόρια και στις αμφισημίες που αναδεικνύονται στον χώρο αυτό. Από την μια παρουσιάζεται ως χώρος «φιλοξενίας» και από την άλλη ως κέντρο κράτησης, ως «εργοστάσιο» όπου εγκληματοποιούν τη μετανάστευση, την κινητικότητα των «ανθρώπων χωρίς χαρτιά», καθώς τέτοιου είδους διέλευση των συνόρων αντιμετωπίζεται ως αδίκημα και τιμωρείται με εγκλεισμό και φυλάκιση. Ο μηχανισμός του Κέντρου Πρώτης Υποδοχής Μόρια δοκιμάζεται σε σχέση με το θεωρητικό πλαίσιο σε μια προσπάθεια να διαπιστωθεί αν παράγει και κατασκευάζει ως έγκλημα την «παράτυπη» μετακίνηση στιγματίζοντας τους ανθρώπους ως «λαθραίους». Επίσης αναλύονται οι πρακτικές διαχείρισης του προσφυγικού εντός του χώρου υποδοχής και ταυτοποίησης από το προσωπικό που εργάζεται στις δυο ΜΚΟ, αλλά και σε κρατικούς φορείς. Στο τελευταίο μέρος του κεφαλαίου γίνεται προσπάθεια να αναδειχθούν οι

αντιστάσεις των υποκειμένων, καθώς οι χώροι εγκλεισμού προσφύγων δεν περιλαμβάνουν μόνο εγκλεισμό και μια παθητική στάση, αλλά περιλαμβάνουν πλήθος πρακτικών και στρατηγικών αντίστασης, αποτυπώνοντας μορφές αγωνιστικής υποκειμενικότητας.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα ευρήματα της μελέτης. Αν και κατά πόσο δηλαδή, μπορούν να απαντηθούν τα ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή της έρευνας. Στην περίπτωση του υπό έρευνα Κέντρου Πρώτης Υποδοχής Μόρια αν αποτελεί ένα ολοπαγές ίδρυμα και ταυτόχρονα μια ετεροτοπία αλλά και χώρο όπου επικρατεί μια «κατάσταση εξαίρεσης». Στο ζήτημα των πρακτικών διαχείρισης του προσφυγικού από τις ΜΚΟ, θα πρέπει να απαντηθεί αν στο πλαίσιο της ανθρωπιστικής επέμβασης, από την φουκωική σκοπιά της βιοεξουσίας, πρόκειται για μια νέα μορφή κυριαρχίας. Αν, πέρα από την κατάσταση εξαίρεσης που ενδεχομένως χαρακτηρίζει τον χώρο κράτησης, αναδύεται μια ιδιότυπη «παραγωγικότητα» των πρακτικών εξουσιασμού.

1.Το νομικό πλαίσιο του ασύλου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα.

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μια προσπάθεια να παρουσιαστεί η διεθνής καθώς επίσης και η ελληνική νομοθεσία σχετικά με το άσυλο, που ρυθμίζει τις συνθήκες, το καθεστώς παραμονής προσφύγων και τις υποχρεώσεις του ελληνικού κράτους ως χώρας υποδοχής. Η θεσμική αντιμετώπιση των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα είναι καθοριστική στην εξέλιξη της πορείας τους προς την Ευρώπη ή την Ελλάδα στην οποία αναγκάζονται να διαμείνουν ακόμα και αν δεν αποτελεί τόπο προορισμού. Μέσα από το νομικό πλαίσιο, ως «εργαλείο», καθορίζεται η διαχείριση του προσφυγικού καθώς και η νομιμοποίηση των μη κυβερνητικών οργανώσεων ως «ειδικοί» διαχειριστές. Το νομικό πλαίσιο έχει ενδιαφέρον να ερευνηθεί με ποιους τρόπους, κάτω από τις τρέχουσες συνθήκες νεοφιλελεύθερης διακυβέρνησης, κατασκευάζεται ο «άλλος», πως μέσω της αντικειμενοποίησης αυτών των μετακινούμενων και ακινητοποιούμενων «άλλων» μετατρέπονται σε παρίες και «ύλη εκτός τόπου» (Malkki,1992). Η συγκρότηση μιας Ευρώπης «χωρίς (εσωτερικά) σύνορα» συνυφάνεται με την οικοδόμηση μιας «Ευρώπης-φρουρίου» μέσω της χάραξης και στερέωσης εθνικών συνόρων στα όρια της ζώνης του Σένγκεν. Η απεριόριστη κινητικότητα του κεφαλαίου και των καπιταλιστικών και κοσμοπολιτικών υποκειμένων της «νέας Ευρώπης» εξασφαλίζεται μέσω της εμπορευματοποιημένης κυκλοφορίας και ακινητοποίησης των μη-Ευρωπαίων, μετακινούμενων «άλλων»: μεταναστών χωρίς χαρτιά, αιτούντων άσυλο, παράνομων ξένων και μη-πολιτών.

Η Ελλάδα βρίσκεται στα εξωτερικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο σταυροδρόμι μεταξύ Ασίας, Αφρικής και Ευρώπης και αποτελεί ένα από τα βασικά σημεία εισόδου προσφύγων και μεταναστών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τόσο οι « πρόσφυγες» όσο και οι « οικονομικοί μετανάστες» συνιστούν τύπους και μορφές της διεθνούς μετανάστευσης με κριτήριο διαφοροποίησης το αίτιο – κίνητρο της διεθνούς κινητικότητας. Σύμφωνα με τη σύμβαση της Γενεύης του 1951 και το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967, πρόσφυγας θεωρείται το άτομο που λόγω δικαιολογημένου φόβου διώξεως για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω

των πολιτικών πεποιθήσεων βρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει ιθαγένεια και δεν μπορεί ή εξαιτίας αυτού του φόβου δεν επιθυμεί να απολαμβάνει την προστασία της χώρας αυτής⁷. Άρα η μετακίνηση τους προκύπτει λόγω του κινδύνου που διατρέχει η ζωή τους στην περίπτωση παραμονής τους στη χώρα προέλευσής τους σε αντίθεση με τα άτομα που μετακινούνται για οικονομικούς συνήθως λόγους. Σύμφωνα με την προσέγγιση του «μεταναστευτικού κύκλου» η διεθνής μετακίνηση προσώπων περιλαμβάνει τρία διαδοχικά στάδια: την αποδημία από τη χώρα προέλευσης – καταγωγής προς τη χώρα υποδοχής- προορισμού, την είσοδο και διαμονή στη χώρα υποδοχής, η οποία μπορεί να είναι προσωρινή ή μόνιμη, και την πιθανή επιστροφή στη χώρα καταγωγής.

Ο όρος «άσυλο» χρησιμοποιείται από την αρχαία ελληνική γραμματεία μέχρι σήμερα και το περιεχόμενο του όρου παραμένει σχεδόν ίδιο. Κατά την αρχαιότητα , το άσυλο δίνονταν σε κάποιον διωκόμενο στον ιερό χώρο όπου προσέφευγε για προστασία. Σ' αυτόν τον ιερό χώρο ο διώκτης δεν είχε δικαίωμα πρόσβασης κατά την βυζαντινή περίοδο, κατά την οποία τα « προσφυγεία» παρείχαν προστασία στους χριστιανούς. Ο περιορισμός του χώρου σε κάποιο θρησκευτικό - λατρευτικό χώρο κατά την αρχαιότητα και την βυζαντινή περίοδο διευρύνεται με την γέννηση του έθνους – κράτους. Ως προστατευόμενος χώρος νοείται πλέον η επικράτεια του κράτους που χορηγεί άσυλο.

Όπως κάθε χώρα που έχει υπογράψει τη Συνθήκη της Γενεύης του 1951 για το καθεστώς του πρόσφυγα, έτσι και η Ελλάδα δεσμεύεται με συγκεκριμένες υποχρεώσεις. Λόγω όμως του ότι βρίσκεται σε τέτοια γεωγραφική θέση που την καθιστά το πρώτο σημείο εισόδου αυτών των ανθρώπων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αυτομάτως αποτελεί και την πρώτη χώρα ασύλου. Ειδικότερα, σημαίνει αφενός ότι είναι η πρώτη χώρα που πρέπει να αιτηθεί άσυλο ένα πρόσωπο που εμπίπτει στον ορισμό του πρόσφυγα, σύμφωνα με την Συνθήκη της Γενεύης, και αφετέρου ότι είναι η χώρα στην οποία πρέπει να επιστραφεί σε περίπτωση που έχει φύγει από την Ελλάδα κατά την περίοδο που εξετάζεται η περίπτωση του για άσυλο σύμφωνα με την Απόφαση του

---

⁷ <https://www.unric.org/html/greek/pdf/refugeeconvention-GRE.pdf>

Δουβλίνου II το 2003 (Papadimitriou P.N and Papageorgiou I.F, 2005). Σε διεθνές επίπεδο, η αυξανόμενη κινητικότητα των προσφύγων προς το εσωτερικό της Ε.Ε έχει οδηγήσει στην αλλαγή των πρακτικών διαχείρισης των προσφυγικών ζητημάτων. Η έκδοση προσωρινού αντί μονίμου ασύλου και η κατηγοριοποίηση του πρόσφυγα σε μετανάστη ο οποίος «εκμεταλλεύεται», κατά τον επίσημο λόγο, το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας στη χώρα υποδοχής, οδηγούν σε μια τάση για περισσότερο έλεγχο της μετανάστευσης προς την Ε.Ε μέσα από ενέργειες αυστηρού ελέγχου των συνόρων και την επισήμανση ζητημάτων ασφάλειας. Επίσης παραγνωρίζεται η ανάγκη προστασίας των προσφύγων και αντικαθίσταται το καθεστώς μόνιμης προστασίας σε προσωρινή (Voutira E. and Dona G. 2007).

Η Ελλάδα επικύρωσε τη Συνθήκη της Γενεύης το 1959 και το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης το 1968. Έως τη δεκαετία του 1990 η χώρα δεν διέθετε σαφές νομικό πλαίσιο για την εξέταση των αιτημάτων ασύλου. Με το νόμο 1975/1991⁸ ορίζεται για πρώτη φορά η διαδικασία αίτησης για παροχή πολιτικού ασύλου έπειτα από την υιοθέτηση του ορισμού του πρόσφυγα σύμφωνα με τη Συνθήκη της Γενεύης του 1951. Εισάγεται έτσι για πρώτη φορά το θεσμικό πλαίσιο το οποίο παραμένει εξαιρετικά προβληματικό μέχρι σήμερα. Η νόμιμη είσοδος στην Ελλάδα, σύμφωνα με το άρθρο 5 του νόμο 2452/1996 περί αλλοδαπών, προϋποθέτει έγκυρο διαβατήριο ή ταξιδιωτικό έγγραφο θεωρημένο. Ο πρόξενος μπορεί να αρνηθεί τη χορήγηση ειδικής θεώρησης εισόδου αιτιολογημένα, όταν συντρέχουν λόγοι δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Επίσης οι αρχές έχουν την δυνατότητα να αρνηθούν την είσοδο αλλοδαπού όταν αυτός περιλαμβάνεται στον κατάλογο ανεπιθύμητων αλλοδαπών, όταν η είσοδος του κρίνεται ότι προκαλεί κίνδυνο στη δημόσια ασφάλεια ή στη δημόσια υγεία, όταν το διαβατήριο ή το ταξιδιωτικό έγγραφο δεν εξασφαλίζει την επιστροφή του στη χώρα καταγωγής. Στην περίπτωση όμως αλλοδαπού που υποβάλλει αίτημα ασύλου, οι αρχές είναι υποχρεωμένες να μην τον απομακρύνουν από την χώρα έως ότου κριθεί το αίτημα ασύλου, καθώς και να διασφαλίσουν την πρόσβαση στις διαδικασίες ασύλου .

---

⁸ http://www.elinyae.gr/el/lib_file_upload/184a_91.1150378740941.pdf

Σύμφωνα με το άρθρο 24 Παρ του νόμου 2452/1996 περί αλλοδαπών την ευθύνη για την στέγαση για τους αιτούντες άσυλο την έχουν το υπουργείο υγείας και κοινωνικής αλληλεγγύης και το υπουργείο προστασίας του πολίτη. Επίσης σύμφωνα με το ΠΔ 189/1998 οι αιτούντες άσυλο μπορούν να λάβουν προσωρινή άδεια εργασίας που ισχύει για όσο διάστημα η απόφαση επί του αιτήματός τους εκκρεμεί. Η εν λόγω άδεια εργασίας ισχύει για όλους τους τύπους απασχόλησης και επαγγέλματος. Στο θέμα της εκπαίδευσης όλα τα παιδιά έχουν δωρεάν πρόσβαση στη δημόσια εκπαίδευση στην Ελλάδα. Παρέχονται δωρεάν μαθήματα ελληνικής γλώσσας τόσο για παιδιά όσο και για ενήλικες. Επίσης οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες και οι αλλοδαποί με ανθρωπιστικό καθεστώς εισάγονται ελεύθερα σε σχολή της επιλογής τους στα ελληνικά πανεπιστήμια με δωρεάν φοίτηση. Στο θέμα της υγείας σύμφωνα με το άρθρο 15 του ΠΔ 266/1999 η ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη έχεις ως εξής. Η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη περιλαμβάνει εξέταση στα εξωτερικά ιατρεία των κρατικών νοσοκομείων, των κέντρων υγείας και των περιφερειακών ιατρείων, παροχή φαρμάκων με συνταγή γιατρού. Η νοσοκομειακή περίθαλψη περιλαμβάνει νοσηλεία σε κλίνη Γ' θέσεως των κρατικών νοσοκομείων δωρεάν σε πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο και σε πρόσωπα με καθεστώς ανθρωπιστικής προστασίας. Για τους πρόσφυγες και τους αλλοδαπούς με καθεστώς ανθρωπιστικής προστασίας προβλέπεται η χορήγηση επιδόματος από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας που κατά μέσο όρο φτάνει τα 1.500 ευρώ τον χρόνο ανάλογα με τον αριθμό των εξαρτημένων από τον δικαιούχο προσώπων και τα ημερομίσθια του προηγούμενου έτους. Η ισχύουσα νομοθεσία προβλέπει επίσης τη δυνατότητα πολιτογράφησης αναγνωρισμένων προσφύγων μετά από παραμονή 5 ετών στη χώρα, ενώ για όσους είναι στο καθεστώς ανθρωπιστικής προστασίας ο αιτούμενος χρόνος αυξάνεται στα 10 χρόνια. Να σημειωθεί ότι για την υποβολή του αιτήματος πολιτογράφησης απαιτείται παράβολο αξίας 1.468 ευρώ (Χλέπας, 2005:84-105).

Σύμφωνα με το Π.Δ 113/2013⁹ η αίτηση διεθνούς προστασίας είναι η αίτηση του αλλοδαπού για προστασία από το ελληνικό κράτος και την αναγνώριση της

---

⁹ Βλ Παράρτημα1

ιδιότητας του πρόσφυγα. Αυτή η διαδικασία της αίτησης μπορεί να γίνει προφορικώς ή εγγράφως ενώπιον οποιασδήποτε ελληνικής αρχής, στα σημεία εισόδου στην ελληνική επικράτεια ή εντός αυτής με την οποία ζητεί άσυλο ή επικουρική προστασία στη χώρα μας ή με οποιονδήποτε τρόπο ζητεί να μην απελαθεί σε κάποια χώρα από φόβο δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης. Η αίτηση ασύλου θεωρείται ότι καλύπτει και την οικογένεια του αιτούντος που τον συνοδεύει και είναι υπό την προστασία του. Ως μέλη της οικογένειας θεωρούνται ο/η σύζυγος, άγαμα τέκνα έως 18 χρονών αλλά και τέκνα μεγαλύτερα των 18 χρονών ή εξαρτημένοι γονείς του αιτούντος ή του /της συζύγου που παρουσιάζουν κάποια ανικανότητα η οποία εμποδίζει να υποβάλλουν την αίτηση αυτοπροσώπως.

Ειδική περίπτωση αποτελούν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι. Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, οι ανήλικοι θεωρούνται ασυνόδευτοι όταν διαμένουν εκτός της χώρας καταγωγής τους χωρίς τους γονείς τους ή νόμιμο κηδεμόνα. Στην πράξη η ελληνική αστυνομία δεν αντιμετωπίζει τους ανήλικους ως ασυνόδευτους όταν αυτοί συνοδεύονται από κάποιο πρόσωπο ή έχουν συγγενή στην Ελλάδα που προσφέρεται να τους φροντίζει. Όταν πρόκειται για άτομο από 14 έως 18 ετών η αστυνομία προβλέπεται να το αντιμετωπίσει ως ώριμο άτομο για το αίτημα ασύλου. Τα αιτήματα των ασυνόδευτων ανηλίκων εξετάζονται κατά προτεραιότητα ως «ευάλωτες» περιπτώσεις όπως επίσης οι έγκυες γυναίκες και τα θύματα βασανιστηρίων. Σύμφωνα με το άρθρο 32 του νόμου 3907/2011 οι ασυνόδευτοι ανήλικοι και οι οικογένειες με ανήλικους κρατούνται, ως έσχατη λύση, μόνο εφόσον δεν μπορούν να εφαρμοστούν για τον ίδιο σκοπό άλλα επαρκή αλλά λιγότερο επαχθή μέτρα και για το ελάχιστο απαιτούμενο χρονικό διάστημα. Όπως διαπιστώνεται στο τέταρτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, το χρονικό διάστημα για το οποίο οι ανήλικοι παραμένουν έγκλειστοι μπορεί να είναι για μήνες και σε συνθήκες οι οποίες δεν έχουν καμία σχέση με το Πρωτόκολλο περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Έκτος από το καθεστώς του πρόσφυγα, υπάρχει η επικουρική προστασία με βάση το άρθρο 17 του ΠΔ. 96/2008, ο αλλοδαπός ή ο ανιθαγενής που δεν πληροί τις προϋποθέσεις για να αναγνωρισθεί ως πρόσφυγας, αλλά στο

πρόσωπό του συντρέχουν ουσιώδεις λόγοι από τους οποίους προκύπτει ότι αν επιστρέψει στη χώρα της καταγωγής του ή, στην περίπτωση ανιθαγενούς, στη χώρα της προηγούμενης συνήθους διαμονής του, κινδυνεύει να υποστεί σοβαρή βλάβη κατά την έννοια του άρθρου 15 του Π.Δ 96/2008 και που δεν μπορεί ή λόγω του κινδύνου αυτού δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της εν λόγω χώρας.

Το Π.Δ 90/2008¹⁰ εισάγει το θεσμό των δευτεροβάθμιων γνωμοδοτικών επιτροπών με τη συμμετοχή εκπροσώπου της ελληνικής αστυνομίας. Με το Π.Δ 81/ 2009¹¹ καταργείται ο δεύτερος βαθμός που είχε εισάγει το προηγούμενο Π.Δ και αναθέτει την αρμοδιότητα εξέτασης των αιτημάτων ασύλου στους διευθυντές των κατά τόπους αστυνομικών διευθύνσεων. Αυτό το Π.Δ είχε ως αποτέλεσμα την αφαίρεση του δικαιώματος άσκησης προσφυγής από τους αιτούντες άσυλο των οποίων το αίτημα είχε απορριφθεί σε πρώτο βαθμό. Το 2010 υιοθετήθηκε το Π.Δ 114/2010¹² με το οποίο ρυθμίστηκε η μεταβατική διαδικασία ασύλου στην Ελλάδα. Το Π.Δ 114/2010 αντικατέστησε το παλαιότερο Π.Δ 90/2008 και κατήργησε το Π.Δ 81/2009, που είχε δεχτεί κριτική τόσο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή όσο και από την Ύπατη Αρμοστεία λόγω της ασυμφωνίας με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Μεταξύ άλλων το Π.Δ 114/2010 άνοιξε το δρόμο για την επανασύσταση και τη βελτίωση της λειτουργίας των Επιτροπών Προσφύγων, ενώ αποκέντρωσε τα όργανα εξέτασης σε πρώτο βαθμό των αιτημάτων ασύλου σε 14 Αστυνομικές Διευθύνσεις της χώρας¹³.

Σε αντίθεση με το Π.Δ 114/2010 που τροποποιεί το ήδη υπάρχον σύστημα ασύλου και λειτουργεί ως μεταβατικό στάδιο ανάμεσα στα δύο συστήματα ασύλου, ο νόμος 3907/2011¹⁴ ιδρύει ένα νέο σύστημα ασύλου. Η Υπηρεσία Ασύλου αποτελεί την πρώτη αυτόνομη δομή της χώρας που ασχολείται με την

---

¹⁰ https://www.unhcr.gr/fileadmin/Greece/Protection/NomosEllada/Asylo/90_08.pdf

¹¹file:///C:/Users/%CE%93%CE%B9%CF%89%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82%20%CF%81%CE%B5%CF%80%CF%80%CE%B1%CF%82/Downloads/81_09.pdf

¹² https://www.unhcr.gr/fileadmin/Greece/Protection/NomosEllada/pd_114.pdf

¹³ <https://www.unhcr.gr/prostasia/nomiki-prostasia/o-nomos-stin-ellada.html>

¹⁴ Βλ. Παράρτημα1

εξέταση αιτημάτων ασύλου και ευρύτερα διεθνούς προστασίας. Επίσης παρέχει διοικητική υποστήριξη στην Αρχή Προσφύγων που εξετάζει σε δεύτερο βαθμό τις προσφυγές κατά αιτημάτων διεθνούς προστασίας που απορρίφθηκαν σε πρώτο βαθμό. Αν η αίτηση απορριφθεί σε πρώτο βαθμό, υπάρχει δικαίωμα προσφυγής προς την Αρχή Προσφύγων, που είναι ανεξάρτητη υπηρεσία, χωριστή από την Υπηρεσία Ασύλου.

Η εφαρμογή της νέας διαδικασίας ασύλου υπό τη νεοσυσταθείσα Υπηρεσία Ασύλου ρυθμίζεται πλέον από το Π.Δ 113/2013. Από το Μάρτιο του 2013 λειτουργεί το πρώτο Κέντρο Πρώτης Υποδοχής (ΚΕ.Π.Υ)¹⁵. Επίσης σημαντική εξέλιξη αποτελεί η δυνατότητα της Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής να ιδρύει και να εποπτεύει Δομές Φιλοξενίας αιτούντων άσυλο και ασυνόδευτων ανηλίκων (άρθρο 110, Ν.4172/2013).

---

¹⁵ Στο σημείο αυτό κρίνω σκόπιμο να εξηγήσω ότι αρχικά αφού αναφερθώ στην νομοθεσία με την οποία συστήθηκε το Κέντρο Πρώτης Υποδοχής (ΚΕ.Π.Υ) Μόρια και στη συνέχεια μετονομάστηκε σε Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης (Κ.Υ.Τ), στη συνέχεια θα αναλύσω γιατί από το σημείο αυτό και στο εξής θα χρησιμοποιήσω τον όρο Κέντρο Κράτησης Μόρια.

Με κοινή υπουργική απόφαση (**ΦΕΚ 2602/Β/2-12-2015**) περί «Σύστασης Κέντρων Πρώτης Υποδοχής και προσωρινών Δομών Φιλοξενίας αιτούντων άσυλο και ευάλωτων ομάδων πολιτών τρίτων χωρών» αναφέρονται τα εξής: *Συστήνονται Κέντρα Πρώτης Υποδοχής (ΚΕ.Π.Υ) και προσωρινές Δομές Φιλοξενίας αιτούντων άσυλο και ευάλωτων ομάδων πολιτών τρίτων χωρών (εφεξής «Δομές»), ως ακολούθως:*

α. Στη νήσο Λέσβο, σε οριοθετημένη έκταση εμβαδού 7.388,69 τ.μ. εντός της παραχωρηθείσας έκτασης εμβαδού 46.588,25 τ.μ. η οποία αποτελεί τμήμα του Στρατοπέδου «Παραδέλλη» στη θέση Πουριά-Μαρμαρά-Μόρια Μυτιλήνης... (Βλ. Παράρτημα Β').

Το κέντρο Πρώτης Υποδοχής, σύμφωνα με τον επίσημο λόγο, είναι ένας χώρος φιλοξενίας για τους ανθρώπους που εισέρχονται παράνομα στην Ελλάδα. Είναι ένας ειδικός χώρος παραμονής που διαθέτει αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης και υγιεινής, ικανός να υποδεχτεί και να φιλοξενήσει προσωρινά ιδιαίτερες ομάδες ανθρώπων. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των υποκειμένων που εργάζονται στο χώρο του κέντρου «υποδοχής» και «φιλοξενίας» μόνο ως τέτοιος δεν μπορεί να θεωρηθεί. Το πρώτο στοιχείο που αντιβαίνει στην την παραπάνω συνθήκη είναι αυτό της σύλληψης. Στο χώρο του κέντρου οι πρόσφυγες δεν έρχονται οικειοθελώς αλλά ως συλληφθέντες και συνοδευόμενοι από αστυνομικούς. Δεύτερο στοιχείο, όλοι όσοι εισέρχονται κρατούνται υποχρεωτικά για 25 μέρες εντός του κέντρου. Τρίτο στοιχείο τα «ασυνόδευτα» και ανήλικα παιδιά κρατούνται φυλακισμένα σε ειδική πτέρυγα όπως και όσοι δεν δικαιούνται άσυλο. Τέλος, οι «φιλοξενούμενοι» δεν έχουν λόγο στις αποφάσεις που αφορούν εξολοκλήρου τους ίδιους. Επομένως, σε καμία περίπτωση ένας τέτοιος χώρος δεν θα μπορούσε να ανταποκρίνεται στην έννοια της φιλοξενίας και της υποδοχής.

Η Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής συγκροτείται από την κεντρική και τις περιφερειακές υπηρεσίες πρώτης υποδοχής. Περιφερειακές υπηρεσίες πρώτης υποδοχής είναι τα Κέντρα Πρώτης Υποδοχής (ΚΕ.Π.Υ.), οι έκτακτες και οι κινητές μονάδες πρώτης υποδοχής¹⁶. Με σχετική υπουργική απόφαση η Υπηρεσία Ασύλου, η Αρχή προσφύγων και η Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής αποσυνδέονται από την αστυνομία και το υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης και περνούν στο υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής. Η αποστολή των κέντρων πρώτης υποδοχής είναι η υλοποίηση των διαδικασιών της πρώτης υποδοχής σε όλους τους υπηκόους τρίτων χωρών που συλλαμβάνονται να εισέρχονται ή να παραμένουν χωρίς τις νόμιμες διατυπώσεις στη χώρα. Η Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής συνεργάζεται :

- α. Με την Ύπατη Αρμοστεία Ο.Η.Ε. για τους πρόσφυγες
- β. Με τη διεύθυνση Εσωτερικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής
- γ. Με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης (Δ.Ο.Μ.)
- δ. Με την διακυβερνητική οργάνωση Intergovernmental Consultations on Migration, Asylum and Refugees (IGC)
- ε. Με την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία υποστήριξης για το Άσυλο European Asylum Support (EASO).

Επίσης η Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής διαθέτει μητρώο το οποίο περιλαμβάνει φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών . Οι καταγεγραμμένες ΜΚΟ στο εν λόγω μητρώο μέχρι σήμερα είναι:

- α. Άρσις ,ΜΚΟ υποστήριξης παιδιών και νέων που απειλούνται από κοινωνικό αποκλεισμό,
- β. Γιατροί του Κόσμου,
- γ. Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός,
- δ. Praksis,
- ε. Ιατρική Παρέμβαση,
- στ. Μετάδραση,
- ζ. Χαμόγελο του παιδιού,
- ε. Σύλλογος Μεριμνης Ανηλίκων.

Μελετώντας σε ένα ικανοποιητικό βαθμό το νομικό πλαίσιο, που αφορά κατά βάση την διαδικασία ασύλου, θα διαπιστώσει κανείς ότι η πορεία που ακολουθείται χρονικά είναι ότι ξεκινάει από μια ασάφεια, από μια αοριστία και καταλήγει, μέσα από μια συνεχόμενη διαδικασία συγκεκριμενοποίησης, ως την

---

¹⁶ <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/ya-11-1-1460-2013.html>

σημερινή περίοδο, να προσδιορίζει δηλαδή σχεδόν απόλυτα το τι καθορίζει έναν πρόσφυγα, λόγω της παραγωγής νέων πολλαπλών κατηγοριοποιήσεων. Ωστόσο σε μια νεοφιλελεύθερη διακυβέρνηση, παρόλο που γίνεται πιο συγκεκριμένη η κατηγορία το τι είναι πρόσφυγας, την ίδια στιγμή αυτό δημιουργεί και την ευελιξία σε αυτόν που κατέχει την εξουσία κάθε φορά να προσδιορίσει, να ταξινομήσει, να εκτοπίσει, ανάλογα με τον στόχο που θέλει να επιτευχθεί. Όπως σημειώνουν οι Αθανασίου και Τσιμουρής (2007:4) «στα ποικίλα διακριτά αλλά αλληλένδετα επίπεδα της διαχείρισης του δημόσιου χώρου, της μισθωτής και άμισθης εργασίας, της ιθαγένειας, της ιδιότητας του πολίτη, της εθνικής ασφάλειας, των διεθνών ανθρωπιστικών κρίσεων και καταστάσεων «έκτακτης ανάγκης», η επισφάλεια αναδεικνύεται πλέον ως καθοριστική αρχή συγκρότησης υποκειμένων ως «ξένων σωμάτων». Στο πλαίσιο ενός εθνο-νεοφιλελεύθερου κοινωνικού δαρβινισμού που παραλύει τη δημοκρατία, επιστρατεύει τη στρατηγική του φόβου, καταστρέφει ολοκληρωτικά το κράτος πρόνοιας και επιχειρεί να υποδουλώσει την εργασία, ευρέα στρώματα της κοινωνίας εκ-τοπίζονται και εν-τοπίζονται ως «ξένα σώματα», εγκλείονται και αποκλείονται, ακινητοποιούνται και μετακινούνται, ορίζονται και εξορίζονται, ταξινομούνται και παραλείπονται. Οι νόρμες της μεταναστευτικής και της έμφυλης ιδιότητας, σε αδιάρρηκτη σχέση με την οικονομική, ταξική και γεωπολιτική θέση, επιστρατεύονται ως τεχνικές χάραξης ορίων και συνόρων, και ταυτόχρονα ως τεχνικές ελέγχου, αστυνόμευσης και βιοπολιτικής ρύθμισής τους» (Αθανασίου. Α και Τσιμουρής. Γ , 2007:4)¹⁷.

---

¹⁷ Βλ. Αθανασίου, Α. Τσιμουρής, Γ. (2007). Χαρτογραφώντας τη βιοπολιτική των συνόρων: Σώματα, τόποι, απεδαφοποιήσεις στο Αθηνά Αθανασίου. Ζωή στο όριο. Δοκίμια για το σώμα, το φύλο και τη βιοπολιτική. Αθήνα: Εκκρεμές.

2. Ο βιοπολιτικός ρόλος των διεθνών και τοπικών «ανθρωπιστικών» οργανώσεων (ΜΚΟ).

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει μια ανάλυση των εννοιών «βιοεξουσία» και «βιοπολιτική» μέσα από το έργο του Foucault καθώς επίσης και των εννοιών της «κυριαρχίας» και της «κατάστασης εξαίρεσης» από το έργο του Agamben. Σκοπός αυτού του θεωρητικού πλαισίου είναι να εμβολιαστεί και στη συνέχεια να δοκιμαστεί με το πρωτογενές υλικό της παρούσας έρευνας, ώστε να δείξει σε ποιο βαθμό μπορεί να συνομιλήσει. Στο όνομα της πληθυσμιακής κινητικότητας και της αναγκαιότητας για βοήθεια, διαπιστώνεται ότι ενεργοποιείται κάθε φορά ένας γιγάντιος μηχανισμός ανθρωπιστικών οργανώσεων για να διαχειριστεί την κατάσταση και να σώσει «ανθρώπινα σώματα». Στο πλαίσιο αυτό της ανθρωπιστικής επέμβασης τίθεται το ερώτημα αν ο χώρος του Κέντρου κράτησης Μόρια και οι πρακτικές διαχείρισης συγκλίνουν προς έναν χώρο παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας, έναν χώρο φιλοξενίας και υποδοχής ή, ανεξαρτήτως από το βαθμό παροχής βοήθειας, είναι μια νέα μορφή κυριαρχίας;

Όπως υποστηρίζει η Pandolfi (2003:19-32) «Το σύνορο αποβαίνει τόπος εξουσίας τη στιγμή που γίνεται πραγματικότητα. Όλα τα τείχη, οι τοίχοι, οι πέτρες μαρτυρούν μια υπαρξιακή ή καταληκτική βία. Ωστόσο το όριο της εξουσίας ενός τείχους στηρίζεται στη θέληση αυτού που το ανεγείρει και το συντηρεί» (Pandolfi, 2003:19-32)¹⁸. Η Pandolfi προσπάθησε να μελετήσει με σαφείς όρους την κουλτούρα και τη βιομηχανία των ανθρωπιστικών επεμβάσεων που εγκαθίστανται στον ίδιο χώρο δράσης, μια κουλτούρα παράσιτο των διεθνών θεσμών, αποσταθεροποιώντας την κοινωνία που διατείνονται ότι θέλουν να ανασυγκροτήσουν. Η ερευνήτρια περιγράφει αυτή την μετακινούμενη κυριαρχία μέσα από το παράδειγμα του πολέμου του 1999 στην Αλβανία και στο Κόσσοβο όπου τέθηκε σε ενεργοποίηση ένας γιγάντιος μηχανισμός ανθρωπιστικών οργανώσεων με στόχο να υποδεχτούν 500.000 πρόσφυγες, διακόπτοντας έτσι την οποιαδήποτε διαπραγμάτευση με τους

---

¹⁸ Pandolfi. M. (2003). « Moral entrepreneurs», Κινούμενες Κυριαρχίες και Συρματοπλέγματα. Το βιοπολιτικό στα μετακομμουνιστικά Βαλκάνια. Σύγχρονα θέματα 82 (2003) σ.19-32.

τοπικούς θεσμούς και τη διεθνή διπλωματία. Το NATO, η διεθνής στρατιωτική δύναμη (KFOR) και μια πληθώρα οργανισμών εντός του αλβανικού εδάφους παραμέρισαν τις πρεσβείες και την τοπική κυβέρνηση και ανέλαβαν να διαχειριστούν εξ ολοκλήρου την κατάσταση στο όνομα της αναγκαιότητας για θεραπεία, για τροφή, για να σωθούν «ανθρώπινα σώματα». Με την λήξη του πολέμου όλη η κινητικότητα αυτών των διεθνών οργανισμών μετατοπίστηκε σε άλλα εδάφη ανθρωπιστικής συμπόνιας προς την κατεύθυνση του «απελευθερωμένου» Κοσσόβου. Πολλές ΜΚΟ έκλεισαν τα γραφεία τους στην Αλβανία και απέλυσαν το προσωπικό και εγκαταστάθηκαν στο Κόσσοβο. Οι όροι «επείγον» και «μετά – επείγον» είναι βαθμοί οδύνης και βίας που αντιστοιχούν στις ταξινομήσεις των πρωτοκόλλων των διεθνών οργανισμών που σκοπό έχουν να χειραγωγήσουν την σωστή απαραίτητη ρητορική και να εξασφαλίσουν την αποδεκτικότητά τους από τις χρηματοδοτήσεις που τους επιτρέπουν να συνεχίσουν τις επεμβάσεις τους.

Στο πλαίσιο αυτό της στρατιωτικό – ανθρωπιστικής επέμβασης ενδεχομένως θα πρέπει να σκεφτούμε την έννοια της βιοεξουσίας του Foucault και να δούμε αυτού του είδους τις πρακτικές ως μια νέα μορφή κυριαρχίας. Όπως αναφέρει ο Agamben (1999), ο Foucault προτείνει μια σύγχρονη ερμηνεία της κλασικής διατύπωσης που χαρακτηρίζει την κυριαρχία. Από τον 17^ο αιώνα η φροντίδα της ζωής και της υγείας παίρνει μια θέση όλο και πιο μεγάλη στους μηχανισμούς του κράτους. Ενώ το παλαιό δίκαιο χαρακτηρίζονταν από το να κάνεις να πεθαίνουν και να αφήσεις να ζήσουν, πέρασε στην αντίθετη πράξη να κάνεις να ζήσουν και να αφήσεις να πεθάνουν (Foucault, 2002:303), αυτό το μετασχηματισμό της κυρίαρχης εξουσίας ο Foucault τον ονομάζει βιοεξουσία. Το βιοπολιτικό ορίζει μια αντιστροφή στην άσκηση αυτής της εξουσίας, ενώ ο κλασικός νόμος είχε να κάνει με τα άτομα και τις κοινωνίες και οι επιμέρους επιστήμες μελετούσαν τα άτομα και τα σώματα, η βιοπολιτική λογαριάζει με όρους πληθυσμού και ενοποιεί τον τελευταίο σαν πρόβλημα βιολογικό και πολιτικό. Ο Φουκώ στο έργο του «*Η γέννηση της βιοπολιτικής*», εισάγει την έννοια «της τέχνης της διακυβέρνησης». Δεν μελετάει και δεν εννοεί όλους τους τρόπους που υπάρχουν για να κατευθύνει κανείς ανθρώπους, να διευθύνει τη συμπεριφορά τους, να περιορίσει τις πράξεις και τις αντιδράσεις τους, παρά μόνο τη διακυβέρνηση ανθρώπων στο

βαθμό και μόνο στον βαθμό, που αυτή παρουσιάζεται ως άσκηση πολιτικής κυριαρχίας (Foucault, 2012:15). Η βιοπολιτική για τον Foucault είναι ο τρόπος με τον οποίο επιχειρήθηκε από τον 18^ο αιώνα και μετά να εξορθολογιστούν τα προβλήματα που έθεσαν στη διακυβερνησιακή πρακτική τα φαινόμενα που χαρακτηρίζουν ένα σύνολο ζώντων συγκροτημένων σε πληθυσμό: υγεία, υγιεινή, γεννητικότητα, μακροζωία, φυλές κ.ο.κ. Η πρακτική διακυβέρνηση όπως υποστηρίζει ο Foucault είναι καταναλώτρια ελευθερίας. «Είναι καταναλώτρια στο βαθμό που δεν μπορεί να λειτουργήσει παρά μόνο υπό την προϋπόθεση ότι υπάρχει όντως ένας ορισμένος αριθμός ελευθεριών, όπως ελευθερία της αγοράς, ελευθερία του πωλητή και του αγοραστή, ελευθερία άσκησης του δικαιώματος της ελευθερίας» (Foucault, 2012:75). Όταν ο Foucault λέει ότι η νέα τέχνη διακυβέρνησης καταναλώνει ελευθερία, σημαίνει ότι είναι υποχρεωμένη να την παράγει και να την οργανώνει, είναι διαχειρίστρια της ελευθερίας. Από αυτό αναδεικνύεται μια σχέση προβληματική η οποία είναι πάντα διαφορετική και πάντα ρευστή ανάμεσα στην παραγωγή της ελευθερίας και αυτού που, παράγοντας την, υπάρχει κίνδυνος να την περιορίσει και να την καταστρέψει. Ο φιλελευθερισμός μπορεί να χαρακτηριστεί ως η νέα τέχνη διακυβέρνησης η οποία διαμορφώνεται τον 18^ο αιώνα. Από την μία παράγει ελευθερία από την άλλη εγκαθιδρύονται περιορισμοί, έλεγχοι, καταναγκασμοί κ.τ.λ. Η ελευθερία στο καθεστώς του φιλελευθερισμού δεν είναι δεδομένη, είναι κάτι που κατασκευάζεται ανά πάσα στιγμή, την προκαλεί και την παράγει με ένα σύνολο περιορισμών αλλά και των προβλημάτων του κόστους που θέτει αυτή η κατασκευή. Ο παράγοντας υπολογισμού για το κόστος κατασκευής της ελευθερίας είναι η ασφάλεια. Η τέχνη της διακυβέρνησης θα πρέπει να προστατεύσει από την μία το συλλογικό συμφέρον απέναντι στο ατομικό ή με μια διαφορετική διατύπωση, θα πρέπει να προστατευθούν τα ατομικά συμφέροντα από μια παραβίαση προερχόμενη από το συλλογικό συμφέρον. Η ελευθερία και η ασφάλεια βρίσκονται στο επίκεντρο αυτής της νέας διακυβερνησιακής λογικής. Σύμφωνα με τον Foucault «ο φιλελευθερισμός είναι μια τέχνη διακυβέρνησης που διαχειρίζεται τα συμφέροντα, αλλά και ταυτόχρονα διαχειρίζεται τους κινδύνους και τους μηχανισμούς ασφάλειας – ελευθερίας» (Foucault, 2012:78). Η ταξινόμηση της ανθρωπιστικής οδύνης που εγγράφεται στην άσκηση της «ανθρωπιστικής» βιοεξουσίας θα μπορούσε

να τοποθετηθεί ανάμεσα στην κατά Foucault κυβερνητικότητα¹⁹ και στην έννοια της κυριαρχίας²⁰ όπως την ορίζει ο Agamben.

2.1 Νεοφιλελεύθερη Κυβερνητικότητα και ΜΚΟ.

Οι κυρίαρχες αναλυτικές προσεγγίσεις, που αφορούν τη σημασία της ανάδυσης των μη κυβερνητικών οργανώσεων ως φορέα δράσης στο εσωτερικό των κοινωνικών σχηματισμών του 21^{ου} αιώνα, κατανοούν τις ΜΚΟ σε σταθερή συνάφεια προς την ύπαρξη και τον ρόλο της Κοινωνίας των Πολιτών (ΚτΠ). Οι προσεγγίσεις αυτές κατανοούν την ΚτΠ ως έναν ενδιάμεσο κόσμο μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων, μεταξύ της ιδιωτικής σφαίρας και του δημόσιου χώρου της κρατικής εξουσίας. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, οι ΜΚΟ θεωρείται ότι συμβάλλουν στη δημιουργία φραγμών έναντι μιας επεκτατικής κρατικής εξουσίας και ταυτόχρονα προωθούν τον εκδημοκρατισμό, εθίζοντας τους πολίτες σε ένα ήθος συνεργασίας και διαλογικής επίλυσης των κοινωνικών προβλημάτων. Άλλες προσεγγίσεις που αντιλαμβάνονται την ΚτΠ ως τρίτο τομέα μεταξύ κράτους και αγοράς, προσεγγίζουν τις ΜΚΟ ως υποκείμενα που συμβάλλουν στην προώθηση της κοινωνικής αλληλεγγύης και στον περιορισμό των εξαρτήσεων και των καταναγκασμών που προκύπτουν από τις θεσμικές σφαίρες του κράτους και της αγοράς. Ωστόσο και οι δυο προσεγγίσεις χαρακτηρίζονται από μια κανονιστική προκατάληψη έναντι του φαινομένου των ΜΚΟ, αφού για αυτές η ενίσχυση του αριθμού και του ρόλου τους συνιστά ενίσχυση της διαδικασίας εκδημοκρατισμού της δημόσιας σφαίρας. Επίσης φαίνεται να δείχνουν περιορισμένο ενδιαφέρον για μείζονα πολιτικά μεγέθη της νεωτερικότητας, όπως αυτά της κυριαρχίας, της ιεραρχίας

---

¹⁹ Βλ. Foucault. Μ (2012). Η γέννηση της βιοπολιτικής: Παραδόσεις στο κολλέγιο της Γαλλίας 91978-1979). Αθήνα: Πλέθρον

²⁰ Βλ. Agamben. G (2005). Homo sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή. Αθήνα: Scripta.

και της ετερονομίας. Τέλος, αδυνατούν να προσεγγίσουν και να εννοιολογήσουν τις διαδικασίες και πρακτικές με τις οποίες οργανώνεται η σχέση ανάμεσα στο κράτος και τους μη κυβερνητικούς δρώντες, με αποτέλεσμα να αδυνατούν να προσδιορίσουν τις σχέσεις εξουσίας που συμβάλλουν στην ανάδειξη του φαινομένου των ΜΚΟ.

Σε μια προσπάθεια ανεύρεσης ενός εναλλακτικού θεωρητικού πλαισίου θα μπορούσε να είναι καθοριστική η σκέψη του Foucault μέσα από την έννοια της κυβερνητικότητας. Η προσέγγιση του φαινομένου των ΜΚΟ αρθρωμένη με βάση την κυβερνητικότητα, καθιστά πρωτεύουσα την αναφορά στις πολιτικές αντιλήψεις που ενσαρκώνονται στις πρακτικές και τις διαδικασίες του «κυβερνάν». Το ζήτημα της εξουσίας για τον Foucault παύει να κατανοείται μονάχα ως πειθαρχία²¹. Η πειθαρχία μετατρέπεται σε μία από τις μορφές που δύναται να λάβει η εξουσία, χωρίς να ανάγεται σε αυτήν. Βασικό γνώρισμα της φουκωϊκής αντίληψης για την εξουσία αποτελεί ο σχεσιακός χαρακτήρας της. Απορρίπτεται η έμφαση στις δομές, στους θεσμούς ή στους μηχανισμούς που εξασφαλίζουν την υποταγή των πολιτών σε ένα δοσμένο κράτος. Αντίθετα, υπογραμμίζεται η διάχυτη, η πολλαπλή και η ενύπαρκτη, στους εκάστοτε φορείς, φύση της. Οι εξουσιαστικές πρακτικές, σε αντίθεση με τη νομικό-δικαϊκή προσέγγιση, επινοούνται και ασκούνται στα επιμέρους κοινωνικά πεδία (οικογένεια, παραγωγική διαδικασία, θεσμοί εγκλεισμού) αποτελούν τις βάσεις για την εξουσία την οποία θα αναλάβουν οι απαγορευτικοί και κατασταλτικοί μηχανισμοί, προκειμένου να την ασκήσουν πάνω στο σύνολο της κοινωνίας. Η εξουσία έχει κατεύθυνση « από κάτω προς τα πάνω». Έτσι το στρατηγικό παιχνίδι των σχέσεων εξουσίας στη βάση του κοινωνικού πεδίου συμπυκνώνεται, κωδικοποιείται και εντέλει θεσμοποιείται στο επίπεδο των κεντρικών θεσμών.

Επίσης σε αντίθεση με το νομικό-δικαϊκό μοντέλο σύλληψης της εξουσίας, ο Foucault δεν προτάσσει την απαγόρευση και την καταστολή ως ειδοποιό γνώρισμά της, αλλά υποστηρίζει ότι η εξουσία λειτουργεί παραγωγικά επί του ασκούμενου πεδίου εφαρμογής της. Επομένως οι εξουσιαστικές πρακτικές διαπερνούν τα σώματα και τις δράσεις των υποκειμένων όχι με όρους άρνησης

---

²¹ Βλ. Foucault. Μ (2011). Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής. Αθήνα: Πλέθρον.

και επιβολής αλλά διαπλάθοντας την υπόστασή τους (Foucault, 2011:117). Ο Foucault θεωρεί ότι η ανάδυση του προβλήματος της διαχείρισης του «πληθυσμού» σε συνδυασμό με την επικράτηση της πολιτικής οικονομίας ως κυρίαρχης μορφής γνώσης, οδήγησε κατά τον 18^ο αιώνα στην διαμόρφωση μιας τέχνης « του κυβερνάν» με τη μορφή της «διεύθυνσης της συμπεριφοράς», η οποία συνίσταται στην «ορθή» διάθεση των πραγμάτων, ρυθμισμένων κατά τέτοιο τρόπο ώστε να οδηγούν στον επιδιωκόμενο κάθε φορά σκοπό²².

Για την έννοια της κυβερνητικότητας ο Foucault δίνει ένα γενικό ορισμό ο οποίος εμπεριέχει τρία σημεία: Πρώτο σημείο, το σύνολο των θεσμών, διαδικασιών, αναλύσεων, συλλογισμών και τακτικών που επιτρέπουν την άσκηση της διακριτής μορφής εξουσίας της κυβέρνησης. Δεύτερο σημείο, την ιστορική στον δυτικό κόσμο κατά την οποία αυτή η μορφή εξουσίας επικρατεί επί των υπολοίπων (κυριαρχία, πειθαρχία, κτλ) χωρίς να τις εκτοπίζει, οδηγώντας στη δημιουργία μιας σειράς κυβερνητικών πρακτικών και σύνθετων μορφών γνώσης. Τρίτο σημείο, το αποτέλεσμα της ιστορικής διαδικασίας κατά την οποία από το 15^ο και 16^ο αιώνα το κράτος σταδιακά γίνεται φορέας της εξουσίας της κυβέρνησης²³. Για την κατανόηση του ρόλου των ΜΚΟ θα πρέπει πρώτα να προσδιορίσουμε την μορφή της κυβερνητικότητας που εμπνέει και οργανώνει τη σύγχρονη άρθρωση του εξουσιαστικού φαινομένου. Η μορφή αυτή μπορεί να οργανωθεί καλύτερα εντάσσοντας τα υπό εξέταση συλλογικά υποκείμενα σε εκείνο το πλέγμα εξουσιαστικών σχέσεων που υφαίνει ο νεοφιλελευθερισμός, όπως αυτός κατανοείται ως διακριτή μορφή πολιτικής ορθολογικότητας, ως ιδιαίτερη εκδοχή κυβερνητικότητας.

Ο νεοφιλελευθερισμός ως κυβερνητικότητα μπορεί να αποτελέσει εκείνη τη θεωρητική σκοπιά που θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε την αναδιάταξη των σχέσεων κράτους και κοινωνίας και συγκεκριμένα το ρόλο των ΜΚΟ εντός του νέου παραδείγματος διακυβέρνησης. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του νεοφιλελευθερισμού ως πολιτικής ορθολογικότητας είναι η επέκταση των αξιών

---

²² Βλ. Foucault. M. Governmentality, στο Graham Burchell/ Collin Gordon/ Peter Miller. σ.93. Επίσης για το περιεχόμενο της έννοια του πληθυσμού και τη σημασία του σε σχέση με το μοντέρνο κράτος Βλ. Foucault. M. Security, Territory, Population, σ. 29-86.

²³ Βλ. Foucault. M. Governmentality, ο.π.,σ. 102-103.

της οικονομίας της αγοράς σε όλους τους θεσμούς και τα πεδία της κοινωνικής ζωής. Κάθε πτυχή του κοινωνικού οφείλει να μετασχηματιστεί υπό τους όρους του οικονομικού πεδίου, μετατρέποντας τα ατομικά υποκείμενα σε επιχειρηματίες τους εαυτού τους, φορείς του δικού τους ανθρώπινου κεφαλαίου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, βασικοί κοινωνικοί θεσμοί και αντιλήψεις για την πολιτική ζωή και την κοινωνία, όπως αυτά οργανώθηκαν την περίοδο του κράτους πρόνοιας, διαβρώνονται από την οικονομική ορθολογικότητα και υποχωρούν δίνοντας την θέση τους σε αυτήν της « προσωπικής ευθύνης» και της « αυτό-βοήθειας». Το πέρασμα στη νεοφιλελεύθερη κυβερνητικότητα συνεπάγεται ότι τα άτομα και οι συλλογικότητές τους φέρουν αποκλειστική ευθύνη της σωστής διαχείρισης του ατομικού τους κεφαλαίου και γι' αυτό βρίσκονται μόνα τους απέναντι στα προβλήματα ή τις ατυχίες χωρίς τη δυνατότητα προσφυγής σε κοινωνικούς φορείς πρόνοιας ή αναφοράς σε πολιτικές και οικονομικές δομές, ως υπαίτιες για την κατάστασή τους. Επομένως, η νεοφιλελεύθερη στρατηγική οφείλει να μελετηθεί ως μια ειδικότερη τεχνική εξουσίας, κατά την οποία οι στατικοί και γραφειοκρατικοί ρυθμιστικοί μηχανισμοί του κράτους πρόνοιας αντικαθίστανται από τεχνικές αυτορρύθμισης βασισμένες στην επιχειρηματική λογική. Έτσι, αυτό που καθίσταται κρίσιμο είναι ο τρόπος με τον οποίο η νεοαποκτηθείσα « ελευθερία» απόφασης και η « αυτονομία» δράσης του υποκειμένου συνδέονται με μορφές πολιτικής κυριαρχίας και οικονομικής εκμετάλλευσης (Foucault, 2012: 306-307). Η διαδικασία που φέρνει τις ΜΚΟ στο προσκήνιο της νεοφιλελεύθερης κυβερνητικότητας οφείλει να εστιάσει στην εξωτερίκευση ή ανάθεση μιας σειράς από ρόλους και λειτουργίες που μέχρι πρότινος επιτελούνταν από τις δομές του κράτους πρόνοιας. Πέρα από την αμιγή ιδιωτικοποίηση των κρατικά διοικούμενων φορέων, παρατηρείται η σύναψη συμβάσεων ή η ανάπτυξη εταιρικού τύπου σχέσεων μεταξύ των κρατικών αρχών και των υποκειμένων της ΚτΠ, κυρίως ΜΚΟ. Εφόσον αντλήσουμε από τις ιδιαίτερες τεχνολογίες διακυβέρνησης εντός του παραδείγματος της νεοφιλελεύθερης κυβερνητικότητας και την ιδιάζουσα θέση της ΚτΠ σε αυτή, οι ΜΚΟ μπορούν να κατανοηθούν σε συνάρτηση με την επενέργεια μιας σειράς εξουσιαστικών τεχνικών, που τις καθιστούν ακέραιο τμήμα της διαδικασίας διοίκησης του πληθυσμού. Ακολουθώντας τη φουκωϊκή αντίληψη για την εξουσία μπορούμε

να κατανοήσουμε πως τέτοιου τύπου πρακτικές φέρουν ένα εξουσιαστικό χαρακτήρα το οποίο ,δεδομένης της «παραγωγικής» διάστασης της εξουσίας, κατορθώνει και δομεί τις υποκειμενικότητες με τις οποίες αλληλεπιδρά. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται αφενός η αναμόρφωση της υπόστασής τους, καθώς ενισχύεται η διάσταση της οικονομικής ορθολογικότητας και της τεχνικής διαχειρησιμότητας, σε βάρος ενός περισσότερου προνοιακού και εθελοντικού ήθους και αφετέρου εξασφαλίζεται η εξ αποστάσεως προσαρμογή και διακυβέρνησή τους, καθώς οι στόχοι και η διεύθυνσή τους ευθυγραμμίζεται με τον φορέα που θέτει τις προδιαγραφές και τα κριτήρια της λειτουργίας τους. Συνεπώς εντός του πλαισίου της νεοφιλελεύθερης κυβερνητικότητας οι ΜΚΟ δεν μπορούν να κατανοηθούν ως απλές προεκτάσεις των κρατικών ή άλλων πολιτικών αρχών. Η διαδικασία διαμόρφωσης της υπόστασής τους και της εξ αποστάσεως διακυβέρνησής τους μέσα από τις αναφερθείσες πρακτικές δεν συνιστά μια μονοσήμαντη και ετεροκαθοριζόμενη διαδικασία, κατά την οποία οι ίδιες οι ΜΚΟ παραμένουν παθητικοί αποδέκτες των όσων αποφασίζονται γι' αυτές. Αντίθετα, διατηρούν μια ενεργητική στάση, αλληλεπιδρώντας με τους υπόλοιπους δρώντες ικανές να επηρεάσουν την υπό διαμόρφωση διαδικασία και τις αποφάσεις που θα προκύψουν από αυτήν.

Το διφορούμενο καθεστώς των ΜΚΟ εντός της νεοφιλελεύθερης κυβερνητικότητας, αφενός ως ενεργών υποκειμένων, φορέων δικαιωμάτων, μιας ορισμένης κοινωνικής ευαισθητοποίησης και ενθουσιασμού κατά την άσκηση των καθηκόντων τους και αφετέρου ως επαγγελματοποιημένων οργανισμών, διαχειριστικά και επιχειρηματικά με σαφείς προγραμματικούς στόχους μέσα σε ένα πλαίσιο δράσης, τις καθιστά την ίδια στιγμή αντικείμενα και υποκείμενα της διακυβέρνησης. Η νέα πολιτική ορθολογικότητα θέτει ως προαπαιτούμενο της αποτελεσματικής διακυβέρνησης την «αυτονομία» των κυβερνωμένων. Η αυστηρά ιεραρχικού τύπου σχέση εντολής και εκτέλεσης ή η βίαιη υποταγή, δίχως τη δυνατότητα διαφορετικών επιλογών και αντίστοιχου προσανατολισμού, θα έπαυε να αποτελεί σχέση εξουσίας, βάσει της παρούσας προβληματικής. Έχοντας αναπτύξει το θεωρητικό πλαίσιο για την κατανόηση των ΜΚΟ, το οποίο βασίστηκε στο έργο του Foucault στην αντίληψη για την εξουσία και την ειδική μορφή που λαμβάνει η πολιτική ορθολογικότητα την εποχή του νεοφιλελευθερισμού, η εικόνα που μας δίνεται ξεπερνά αυτή της

αμοιβαίας προαγωγής του κοινού καλού στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου, της κοινωνικής ευαισθητοποίησης και των ενεργών πολιτών. Αντίθετα με όσα αναπτύχθηκαν, το ενδιαφέρον για την προώθηση της ενεργητικής συμμετοχής του πολίτη μέσα από τη χρήση « βέλτιστων πρακτικών», καθώς και τη δημιουργία των συνθηκών στην ΚΤΠ που ευνοούν τον εθελοντισμό, οφείλει να κατανοηθεί ως επιστράτευση αυτών που αποκάλεσε ο Foucault « τεχνικές διαμόρφωσης φορέων δράσης» οι οποίες αποσκοπούν στο σμίλευμα του κατάλληλου εκείνου τύπου υποκειμενικότητας, δεκτικής στα καθήκοντα και στους στόχους της διακυβέρνησης. Μια τέτοια διαδικασία υποκειμενοποίησης συντελείται μέσα από τη διαμόρφωση του κατάλληλου πλαισίου για την ανάπτυξη των εθελοντικών οργανώσεων και της εθελοντικής κουλτούρας και όχι με την άμεση, νομοθετικού τύπου παρέμβαση για τη δημιουργία εθελοντικών φορέων. Ταυτόχρονα, επιλέγονται για την παγίωση και την καλύτερη οργάνωση του εθελοντικού έργου η προώθηση «καλών πρακτικών», αλλά και η ενίσχυση των εθελοντικών οργανώσεων με στόχο την παροχή « ποιοτικού» εθελοντικού έργου εκ μέρους τους. Τόσο η έμφαση στις καλές πρακτικές όσο και η μνεία της ποιότητας των υπηρεσιών ως επιδιωκόμενων στόχων οφείλουν να κατανοηθούν ως επιστράτευση « τεχνικών μέτρησης της απόδοσης» των οργανώσεων. Τέλος, η στόχευση της αναγνώρισης των δράσεων των οργανώσεων εκ μέρους των επίσημων αρχών κατανοείται ως ένταξή τους στο σύστημα της διακυβέρνησης μέσα από τις τεχνικές της « νέας σωφροσύνης» και εντός του πεδίου του « νέου πλουραλισμού».

2.2 Κυριαρχία και η κατάσταση εξαίρεσης ως κανόνας.

Ο Agamben για να μελετήσει την έννοια *κατάσταση εξαίρεσης* εξετάζει το ουδέτερο έδαφος ανάμεσα στο δημόσιο δίκαιο και στο πολιτικό γεγονός, ανάμεσα στην έννομη τάξη και στη ζωή. Ως περίπτωση αυτής της κατάστασης χαρακτηρίζει το ναζιστικό καθεστώς όταν ανήλθε στην εξουσία και εξέδωσε στις 28 Φεβρουαρίου 1933 το γνωστό Διάταγμα για την προστασία του λαού και του κράτους, το οποίο ανέστειλε τα άρθρα του Συντάγματος της Βαϊμάρης που αφορούσαν τις ατομικές ελευθερίες. Το Διάταγμα αυτό δεν ανακλήθηκε ποτέ οπότε το ναζιστικό καθεστώς μπορεί να χαρακτηριστεί από νομικής άποψης ως μια κατάσταση εξαίρεσης που διήρκησε δώδεκα χρόνια. Υπό αυτήν την έννοια, υποστηρίζει ο Agamben, ο σύγχρονος ολοκληρωτισμός μπορεί να οριστεί ως η θέσμιση, μέσω της κατάστασης εξαίρεσης, που επιτρέπει τη φυσική εξόντωση όχι μόνο των πολιτικών αντιπάλων, αλλά και ολόκληρων κατηγοριών πολιτών που δεν μπορούν να ενσωματωθούν στο πολιτικό σύστημα.

Η σκόπιμη διαμόρφωση μιας διαρκούς κατάστασης εκτάκτου ανάγκης έχει πλέον αναδειχθεί ως μια από τις βασικότερες πρακτικές των σύγχρονων κρατών. Η κατάσταση εξαίρεσης τείνει όλο και περισσότερο να παρουσιάζεται ως το κυρίαρχο παράδειγμα διακυβέρνησης στη σύγχρονη πολιτική. Μάλιστα προβάλλει ως το κατώφλι της απροσδιοριστίας ανάμεσα στη δημοκρατία και στην απολυταρχία. Ένα από τα χαρακτηριστικά της κατάστασης εξαίρεσης είναι ότι η προσωρινή κατάργηση της διάκρισης ανάμεσα σε νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική εξουσία, φανερώνει την τάση της να μετατρέπεται σε μόνιμη πρακτική διακυβέρνηση. Η κατάσταση εξαίρεσης δεν είναι μια μορφή δικαίου, όπως το δίκαιο του πολέμου, αλλά, όπως η αναστολή της ίδιας της έννομης τάξης προσδιορίζει το κατώφλι ή αλλιώς, την οριακή έννοιά της (Agamben,2007:14-17). Αν το χαρακτηριστικό της κατάστασης εξαίρεσης είναι η αναστολή (ολική ή μερική) του δικαϊκού συστήματος θα μπορούσε να αναρωτηθεί κανείς πώς μπορεί να περιλαμβάνεται στην έννομη τάξη. Ο Agamben υποστηρίζει ότι στην πραγματικότητα η κατάσταση εξαίρεσης δεν είναι ξένη ούτε οικεία προς το δικαϊκό σύστημα και το πρόβλημα ορισμού της

αφορά μια ζώνη αδιαφορίας στην οποία το μέσα και το έξω δεν αποκλείουν το ένα από το άλλο, είναι απλώς ακαθόριστα. «Η αναστολή του κανόνα δεν συνεπάγεται και την κατάργησή του και η ζώνη ανομίας που εγκαθιδρύει δεν είναι ανεξάρτητη από την έννομη τάξη. Αυτή η ζώνη ανομίας, αυτό το κενό, δεν αντιστοιχεί σε μια έλλειψη κάποιου νομοθετικού κειμένου αλλά παρουσιάζεται ως κάτι που δημιουργείται από την κατάσταση εξαίρεσης στο σύστημα με σκοπό τη διαφύλαξη της ύπαρξης του κανόνα και της δυνατότητάς του να εφαρμόζεται σε κανονικές συνθήκες. Δηλαδή είναι σαν το δίκαιο να έχει μεταξύ του κανόνα και της εφαρμογής του ένα ρήγμα που μπορεί να καλυφθεί μόνο μέσω της κατάστασης εξαίρεσης, σχηματίζοντας μια ζώνη στην οποία η εφαρμογή αναστέλλεται, αλλά ο νόμος παραμένει σε ισχύ. Η κατάσταση εξαίρεσης διαχωρίζει τον κανόνα από την εφαρμογή του, ακριβώς για να καταστήσει δυνατή την τελευταία. Αυτό καθιερώνει στο δίκαιο μια ζώνη ανομίας προκειμένου να καταστεί δυνατή η συγκεκριμένη θεσμοθέτηση του πραγματικού» (Agamben,2007:65).

Ο Agamben εξάγει ορισμένα συμπεράσματα από την έρευνά του για την κατάσταση εξαίρεσης. Το δυτικό νομικό σύστημα παρουσιάζεται ως μια διπλή δομή που αποτελείται από δύο στοιχεία ετερογενή αλλά και συντεταγμένα. Το κανονιστικό – δικαϊκό και το ανομικό – μετά-δικαϊκό. Από τη διαλεκτική σχέση μεταξύ αυτών των δύο στοιχείων προκύπτει ότι το δίκαιο βρίσκεται σε μια εύθραυστη κατάσταση και στην προσπάθειά του να διατηρήσει την ίδια του την τάξη, μοιάζει να είναι έτοιμο να καταστραφεί και να αλλοιωθεί. «Η κατάσταση εξαίρεσης είναι ο μηχανισμός που θα πρέπει να αναπτύξει και να συγκρατήσει τα δύο στοιχεία, δημιουργώντας ένα πρώτο στάδιο αναποφασιστικότητας ανάμεσα στην ανομία και στο νόμο. Όσο τα δύο στοιχεία παραμένουν συσχετισμένα αλλά διακριτά η διαλεκτική τους μπορεί να λειτουργήσει, αλλά όταν τείνουν να συμπίπτουν σε ένα μόνο πρόσωπο , όταν η κατάσταση εξαίρεσης γίνεται ο κανόνας, τότε το νομικό-πολιτικό σύστημα μετατρέπεται σε θανατηφόρα μηχανή» (Agamben,2007:148). Όπως σημειώνει ο Agamben «Αν η διάρθρωση ανάμεσα στη ζωή και στο δίκαιο, στην ανομία και στο νόμο, που επιφέρει η κατάσταση εξαίρεσης είναι αποτελεσματική, αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχουν πρώτα η ζωή ως φυσικό βιολογικό δεδομένο και η ανομία ως φυσική κατάσταση και έπειτα η εμπλοκή τους με το δίκαιο μέσω της

κατάστασης εξαίρεσης. Αντίθετα, η ίδια η δυνατότητα διάκρισης ανάμεσα στη ζωή και στο δίκαιο, στην ανομία και στο νόμο συμπύπτει με την διάθρωσή τους στη βιοπολιτική μηχανή. Η γυμνή ζωή αποτελεί προϊόν της μηχανής και όχι κάτι που προϋπάρχει αυτής» (Agamben,2007:150). Ο Agamben με τον όρο *γυμνή ζωή* εννοεί την ζωή η οποία δεν έχει ενσωματώσει την πολιτική. Το θεμελιώδες κατηγορικό ζεύγος στη δυτική πολιτική, σύμφωνα με το Agamben, δεν είναι φίλος-εχθρός αλλά εκείνο μεταξύ γυμνής ζωής –πολιτική ύπαρξης, ζωής –βίου, αποκλεισμού-περίληψης. «Η πολιτική υφίσταται γιατί ο άνθρωπος είναι το έμβιο όν που στο λόγο διαχωρίζει και αντιτάσσει στον ίδιο του τον εαυτό του τη γυμνή ζωή του και ταυτοχρόνως βρίσκεται σε μια διαρκή σχέση μαζί της σε έναν περιληπτικό αποκλεισμό» (Agamben, 2005:46). Περιληπτικό αποκλεισμό εννοεί τον αποκλεισμό που χρησιμοποιείται για να περιλάβει αυτό που αποβάλλεται

Οι μελέτες σχετικά με τις ανθρωπιστικές επεμβάσεις μαρτυρούν αυτή την μόνιμη έκτακτη κατάσταση και τον αυθαίρετο χαρακτήρα της συμπεριφοράς που κάνει τον άνθρωπο όχι πια ένα πολίτη, αλλά μια γυμνή ζωή. Ο τόπος όπου αυτή η κατάσταση νόμιμης διακοπής τίθεται σε ισχύ, μπορεί να είναι ο καταυλισμός των προσφύγων όπου η έκτακτη κατάσταση χαρακτηρισμένη επείγουσα, δραστηριοποιείται από το σύνολο του ανθρωπιστικού μηχανισμού. Σε όλους αυτούς τους τόπους τα άτομα μετατρέπονται σε πληθυσμούς, σε αφηρημένες ενότητες κατάλληλες να απαριθμηθούν, να ταξινομηθούν και να εξεθισθούν. Μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου οι ΜΚΟ πολλαπλασιάστηκαν με γεωμετρική πρόοδο και προοδευτικά κατέλαβαν το χώρο που άφηναν κενό οι κυβερνητικοί θεσμοί. Πολύ συχνά οι διεθνείς ΜΚΟ δημιουργούν μια άμεση και ανεξάρτητη μορφή μη κυβερνητικής διπλωματίας που δρα παράλληλα και κάποιες φορές αντιθετικά και η οποία προσφεύγει σε δίκτυα υπερεθνικά. Από το τέλος του 20^{ου} αιώνα ο αριθμός των κρατών που απευθύνονται σε ΜΚΟ σαν *ad hoc* εμπειρογνώμονες στη διαδικασία και την επεξεργασία διεθνών συμβάσεων αυξήθηκε ιλιγγιωδώς. Αρκετές ΜΚΟ κατάφεραν και εγκατέστησαν ένα είδος εξουσίας που πολλές φορές πήρε την θέση της ευθύνης και της διοίκησης των κρατικών θεσμών. Η αυξητική μεγέθυνση του ρόλου τους, σε σχέση με τα κράτη – έθνη και τους δημόσιους θεσμούς που τις χρηματοδοτούν, είναι συνέπεια του ότι έχουν επινοήσει μια

στρατηγική ευλύγιστη, κινητική και υπερεθνικής πραγματογνωμοσύνης που τις επιτρέπει να είναι παρούσες την ίδια στιγμή και σε μικρό χρονικό διάστημα σε όλο τον πλανήτη. Η λογική των αιτιών δράσης των ανθρωπιστικών οργανώσεων συγκεντρώνεται σε δύο χαρακτηριστικά, που αφορούν τις πληθυσμιακές μετακινήσεις είτε είναι εκούσιες είτε αναγκαστικές εξαιτίας του πολέμου ή της καταπίεσης, είναι ξένοι και εκτοπισμένοι. Μέσα από την κατηγορία του πρόσφυγα οι διαδικασίες επαναπατριsmού είναι ίδιες ανεξαρτήτως φύλου, θρησκείας, εθνότητας. Οι ομοιογενοποιητικές στρατηγικές των διεθνών οργανισμών τείνουν να εξαλείψουν κάθε στρατηγική επέμβασης με πολιτικό στόχο. Η εμπειρία, η ιστορία συλλογική και ατομική που έχουν προηγηθεί χάνονται στο όνομα των προαποφασισμένων διαδικασιών και της αποτελεσματικότητας του προγράμματος. Η τραυματική εμπειρία και οι ατομικές ή συλλογικές στρατηγικές ζωής επίσης βρίσκονται περιορισμένες σε μια σειρά κριτηρίων που επιτρέπουν μια ταξινόμηση των ανθρωπίνων υπάρξεων.

3. Θεωρητική προσέγγιση, Μεθοδολογία και Εννοιολογική αποσαφήνιση.

Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι αρχικά να γίνει μια αναφορά στην έννοια της «φιλοξενίας» και του «συνόρου» από μια κριτική προσέγγιση και στη συνέχεια να γίνει λόγος για την έννοια του «χώρου» ως ετεροτοπία, ως ουδέτερη και ενδιάμεση ζώνη, όπως είναι τα κέντρα κράτησης, όπου αποκτά πραγματική υπόσταση η έννοια της ακινητοποίησης. Ένας τέτοιος χώρος, όπως το Κέντρο κράτησης Μόρια, επιχειρείται να δοκιμαστεί σε αυτό το θεωρητικό πλαίσιο μέσα από μια ανάλυση όπως αυτή παρουσιάστηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Επιχειρείται επίσης να διερευνηθεί τι είδους πρακτικές παράγονται και αναπαράγονται εντός του χώρου κράτησης από τις μη κυβερνητικές οργανώσεις σε σχέση με το πώς προσλαμβάνεται ο «άλλος», αν δηλαδή συμβάλλουν στην κατασκευή και την «συντήρησή» του. Στη συνέχεια του κεφαλαίου παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας, τα βασικά εργαλεία και ο τρόπος προσέγγισης για την διεξαγωγή των συνεντεύξεων.

3.1 Θεωρητική προσέγγιση.

Η «φιλοξενία» συνίσταται μέσα από διάφορες πρακτικές όπως οι ανταλλαγές των βλεμμάτων, των λεκτικών και εξωλεκτικών χαιρετισμών με τις οποίες διευθετείται η ετερότητα του «άλλου» στη σφαίρα της καθημερινής διαπροσωπικής επικοινωνίας. Η «φιλοξενία» τελείται πάντα υπό όρους και προϋποθέσεις που διαμορφώνονται από τον «οικοδεσπότη» και τον τόπο με τον οποίο αυτός προσδένεται. Η φιλοξενία είναι μια τμηματική πρακτική που αναγνωρίζει την διαφορετικότητα για να την μετατρέψει σε ομοιότητα σύμφωνα με το ιστορικά ηγεμονικό πρόταγμα του ομογενούς έθνους. Επομένως ο όρος της «φιλοξενίας» είναι η ετερότητα του «ξένου», δηλαδή η ίδια η «ξενότητά»

του να είναι μετατρέψιμη (Παπαταξιάρχης, 2006). Ο «οικοδεσπότης» σε ένα ευρύτερο πλαίσιο μπορεί να θεωρηθεί και ένα κράτος, άλλωστε και ο ίδιος ο πολιτικός λόγος οικειοποιείται την έννοια της φιλοξενίας προκειμένου να προσδιορίσει τη σχέση του με τους ξένους του, όπως χώρες υποδοχής και φιλοξενίας, κέντρα υποδοχής και φιλοξενίας και κέντρα φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω αναδεικνύονται δύο κύριες κατηγορίες «φιλοξενούμενων» οι οποίες καθορίζονται από το κράτος με κριτήριο την ελεύθερη και νόμιμη ή την παράτυπη και ανεπιθύμητη είσοδο. Όπως άλλωστε δήλωσε στα ΜΜΕ ο Υφυπουργός εξωτερικών κ Μάρδας «Αν υπάρχουν κάποιοι εξ αυτών που έχουν τη δυνατότητα να επενδύσουν στη χώρα από 250.000 ευρώ και πάνω θα έχουν ευνοϊκή μεταχείριση παραμονής»²⁴. Η πρώτη κατηγορία «φιλοξενούμενων» περιλαμβάνει όλους αυτούς που έχουν τη δυνατότητα να απολαμβάνουν τα προνόμια της κρατικής φιλοξενίας του τόπου τον οποίο επισκέπτονται και παράλληλα αποδέχονται τις προϋποθέσεις και τους όρους που επιβάλλει το κράτος, όπως άδεια εισόδου, άδεια παραμονής και εργασίας. Σε αυτή την κατηγορία μπορούν να θεωρηθούν οι τουρίστες, οι υπήκοοι κρατών που μετακινούνται από τόπο σε τόπο για εργασία ή σπουδές (Bauman,2002: 177-181). Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τους «φιλοξενούμενους» εκείνους που γίνονται αποδέκτες μιας αρνητικής, απαξιωτικής και κάθε άλλο παρά φιλόξενης κρατικής υποδοχής. Πρόκειται για ανθρώπους που δεν πληρούν τα κριτήρια και τις προϋποθέσεις που θέτει το κράτος –οικοδεσπότης. Δεν έχουν στην κατοχή τους ταξιδιωτικά έγγραφα όπως διαβατήριο, βίζα εισόδου και άδεια παραμονής στη χώρα. Οι «φιλοξενούμενοι» αυτής της κατηγορίας είναι αναγκασμένοι να ζουν διαρκώς αντιμέτωποι με σύνορα, όσο και να τα αναπαράγουν ανεξάρτητα από την θέλησή τους (Παπαταξιάρχης, 2009:73). Συνήθως αντιμετωπίζονται ως παράνομοι, απρόσκλητοι και «λαθραίοι», με συνέπειες την άρνηση εισόδου και παραμονής, τη φυλάκιση και τη μακρά κράτηση σε αμφιλεγόμενους χώρους ή την απέλαση και την επαναπροώθηση, τη δημιουργία πολλαπλών και

---

²⁴ <http://www.protothema.gr/politics/article/564976/mardas-tha-prosorisoume-se-oikonomiki-katagrafi-ton-metanaston/>

διαφορετικών νομικών καθεστώτων όπως χωρίς χαρτιά, οικονομικοί μετανάστες, πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο, ανθρωπιστικό καθεστώς προστασίας. Οι παράτυποι μετανάστες, οι «άνθρωποι χωρίς χαρτιά» αντιστοιχούν σε αυτή την δεύτερη κατηγορία «φιλοξενούμενων».

Στην σύγχρονη εποχή η έννοια της φιλοξενίας φαίνεται να διαταράσσεται από τις πιέσεις, τις αλλαγές αλλά κυρίως τις αντιφάσεις που επιφέρει η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης και η ιδέα μιας «ενοποιημένης χωρίς σύνορα κοινότητας» (Saskia Sassen, 2001: 135-145). Σύμφωνα με τον Bauman αυτό που αποθεώνεται σήμερα ως παγκοσμιοποίηση είναι προσαρμοσμένο στα όνειρα και τις επιθυμίες των τουριστών. Μια δευτερεύουσα αλλά αναπόφευκτη συνέπεια είναι ο μετασχηματισμός πολλών άλλων σε περιπλανώμενους αλήτες. Οι περιπλανώμενοι αλήτες είναι ταξιδιώτες στους οποίους έχει αφαιρεθεί το δικαίωμα να μεταβληθούν σε τουρίστες. Δεν τους επιτρέπεται ούτε να μείνουν στη θέση τους, ούτε να αναζητήσουν ένα καλύτερο μέρος (Bauman, 2004: 131-132). Η κρατική υποδοχή και φιλοξενία των λαθραίων²⁵ ταξιδιωτών στην πράξη μεταφράζεται σε πολύμηνη κράτηση μέσα σε ειδικούς χώρους, φυλακές και κρατητήρια.

Σύμφωνα με τον Bauman, τα κέντρα κράτησης αποτελούν παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο μια μετανεωτερική κοινότητα μεταχειρίζεται τα απορρίμματά της, επινοώντας τόπους, χώρους, χωματερές, εντός ή εκτός των ορίων της για να τα θάψει. Οι απρόσκλητοι και ανεπιθύμητοι ταξιδιώτες (πρόσφυγες και μετανάστες χωρίς χαρτιά) αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα απόβλητων της ρευστής νεωτερικότητας στην οποία ζούμε, καθώς η σύγχρονη εποχή της παγκόσμιας κινητικότητας ανθρώπων, αγαθών και κεφαλαίου είναι η εποχή της ελεύθερης κινητικότητας και αεικινήσιας, αλλά όχι με τον ίδιο τρόπο για όλους (Bauman, 2005). Η σύγχρονη παγκόσμια κινητικότητα παράγει και μια πληθώρα στρατηγικών ακινητοποίησης όπως τα τείχη ή τους φράχτες σε συννοριακά σημεία. Το σημείο όπως επίσης και οι όροι

---

²⁵ Θα ήθελα εδώ να διευκρινίσω ότι δεν αποδέχομαι τον όρο αυτόν καθώς δεν υπάρχουν ζωές που χαρακτηρίζονται ως «λαθραίες». Επιπλέον χρησιμοποιώντας τον όρο «λαθρομετανάστης» όπως χρησιμοποιείται από στον κυρίαρχο λόγο εννοώντας τους ανθρώπους «χωρίς χαρτιά» και στιγματίζοντάς τους αρνητικά, ο όρος πρόσφυγας ο οποίος είναι φορτισμένος με μια ιστορική και πολιτισμική αξία, τείνει να διαγραφεί από την μνήμη και το λεξιλόγιο της πλειονότητας των ανθρώπων.

«σημείο εισόδου», «σημείο διέλευσης» και « πύλη εισόδου», χρησιμοποιούνται συχνά αναφορικά με την παράτυπη μετανάστευση για να αναδειχτεί η συμβολική ή πραγματική ύπαρξη του συνόρου. Ο όρος «σημείο» συμβολίζει το νοητό μέρος του συνοριακού συρματοπλέγματος το οποίο «παραβίασε», «τρύπησε» ο παράτυπος μετανάστης προκειμένου να «δεισδύσει» στο εσωτερικό κάποιας χώρας της Ευρωπαϊκής Ζώνης . Το διάτρητο των συνόρων υποδηλώνεται από τον τρόπο εισόδου. Όταν ένας άνθρωπος «χωρίς χαρτιά» διανοίγει μια «τρύπα» δηλαδή ένα «σημείο διέλευσης» και ανάλογα με το μέγεθος της διάτρησης ορίζεται αν είναι «σημείο εισόδου» ή «πύλη εισόδου». Μέσω της κινητικότητας, το σύνορο με τη σειρά του ενεργοποιείται από μια κατάσταση λήθης. Η κινητικότητα αποτελεί τη συνθήκη ύπαρξης των συνόρων. Η κινητοποίηση και η ύπαρξη τους μοιάζει με ανταπόκριση και αντίδραση γιατί τα σύνορα υπάρχουν από τη στιγμή που διαπεραστούν και παραβιαστούν ((Rahola, 2011:98).

Σύμφωνα με το Παπαταξιάρχη, ο οποίος προσεγγίζει την έννοια του συνόρου από τη σκοπιά των πρακτικών του βλέμματος, οι πολιτικές του βλέμματος που καταγράφονται στο σύνορο συνιστούν μια ακραία εξουσιαστική δομή που αγκυροβολεί στην πατριαρχία. Μέσω της ενοχοποίησης του «άλλου» επιβάλλουν στον «άλλο» την αορατότητα ως στρατηγική επιβίωσής του. Το απαθές και αδρανές μας βλέμμα στην καλύτερη περίπτωση επιβεβαιώνει την αίσθηση της μεθοριακότητας σε αυτούς που παράτυπα διασχίζουν τα σύνορα, ενώ στη χειρότερη προσθέτοντας μια νέα βαθμίδα ενοχής οδηγεί τον «άλλο» ακόμη πιο βαθιά στην αορατότητα. Το σύνορο δεν «υπάρχει» μόνο «εκεί έξω» ως «αντικειμενικό» δεδομένο αλλά κυρίως υπάρχει «εδώ μέσα» ως μια συμβολική κατασκευή που βιώνεται υποκειμενικά και ενεργοποιείται από ασήμαντες καθημερινές μας πράξεις αλλά και από ενέργειες όπως η σιωπηλή αποδοκιμασία που δηλώνει το βλέμμα κάθε φορά που αποστρέφεται εκτός του «άλλου» (Παπαταξιάρχης, 2009:69).

Για ανθρώπους που δεν πληρούν τα κριτήρια και τις προϋποθέσεις που θέτει το κράτος –οικοδεσπότης δηλαδή για τους ανθρώπους «χωρίς χαρτιά» οι οποίοι βρίσκονται παράνομα στην εθνική επικράτεια και θα πρέπει να περιοριστούν σε χώρους του «πουθενά». Οι άνθρωποι αυτοί δεν αλλάζουν χώρους, χάνουν τον χώρο τους πάνω στη γη και πετιούνται στο πουθενά

(Bauman, 2008:82). Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν τα κέντρα κράτησης τα οποία σύμφωνα με τον Foucault αποτελούν την αναπαράσταση ενός τόπου που βρίσκεται έξω από όλους τους τόπους ακόμη και αν είναι εύκολο να προσδιοριστεί η τοποθεσία του. Επιπλέον τα κέντρα κράτησης απεικονίζονται σε χώρους και τόπους που χαρακτηρίζονται ως ουδέτερες και ενδιάμεσες ζώνες, σε συμβολικά και πραγματικά σύνορα όπου αποκτά πραγματική υπόσταση η έννοια της ακινητοποίησης. Τα κέντρα κράτησης ανθρώπων «χωρίς χαρτιά» προσιδιάζουν στους τόπους που ο Foucault ονόμασε ετεροτοπίες. Διέκρινε δύο ειδών τόπων τις ουτοπίες και τις ετεροτοπίες. Οι ουτοπίες αφορούν τόπους που δεν υφίστανται αλλά αποτελούν την ιδεατή πρόσληψη της κοινωνίας, σε κάθε περίπτωση οι ουτοπίες είναι μη πραγματικοί χώροι. Οι ετεροτοπίες είναι τόποι υπαρκτοί και αντανakλούν ως αντικατοπτρισμός στην ουτοπία (Foucault, 1986:24). Ο Rahola, ακολουθώντας την σκέψη του Foucault σχετικά με την μελέτη του για τις φυλακές, υποστηρίζει ότι αν η φυλακή παράγει κρατούμενους και αν η τιμωρία καθορίζει το έγκλημα, τότε τα κέντρα κράτησης παράγουν αφενός το συγκεκριμένο έγκλημα της «παρανομίας» και αφετέρου την συγκεκριμένη εγκληματική φιγούρα του «λαθραίου». Ταυτόχρονα τα κέντρα κράτησης εγκληματοποιούν τη μετανάστευση, την κινητικότητα των « ανθρώπων χωρίς χαρτιά», καθώς τέτοιου είδους διέλευση των συνόρων αντιμετωπίζεται ως αδίκημα και τιμωρείται με εγκλεισμό και φυλάκιση.

Η προβληματική που εισάγει ο Foucault προβάλλει ως βασικό επιχείρημα ότι η εξουσία είναι σχέση, ασκείται δε πρωτίστως στα σώματα των ανθρώπων. Ο Foucault ασχολείται εκτενώς με το ζήτημα του σώματος και το πώς αυτό γίνεται αντικείμενο εξουσίας, αλλά και τις τεχνικές που χαρακτηρίζουν τις νεωτερικές κοινωνίες, οι οποίες αφορούν την χειραγώγηση, την επιτήρηση και τον έλεγχο των σωμάτων, δηλαδή τους πειθαρχικούς μηχανισμούς οι οποίοι μετασχηματίζουν το ανθρώπινο το σώμα και το «κανονικοποιούν». Πρόκειται για την λεγόμενη «βιοπολιτική», όρο με τον οποίο ο Foucault μας επιτρέπει να εισχωρήσουμε στη «μικροφυσική της εξουσίας» για να αντιληφθούμε το σώμα ως πεδίο ελέγχου και πειθάρχησης. Για τον Foucault, η εξουσία ενυπάρχει σε κάθε ανθρώπινη σχέση. Δεν είναι προνόμιο της κυρίαρχης τάξης, δεν εξαντλείται σε μια οποιαδήποτε αντίθεση ανάμεσα σε κοινωνικά δίπολα, που

το ένα κυριαρχεί πάνω στο άλλο. Η εξουσία είναι μια μορφή δράσης ενός προσώπου ή μιας ομάδας προσώπων, με σκοπό τη δημιουργία συγκεκριμένων «θετικών» συμπεριφορών. Σημαντικής αξίας για την έρευνα αποτελεί και το θεωρητικό έργο του Agamben για την εξουσία και την κατάσταση εξαίρεσης. Οι μελέτες του σχετικά με τις ανθρωπιστικές επεμβάσεις μαρτυρούν αυτή την μόνιμη έκτακτη κατάσταση και τον αυθαίρετο χαρακτήρα της συμπεριφοράς που κάνει τον άνθρωπο όχι πια ένα πολίτη, αλλά μια γυμνή ζωή. Ο τόπος όπου αυτή η κατάσταση νόμιμης διακοπής τίθεται σε ισχύ, πραγματεύεται στην εργασία μέσα από το παράδειγμα του κέντρου κράτησης Μόρια, όπου η έκτακτη κατάσταση χαρακτηρισμένη ως επείγουσα, δραστηριοποιείται από το σύνολο του ανθρωπιστικού μηχανισμού.

Έχοντας ως αφετηρία τις ανωτέρω έρευνες θα επιχειρηθεί να διερευνηθούν οι κοινωνικές διαδικασίες που δομούν τις πρακτικές, κυρίως του προσωπικού των ΜΚΟ και γενικότερα όσων εργάζονται στο κέντρο κράτησης Μόρια ως διαχειριστές του προσφυγικού, καθώς και οι τρόποι συγκρότησης των αντιστάσεων που αναπτύσσονται μέσα σε αυτό. Ειδικότερα διερευνήθηκε ο ρόλος και η συμμετοχή όλων των φορέων υποστήριξης εντός του χώρου κράτησης οι οποίοι χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: ευρωπαϊκούς και κρατικούς θεσμικούς φορείς και μη κρατικούς φορείς. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Ελληνικό κράτος. Στη δεύτερη κατηγορία, που είναι η κατηγορία με την οποία ασχολήθηκε κυρίως η μελέτη, ανήκουν οι μη κυβερνητικές οργανώσεις που έχουν αναλάβει δράση και πρωτοβουλίες διαχείρισης εντός του χώρου της Μόριας. Οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί, είναι οι φορείς που λαμβάνουν την ευρωπαϊκή και κρατική χρηματοδότηση προκειμένου να προσλάβουν το προσωπικό που θα εργαστεί στο κέντρο κράτησης, καθώς δεν πρόκειται για μόνιμο προσωπικό αλλά για προσωπικό που θα χρησιμοποιηθεί για συγκεκριμένο χρόνο εργασίας που το καθορίζει η σύμβαση. Οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί δραστηριοποιούνται διεθνώς, εθνικά και τοπικά στο τομέα υποστήριξης προσφύγων και υιοθετούν συγκεκριμένες πρακτικές απόδοσης «βοήθειας» που ταιριάζει περισσότερο στο δόγμα περί οικουμενικών δικαιωμάτων. Αυτή η δυτικοκεντρική αντίληψη του ανθρωπισμού (humanitarianism) εγείρει ερωτήματα για τον τρόπο που προσλαμβάνονται οι πρόσφυγες, αρά και ο τρόπος απόδοσης βοήθειας προς αυτούς από το

διεθνές ανθρωπιστικό καθεστώς προστασίας. Αυτές οι πρακτικές απόδοσης βοήθειας υιοθετούν ένα πατερναλιστικό ύφος, αγνοώντας το γεγονός πως ένας πρόσφυγας ενδεχομένως να μπορεί να προσαρμοστεί σε μια κατάσταση ανάγκης χρησιμοποιώντας τα κοινωνικά και πολιτισμικά του εφόδια.

3.2 Μεθοδολογία.

Το βασικό εργαλείο υλοποίησης της πρωτογενούς έρευνας ήταν η χρήση ημιδομημένου ερωτηματολογίου το οποίο σχεδιάστηκε στη βάση της υπόθεσης εργασίας της μελέτης. Οι συνεντεύξεις με τη χρήση ημι-δομημένων ερωτηματολογίων βοήθησαν, στις περιπτώσεις εκείνες που συνομιλητές ήθελαν να συνεχίσουν να επιμένουν σε μια συγκεκριμένη αφήγηση, στην επαναφορά των ζητημάτων που ενδιέφεραν περισσότερο στην έρευνα.. Δεδομένου ότι η συνέντευξη αποτελεί μια δυναμική σχέση μεταξύ συνεντευξιαζόμενου και ερευνητή, η οποία συνεχώς επαναπροσδιορίζεται, το αποτέλεσμα της μπορεί να είναι απρόβλεπτο. Η διεξαγωγή των συνεντεύξεων έγινε με την χρήση μαγνητοφώνου και πραγματοποιήθηκαν συνολικά οχτώ. Ειδικότερα, είχε προηγηθεί η καταγραφή των ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στο κέντρο κράτησης Μόρια και μια αρχική προσέγγιση με αρκετούς εργαζόμενους που απασχολούνται στο χώρο αυτό. Για τις ανάγκες της έρευνας πρέπει να αναφερθεί ότι για τη διατήρηση της ανωνυμίας όλων των εμπλεκόμενων χρησιμοποιήθηκαν ψευδώνυμα, καθώς τους είχε απαγορευτεί από τις οργανώσεις να μην δίνουν στοιχεία και συνεντεύξεις που αφορούν την δράση και λειτουργία των οργανώσεων αυτών. Για την έρευνα μελετήθηκαν δύο μη κυβερνητικές οργανώσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται εντός του Κέντρου κράτησης Μόρια και για λόγους προστασίας των συνεντευξιαζόμενων δεν αναφέρονται οι ονομασίες τους. Στο

συγκεκριμένο χώρο δραστηριοποιούνται και άλλες ΜΚΟ , αλλά επιλέχθηκαν οι συγκεκριμένες πρώτον λόγω του διεθνούς βεληνεκούς και δεύτερον γιατί απασχολούν τον μεγαλύτερο αριθμό προσωπικού. Βέβαια, αυτό δεν ισχύει απόλυτα επειδή εξαιτίας της αβεβαιότητας της κατάστασης και των πολιτικό-οικονομικών παραγόντων, οι συσχετισμοί μπορούν να αλλάξουν σχετικά με το σε ποια ΜΚΟ θα «επιτραπεί» να προσφέρει την «ανθρωπιστικής» της βοήθεια. Η προσέγγιση των συνεντευξιαζόμενων έγινε εκτός του χώρου εργασίας με επιθυμία δική τους, τόσο για να διατηρηθεί η ανωνυμία τους, όσο και για την διαφύλαξη της θέσης εργασίας τους.

3.3 Εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου «ασυνόδευτα παιδιά».

Σύμφωνα με τον ορισμό της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού « Ασυνόδευτα παιδιά» είναι τα παιδιά, που όπως ορίζεται στο άρθρο 1 της Σύμβασης, έχουν αποχωριστεί από τους δύο γονείς τους και τους άλλους συγγενείς τους και τα οποία δεν συνοδεύονται από τον κατά νόμο ή το έθιμο υπεύθυνο για την επιμέλειά τους ενήλικα.

Χωρισμένα από την οικογένειά τους είναι τα παιδιά, που όπως ορίζεται στο άρθρο 1της Σύμβασης, έχουν αποχωριστεί από τους δυο γονείς τους ή από τον προηγούμενο υπεύθυνο κατά το νόμο ή το έθιμο για την επιμέλειά τους ενήλικα, αλλά όχι κατ' ανάγκην από άλλους συγγενείς τους. Κατά συνέπεια μπορεί να πρόκειται για παιδιά που μπορεί να συνοδεύονται από άλλα ενήλικα μέλη της οικογενείας τους. Οι Tsovili & Voutira (2004) αντιπαραθέτουν τον όρο «αποχωρισμένα παιδιά» τονίζοντας πως αντικατοπτρίζει σαφέστερα το βασικό πρόβλημα των ατόμων, την έλλειψη φροντίδας τους από γονέα ή νόμιμο κηδεμόνα και τις συνέπειες του αποχωρισμού τους κοινωνικά και ψυχολογικά. Για τον λόγο αυτό έχει επιλεγεί στην παρούσα μελέτη η χρήση του όρου «αποχωρισμένα παιδιά» αντί «ασυνόδευτοι ανήλικοι».

4. Το παράδειγμα του κέντρου κράτησης στη Μόρια Μυτιλήνης.

4.1 Ο χώρος.

Το Κέντρο κράτησης Μόρια αποτελεί μια τυπολογία που έχει προκύψει μέσα από μια σειρά θεσμικών διατάξεων, όπως περιγράφονται στο κεφάλαιο 1 της παρούσας εργασίας. Το όνομα Μόρια δόθηκε αρχικά από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ως συντομία και εύκολη κατανόηση της τοποθεσίας του κέντρου κράτησης, επειδή βρίσκεται κοντά στο χωριό Μόρια της Μυτιλήνης και αργότερα οικειοποιήθηκε από όλους του εμπλεκόμενους και μη φορείς του προσφυγικού ζητήματος. Το χωριό Μόρια έχει περίπου 1.207 κατοίκους, απέχει 6,5 χλμ ΒΔ από τη Μυτιλήνη και το κέντρο κράτησης βρίσκεται 2 χλμ δυτικά του χωριού. Να διευκρινιστεί σε αυτό το σημείο ότι για τον επίσημο κρατικό λόγο το κέντρο κράτησης Μόρια είναι ένας χώρος Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΠΤ) για παράνομα εισερχόμενα πρόσωπα (ΠΕΠ), όπως χαρακτηρίζονται από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας το οποίο έχει αναλάβει την κατασκευή αυτών των χώρων καθώς και τη σίτιση τους.²⁶ Επιπλέον ο επίσημος αυτός λόγος υποστηρίζει ότι είναι ένας ειδικός χώρος παραμονής που διαθέτει αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης και υγιεινής, ικανός να υποδεχτεί και να φιλοξενήσει προσωρινά ιδιαίτερες ομάδες ανθρώπων²⁷. Ωστόσο σύμφωνα με έρευνες της Ύπατης ο χώρος κράτησης Μόρια μόνο ως τέτοιος δεν μπορεί να χαρακτηριστεί. Καταρχάς θα πρέπει να ερευνηθεί ποια ήταν η ανάγκη ώστε να δημιουργηθεί ένας τέτοιος χώρος και ποιους θα αφορούσε. Ένας χώρος θα πρέπει να έχει κάποια χρησιμότητα ως προς τον άνθρωπο. Μια από τις πολλές λειτουργικότητες που μπορεί να έχει ένας χώρος είναι η προφύλαξη από εξωτερικούς κινδύνους, να παρέχει δηλαδή κάποιου είδους προστασία σε όσους βρίσκονται μέσα στο χώρο. Μια δεύτερη λειτουργικότητα είναι αυτό που χαρακτηρίζεται ως «επικίνδυνο» για την κοινωνία, να φυλακίζεται εντός του χώρου, άρα ο χώρος στην περίπτωση αυτή

---

²⁶<http://www.geetha.mil.gr/media/pdf-arxeia/2015/ekdoseis/sae/sae2030.pdf>

²⁷ Βλ. Εικ 7,8

λειτουργεί ως προστασία για όσους βρίσκονται εκτός αυτού. Επομένως το κέντρο κράτησης Μόρια θα πρέπει να δοκιμαστεί μέσα από την έρευνα ως προς το είδος της λειτουργικότητας που παρέχει και για ποιους. Επίσης για να γίνει ο σχεδιασμός ενός χώρου θα πρέπει πρώτα να έχει γίνει σαφής η «ιδιότητα» όσων προορίζονται να ενταχθούν στο συγκεκριμένο χώρο. Θα πρέπει δηλαδή, να προηγηθεί μια κατηγοριοποίηση, η οποία μέσω της νομοθεσίας θα «νομιμοποιείται» και ως προς την κοινωνία και ως προς τα εν λόγω υποκείμενα, καθώς και ο χώρος για τα οποία θα προορίζεται²⁸. Η ποινικοποίηση της κινητικότητας αποτελεί την συνθήκη ύπαρξης των κέντρων κράτησης. Η ποινικοποίηση και η ύπαρξη τους μοιάζει με ανταπόκριση και αντίδραση γιατί τα κέντρα κράτησης υπάρχουν από την στιγμή που ποινικοποιηθεί και κατηγοριοποιηθεί ένα άτομο ή ένα σύνολο ατόμων. Σε διεθνές επίπεδο ένα από τα κύρια νομοθετικά πλαίσια με σκοπό την κατηγοριοποίηση είναι η Σύμβαση της Γενεύης που ορίζει ποιος είναι «παράνομος» και ποιος «νόμιμος», όταν εισέρχεται σε μια χώρα. Η σύμβαση αυτή σε συνδυασμό με το εκάστοτε εθνικό νομοθετικό πλαίσιο, συμβάλλει σε μια ταξινόμηση στο ποιος χαρακτηρίζεται ως πρόσφυγας και ποιες συνθήκες θα πρέπει να διέπουν το καθεστώς του πρόσφυγα. Επομένως «κατασκευάζοντας» μια κατηγορία ταυτόχρονα δημιουργούνται επιπλέον κατηγορίες για όσα υποκείμενα δεν υπόκεινται στο καθεστώς του πρόσφυγα, όπως οικονομικός μετανάστης, άνθρωποι χωρίς χαρτιά, παράνομος μετανάστης κ.ο.κ. Αρά από τη στιγμή που «κατασκευάστηκε» αυτή η κατηγοριοποίηση, δημιουργεί την ανάγκη ενός χώρου όπου θα γίνεται η ταξινόμηση όσων εισέρχονται «παράνομα» σε μια χώρα.

Το κέντρο κράτησης Μόρια περιμετρικά είναι κατασκευασμένο από ένα φράχτη «νατοϊκού» τύπου²⁹. Από το 2013 και έπειτα ο χώρος επεκτείνεται ανά τακτά διαστήματα, είναι πολύ ιδιόρρυθμος ως χώρος λόγω του ότι ήταν πρώην

---

²⁸Σύμφωνα με το Άρθρο 9 του Π.Δ 102/2012 Διοίκηση – διάρθρωση περιφερειακών υπηρεσιών πρώτης υποδοχής το Κέντρο Πρώτης Υποδοχής «Μόρια» εντάσσεται στην κοινή υπουργική απόφαση με ΦΕΚ 2602/Β/2-12-2015 περί «Σύστασης Κέντρων Πρώτης Υποδοχής και προσωρινών Δομών Φιλοξενίας αιτούντων άσυλο και ευάλωτων ομάδων πολιτών τρίτων χωρών.

²⁹ Βλ Εικ 1,2,3

στρατόπεδο. Η πρώτη εικόνα που έρχεται στη σκέψη ενός επισκέπτη είναι αυτής της φυλακής. Η είσοδος σε αυτόν δεν είναι δυνατή παρά μόνο με ειδική άδεια από την αστυνομία. Σύμφωνα με τον Foucault και τον τρόπο που αντιλήφθηκε τις ετεροτοπίες, το κέντρο κράτησης της Μόρια αποτελεί μια ετεροτοπία γιατί προϋποθέτει την ύπαρξη ενός συστήματος ανοίγματος και κλεισίματος το οποίο τον απομονώνει και συγχρόνως τον καθιστά προσπελάσιμο, που δεν είναι τόσο ελεύθερα προσβάσιμος, που εξαναγκαζόμαστε να βρεθούμε εκεί, που δεν μπορούμε να εισέλθουμε εάν δεν διαθέτουμε ειδική άδεια και εάν δεν επιτελέσουμε συγκεκριμένες κινήσεις από τις οποίες δημιουργείται η ψευδαίσθηση της εισόδου (Foucault, 1986).

Ο χώρος εσωτερικά χωρίζεται σε πέντε κύρια τμήματα όπου χρησιμοποιούνται για να «φιλοξενοούνται» οι πρόσφυγες, οι αιτούντες άσυλο και οι «παράτυποι» μετανάστες. Το πρώτο τμήμα εμπεριέχει τις πτέρυγες με τους ασυνόδευτους ανήλικους. Στο δεύτερο τμήμα βρίσκονται οικογένειες, μονογονεϊκές οικογένειες, γυναίκες μόνες, άνθρωποι με αναπηρία, υπερήλικες από διάφορες χώρες, κυρίως από τη Συρία και το Αφγανιστάν. Αυτός ο χώρος είναι περιφραγμένος αλλά η μετακίνηση είναι ελεύθερη. Στο τρίτο τμήμα είναι το κρατητήριο το οποίο χωρίζεται σε δύο τμήματα, στο ένα τμήμα κρατούνται οι «παράτυποι» μετανάστες από χώρες όπως το Πακιστάν το Μαρόκο, την Αλγερία, οι οποίοι βρίσκονται υπό το καθεστώς της απέλασης, ενώ στο δεύτερο τμήμα είναι οι «παραβατικοί» είτε από «παράνομες» ενέργειες, όπως συμπλοκή με άλλους διαμένοντες, είτε έχουν διαπράξει αλλά αδικήματα σύμφωνα με τον Κώδικα Ποινικού Δικαίου, μέσα στο χώρο του κέντρου. Στο πρώτο και στο τρίτο τμήμα δεν επιτρέπεται η έξοδος των ασυνόδευτων ανηλίκων παρά μόνο με συνοδεία αλλά ούτε και των «παράτυπων και παραβατικών» προσφύγων. Στο τέταρτο τμήμα του χώρου υπάρχουν ατομικά αντίσκηνα και κοντέινερ χωρισμένα κατά εθνικότητες. Σε αυτό το χώρο για τους κρατούμενους ισχύει ο εγκλεισμός των 25 ημερών. Η πρόσβαση στο χώρο είναι πολύ αυστηρή, αφορά μόνο σε συγκεκριμένους φορείς και οργανώσεις δημιουργώντας έτσι έναν «τοίχο αορατότητας» ως προς την εσωτερική του λειτουργία, είναι στην ουσία φυλακισμένοι μέσα στην ήδη υπάρχουσα φυλακή. Τέλος στο πέμπτο τμήμα υπάρχουν κοντέινερ στα οποία εργάζεται το προσωπικό, αλλά και διάφοροι χώροι παροχής υπηρεσιών όπως ιατρεία,

γραφεία ταυτοποίησης, σίτισης και προσωπικό ασφαλείας του χώρου. Σύμφωνα με τον «Ε». εργαζόμενος σε ΜΚΟ σχετικά με την περιγραφή του χώρου ανέφερε ότι:

[...] είναι φυλακή γιατί λειτουργεί και ως κέντρο κράτησης. Ένα μικρό τμήμα λειτουργεί ως Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ), επίσης είναι ο χώρος της καταγραφής και ταυτοποίησης και κάποιες πτέρυγες φιλοξενίας για αποκλειστικά ασυνόδευτους ανήλικους, σε άλλο χώρο του κέντρου υπάρχουν άλλες πτέρυγες με πόρτες που έκλειναν για ευάλωτες ομάδες, μονογονεϊκές οικογένειες, μόνες γυναίκες, με αναπηρίες υπερήλικες και οικογένειες. Σε όλο τον υπόλοιπο χώρο υπάρχουν αυτοσχέδια καταλύματα κατά εθνικότητα. Υπάρχει μια οργάνωση συγκεκριμένη που είναι υπεύθυνη για την διεύθυνση του χώρου και τη διαμονή. Τα κοντέινερ είναι 6-8 ατόμων, στα αντίσκηνα μπορούν να μείνουν μόνοι τους ή με έναν άλλον, ενδέχεται να είναι άγνωστοι μεταξύ τους. Τέλος υπάρχουν και οι σκηνές οι «επίσημες» της Ύπατης Αρμοστείας χωρητικότητας 18 τμ.[...].

Επίσης σύμφωνα με τον «Ι» εργαζόμενος ως αστυνομικός, σχετικά με τον χώρο του κρατητηρίου, ανέφερε ότι:

[...] Ο χώρος όπου είναι οι παραβατικοί χωρίζεται σε δύο άλλους χώρους: στον ένα χώρο είναι παραβατικοί, εννοώ είναι αυτοί που έχουν δηλώσει ψευδή στοιχεία κατά την καταγραφή τους, είναι όσοι δεν δικαιούνται άσυλο και στο δεύτερο χώρο οι παραβατικοί από παράνομες ενέργειες μέσα στο χώρο της Μόρια, οι οποίοι έχουν συμπλακεί με άλλους ή έχουν διαπράξει αδικήματα.

Έντονη αίσθηση προκαλεί το συρματοπλέγμα για τους περισσότερους εργαζόμενους, πόσο μάλλον γι' αυτούς που το βιώνουν στην πράξη κυριολεκτικά. Σύμφωνα με την «Ψ», εργαζόμενη στην Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής:*[...] όπου και αν κοιτάξεις συρματοπλέγμα. Είναι έντονη η παρουσία του συρματοπλέγματος παντού[...].*

Ο Bauman έχει κάνει αναφορά στις ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των πανοπτικών τεχνικών του Foucault και στη προσέγγιση του Poster πάνω σε μια σύγχρονη εκδοχή του Πανοπτικού σχετικά με τις ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων στον «Κυβερνοχώρο». Οι φαινομενικές ομοιότητες όπως αναφέρει μεταξύ αυτών των δύο είναι η ενστάλαξη της πειθαρχίας και η επιβολή ενός ομοιόμορφου προτύπου συμπεριφοράς. Ωστόσο μια σημαντική διαφορά είναι

ότι η κύρια λειτουργία του Πανοπτικού ήταν να εξασφαλίσει ότι κανείς δεν θα μπορούσε να δραπετεύσει από τον αυστηρά φυλασόμενο χώρο, ενώ η κύρια λειτουργία της βάσης δεδομένων είναι να εξασφαλίσει ότι κανένας εισβολέας δεν θα μπορέσει να εισχωρήσει σ' αυτήν. Όσο περισσότερες πληροφορίες περιέχει η βάση δεδομένων κάποιου, τόσο πιο ελεύθερα μπορεί να κινείται. Η βάση δεδομένων είναι ένα εργαλείο διαχωρισμού και αποκλεισμού. Για όσους έχουν τα διαπιστευτήρια και ικανή πιστοληπτική ικανότητα επιτρέπεται η οποιαδήποτε μετακίνηση στον κυβερνοχώρο σε σχέση με αυτούς που δεν πληρούν τα κριτήρια, που στερούνται διαβατήρια και όποιων άλλων επίσημων εγγράφων (Bauman, 2004:73-76). Πάνω σε αυτό το σχήμα που περιγράφει ο Bauman το κέντρο κράτησης λειτουργεί ως τέτοιο εργαλείο διαχωρισμού και αποκλεισμού όχι με την έννοια ότι κινδυνεύουν να υποκλαπούν αρχεία από τον κυβερνοχώρο αλλά ότι εντός του χώρου κράτησης βρίσκονται εν δυνάμει «τρομοκράτες», εν δυνάμει «φορείς μεταδοτικών ασθενειών» στους οποίους θα πρέπει να απαγορευτεί η επαφή με μια κοινωνία η οποία θα διαταράσσονταν, αν εισχωρούσαν αυτοί «οι κίνδυνοι».

Μια προσέγγιση σύμφωνα με αυτό το σχήμα της απαγόρευσης είτε της εισόδου είτε της εξόδου θα προσπαθήσω να αναλύσω σε σχέση με την έννοια του συρματοπλέγματος. Στο συρματοπλέγμα, το πάνω μέρος της περιφραξης έχει μια κλίση, είτε προς τα μέσα είτε προς τα έξω³⁰. Στο κέντρο κράτησης η κλίση της περιφραξης είναι προς τα μέσα, ενώ σε στρατόπεδο η κλίση της περιφραξης βρίσκεται προς τα έξω. Σε πρακτικό επίπεδο μια από τις χρησιμότητες αυτού του σχεδιασμού είναι ότι αυξάνει τον βαθμό δυσκολίας για κάποιον που θα επιχειρήσει να εισέλθει από την κατεύθυνση όπου έχει την κλίση η περιφραξη. Σε συμβολικό επίπεδο η κατεύθυνση της κλίσης δείχνει τον «άλλο», δείχνει αυτό που δεν είναι το «εμείς». Επίσης αυτός που κατέχει την εξουσία βρίσκεται από την αντίθετη πλευρά της κλίσης, είναι σαν να κρατάει κάποιο είδος όπλου και η κλίση δείχνει την κατεύθυνση της σκόπευσης, δείχνει τον «άλλο» και ταυτόχρονα τον προειδοποιεί ότι σε περίπτωση που επιχειρήσει να εισέλθει θα υποστεί τις συνέπειες. Επομένως για το κέντρο

---

³⁰ Βλ. Εικ 2 και 6

κράτησης του οποίου η κατασκευή της κλίσης του φράχτη είναι προς τα μέσα, ο «άλλος» είναι εντός του χώρου και πρέπει να μείνει εντός γιατί στα μάτια των «έξω» ο επικίνδυνος είναι αυτός που δείχνει η κλίση της περιφραξης. Σε αντίθεση με την κλίση της περιφραξης του στρατοπέδου που είναι προς τα έξω, ο «άλλος» είναι εκτός του χώρου γιατί η κατεύθυνση της περιφραξης δείχνει προς τα έξω και ο κατέχων την εξουσία είναι εντός. Κατά τον ίδιο τρόπο, αυτός ο συμβολισμός χαρακτηρίζει την φυλακή, το στρατόπεδο συγκέντρωσης, το άσυλο κ.α.

Το κέντρο κράτησης Μόρια θεωρείται από ένα μεγάλο μέρος του προσωπικού, που εργάζεται στο χώρο αυτό, ως «τόπος μιαιρότητας». Αφενός γιατί ο «ξένος», σύμφωνα με την κυρίαρχη άποψη, φέρνει μαζί του ασθένειες ενδεχομένως μεταδοτικές, αφετέρου γιατί, λόγω του υπερπληθυσμού εντός του χώρου (σε χώρο υποδοχής περίπου χιλίων πεντακοσίων ατόμων κατά το έτος 2016 «φιλοξενήθηκαν» προσωρινά πάνω από πέντε χιλιάδες) οι συνθήκες διαβίωσης έχουν ως αποτέλεσμα να γίνονται ακόμα πιο δυσχερείς. Σύμφωνα με τον «Ε»:

«Γίνεται εμβολιασμός σε εμάς, κυρίως στο προσωπικό που έρχεται σε άμεση επαφή με τους διαμένοντες όπως οι νοσηλευτές και οι γιατροί. Και ενημερώνουμε και όλο το προσωπικό του Κέντρου Υποδοχής και Ταυτοποίησης ποια προστασία προσφέρουν αυτά τα εμβόλια».

Επίσης ο «Φ» εργαζόμενος σε ΜΚΟ είπε χαρακτηριστικά:

«Υπήρξε κάποια πρόληψη εμβολιασμού. Έχω κάνει ένα εμβόλιο πριν αναλάβω καθήκοντα με πρωτοβουλία της οργάνωσης και σε συνεργασία με το ΙΚΑ γιατί η οργάνωση πάνω από όλα θέλει να είναι υγιές το προσωπικό[...]».

Επίσης σύμφωνα με τον «Κ» ο οποίος εργάζεται σε ΜΚΟ ανέφερε:

«[...] αρκετοί είχαν ρωτήσει τον οικογενειακό τους γιατρό και τους είπε να κάνουν κάποια εμβόλια, μας έγινε μια ενημέρωση από μια ΜΚΟ που δραστηριοποιείται εντός του χώρου στον τομέα της υγείας και έπρεπε να υπογράψουμε ότι πήραμε το σχετικό φυλλάδιο με τα μέτρα πρόληψης. Όσοι είχαν άμεση επαφή με τους διαμένοντες υπήρχε ο κίνδυνος μετάδοσης όπως

της ηπατίτιδας Β. Υπήρξαν δυο περιστατικά ψώρας που ξέρω ότι είναι μεταδοτική αλλά και θεραπεύσιμη. Κατά την χειμερινή περίοδο τα μικρά παιδιά είχαν τα περισσότερα πυρετό λόγω των καιρικών συνθηκών»..

Ο χώρος όπως διαπιστώνεται μέσα από τις αφηγήσεις των εργαζομένων έχει συνδεθεί συμβολικά με την ασθένεια και κατ επέκταση με έναν «τόπο μιαιρότητας», όπου πολλοί εργαζόμενοι φορούσαν μάσκα και γάντια, αν έπρεπε να έρθουν σε επαφή με τους διαμένοντες. Σύμφωνα άλλωστε με την βρετανίδα ανθρωπολόγο Mary Douglas η βρωμιά, η ακαθαρσία είναι ύλη εκτός τόπου και συνεπώς η συμπεριφορά μας γύρω από τη μίανση είναι η αντίδραση μας σε οποιοδήποτε αντικείμενο ή ιδέα ενδέχεται να αναστατώσει ή να ανατρέψει τις αγαπημένες μας ταξινομήσεις(Douglas, 2006:85-86). Αν μια κοινωνία χαρακτηρίζεται από την οργάνωση και την ευταξία, δηλαδή αν όλα τα αντικείμενα βρίσκονται στη σωστή θέση, τότε το κέντρο κράτησης Μόρια βρισκόμενο στον αντίποδα αποτελεί «ύλη εκτός τόπου».

Σύμφωνα με τον «Ε»:

«Στο θέμα της ικανοποιητικής υγιεινής ένας δείκτης είναι ο αριθμός κοινόχρηστων τουαλετών σε αναλογία με τον πληθυσμό που διαμένει. Μέχρι και τον Γενάρη το κέντρο είχε 3.500 άτομα ενώ ήταν δυναμικότητας 1.500 ατόμων. Επομένως οι εγκαταστάσεις ακόμα και για τα 1.500 άτομα πάλι δεν επαρκούσαν ποσό μάλλον για 3.500 άτομα. Περίπου οι τουαλέτες είναι 200. Σε μια καταγραφή που κάναμε, υπήρχε διάστημα όπου έρχονταν το λυματοφόρο όχημα ανά μια ώρα. Τα γνωρίζει όλα αυτά τα προβλήματα το ΚΕΛΠΝΟ αλλά μέχρι σήμερα δεν έχει αλλάξει κάτι».

Ο καθαρός, επομένως, χώρος, εκείνος που συμβολίζει το υγιές σώμα, οργανώνει πάνω στην αξία του τελευταίου τις δικές του ποιότητες. Τις συνθέτει σε ένα βασικό αίτημα να στεγάσει ένα «καθαρό» κοινωνικό σώμα και τις απαραίτητες λειτουργίες του. Η βιοπολιτική διάσταση του καθαρού εκδηλώνεται καθώς η εξουσία απαιτεί πρέπουσες σχέσεις του υποκειμένου τόσο με το δικό του σώμα όσο και με τα υπόλοιπα. Το καθαρό ως τρόπος χρήσης του σώματος δεν μπορεί παρά να υποδεικνύει τρόπους χρήσης και κατοίκησης του ίδιου του χώρου. Γιατί το αίτημα για καθαριότητα είναι αίτημα για τάξη και γιατί η πρέπουσα χωρική τάξη θα φροντίσει, πρώτα απ' όλα, να εξορίσει το ακάθατο σώμα και την ακάθατη δράση που δε συμμορφώνονται.

Η ανθρωπολόγος Mary Douglas ανατρέχει στην έννοια της ύλης για να μας εισάγει στον κόσμο του καθαρού και του βρόμικου: «αν μπορέσουμε να αφαιρέσουμε την παθογένεια και την υγιεινή από την αντίληψή μας για τη βρομιά, μένουμε με τον παλιό ορισμό της βρομιάς ως ύλης εκτός τόπου» (Douglas, 2006). Αυτή η προσέγγιση υποδηλώνει δύο προϋποθέσεις: ένα σύνολο από τακτοποιημένες σχέσεις και μια παράβαση αυτής της τάξης. Η βρομιά επομένως δεν είναι ποτέ ένα μεμονωμένο, απομονωμένο συμβάν. Όπου υπάρχει βρομιά, υπάρχει σύστημα. Η βρομιά είναι το υποπροϊόν μιας συστηματικής τακτοποίησης και ταξινόμησης της ύλης, στο βαθμό που η τακτοποίηση συνεπάγεται την απόρριψη των ακατάλληλων στοιχείων. Αυτή η αντίληψη για τη βρομιά μας οδηγεί κατευθείαν στο πεδίο του συμβολισμού και προμηνύει τη διασύνδεση με άλλα πιο προφανή συμβολικά συστήματα καθαρότητας. Επομένως, το ακάθατο και το νοσηρό δε φαίνεται να συναντιούνται μονάχα στη φυσική σφαίρα. Κάθε άλλο μοιάζουν, ασφυκτιώντας μέσα σ' αυτήν, να οργανώνουν έναν ολόκληρο συμβολικό κόσμο και ως εκ τούτου και τις σχέσεις που αυτός φιλοξενεί. Το ακάθατο και το νοσηρό συνιστούν, λοιπόν, πρώτα απ' όλα έννοιες συμβολικές και ως τέτοιες οφείλουν να γίνουν κατανοητές. Το καθαρό και το βρόμικο (τόσο στη χωρική τους όσο και στη σωματική τους εκδοχή) από φυσικο-υλικοί προσδιορισμοί μετατρέπονται σε έννοιες σημαίνουσες, πράγμα που συνεπάγεται την καταστατική τους εμπλοκή στους μηχανισμούς της κοινωνικής αναπαραγωγής. Από ιδιότητες του βιολογικού τρόπου μετατρέπονται σε εργαλεία κοινωνικής ταξινόμησης και με αυτή την έννοια βιοπολιτικοποιούνται.

4.2 Η εσωτερική οργάνωση και λειτουργία.

Το κέντρο κράτησης Μόρια έχει έναν γενικό εσωτερικό κανονισμό περί φύλαξης και ασφάλειας του χώρου και εντός του πλαισίου αυτού υπάρχουν επιμέρους κανονισμοί, λόγω του ότι δεν υπάρχει ένας αποκλειστικά υπεύθυνος, αλλά διάφοροι θεσμοί και μη κυβερνητικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται και ο καθένας από αυτούς έχει έναν δικό του εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας. Για το θέμα αυτό μπορεί να παρατεθεί ένα χωρίο από μια περιγραφή της «Ψ» η οποία εργάζεται στην Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής:

«Δεν υπάρχει καμία συνεννόηση, δεν υπάρχει ένα θεσμικό πλαίσιο που να λέει ποια υπηρεσία κάνει κουμάντο. Για παράδειγμα, υπάρχει ο διοικητής της Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής και Ταυτοποίησης, ο διοικητής της Υπηρεσίας Ασύλου, ο υπεύθυνος του στρατού, ο διοικητής της αστυνομίας που αν ρωτήσεις τον καθένα ξεχωριστά θα σου πουν ότι αυτός κάνει κουμάντο εκεί μέσα. Επίσης, οι επικεφαλής των ΜΚΟ λένε ότι εμείς δεν δίνουμε λογαριασμό σε κανένα».

Να επισημανθεί εδώ ότι όλες οι μη κυβερνητικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται εντός του χώρου κέντρου κράτησης έχουν υπογράψει σύμβαση με τον κρατικό φορέα με την οποία καθορίζεται ένα πλαίσιο δράσης. Παρόλο αυτά, αυτή η ζώνη ανομίας στην οποία η εφαρμογή αναστέλλεται αλλά ο νόμος παραμένει σε ισχύ, αυτό το κενό, δεν αντιστοιχεί σε μια έλλειψη κάποιου νομοθετικού κειμένου αλλά παρουσιάζεται ως κάτι που δημιουργείται από την κατάσταση εξαίρεσης στο σύστημα, με σκοπό τη διαφύλαξη της ύπαρξης του κανόνα και της δυνατότητάς του να εφαρμόζεται σε κανονικές συνθήκες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αποσταθεροποίηση της κατάστασης για την οποία διατείνονται όλες οι εμπλεκόμενες οργανώσεις ότι θέλουν να ανασυγκροτήσουν. Παράδειγμα αποτελεί όσα έχει αναφέρει ο «Κ» εργαζόμενος σε ΜΚΟ:

«[...] ο σκοπός της ΜΚΟ είναι να μείνει εδώ. Αυτός ο σκοπός επιτυγχάνεται δίνοντας εργασιακές ευκαιρίες και επαγγελματική ανέλιξη στους ντόπιους που εργάζονται στην οργάνωση. Θέλουν να δώσουν τη δυνατότητα στα μάτια αυτών

να βλέπουν τον εαυτό τους, ότι υπάρχει μέλλον σε αυτή τη δουλειά, ώστε να μπορέσουν να νομιμοποιηθούν στα μάτια του κόσμου αλλά κυρίως στην τοπική κοινωνία[...]».

Επομένως, αυτό που γίνεται κατανοητό είναι ότι αφού δημιουργήσουν μια «ειδική κατάσταση» στη συνέχεια παρουσιάζονται ως «ειδικοί», οι οποίοι γνωρίζουν με ποιο τρόπο θα επιστρέψει η κατάσταση σε μια «κανονικότητα». Για όσο διάστημα όμως διατηρείται αυτή η κατάσταση εξαίρεσης επικάθονται στις ήδη υπάρχουσες εξουσίες νέες μορφές κυριαρχίας με ποικιλόμορφους και παραγωγικούς τρόπους. Αυτό που επιχειρείται στην παρούσα εργασία, είναι μια προσπάθεια να διαφανούν αυτοί οι τρόποι και οι νέες μορφές κυριαρχίας μέσα από τα υποκείμενα που είναι φορείς αυτών των εξουσιών αλλά και ταυτόχρονα δρώντες που μετασχηματίζουν την όποια μορφή εξουσίας. Τα κύρια χαρακτηριστικά του ανθρωπιστικού μηχανισμού είναι το δικαίωμα στην επέμβαση και ταυτόχρονα η παραβίαση της κυριαρχίας των κρατών ή των περιοχών με σκοπό την προστασία των ανθρώπινων ζωών. Δεύτερο χαρακτηριστικό είναι η έντονη δραστηριότητα με την μορφή του επείγοντος που συγχρόνως είναι και μη διαπραγματεύσιμη. Το τρίτο χαρακτηριστικό είναι η αναγκαιότητα δράσης. Η δράση απαιτεί άμεση απάντηση χωρίς αναμονή και χωρίς την έγνοια του σεβασμού των διαφορών. Κάτω από την πίεση του επείγοντος υπάρχει η δράση για οποιαδήποτε περιοχή και για οποιαδήποτε ομάδα που βρίσκεται σε κατάσταση ανάγκης. Όλος ο μηχανισμός του ανθρωπιστικού προγράμματος βασίζεται στη λογική της δράσης. Η τεχνολογία των ανθρωπιστικών οργανώσεων δεν αρχίζει να δρα παρά μόνο μετά το γεγονός. Μόνο όταν το γεγονός της καταστροφής έχει επιτελεσθεί τότε μόνο θα μπορούν να νομιμοποιήσουν τη δράση. Το πολιτικό υποκείμενο που δρα πίσω από αυτόν τον μηχανισμό της ουδετερότητας έχει το χρόνο να συνθέσει μια αγορά μέσα από την σημειολογία της εικόνας και τη ρητορική της συμπόνιας. Η παρουσία και η εξουσία των διεθνών ΜΚΟ συνθέτουν ένα μεταβλητό φαινόμενο. Μπορούν να γίνουν ανταγωνιστικές και συμπληρωματικές, υποσκάπτοντας την κεντρική θέση των κρατών, σχηματίζοντας μια νέα κοινωνία των πολιτών υπερεθνική και παγκόσμια.

Σύμφωνα με την Pandolfi οι διεθνείς και υπερεθνικοί οργανισμοί δρουν στο έδαφος της επέμβασης και του ανθρωπιστικού επείγοντος, όπου επιβάλλονται

και νομιμοποιούνται κάτω από τον μανδύα των ανθρωπιστικών δικαιωμάτων με σκοπό την επιβολή των κανόνων τους και του εφήμερου χαρακτήρα τους. Η βία αυτή των μετακινούμενων κυριαρχιών φαίνεται να απορρέει από δυο χαρακτηριστικά: Το ένα είναι τα μεταναστευτικά κύματα που τους επιτρέπουν να συναρθρώσουν θεσμικά σχήματα και πρακτικές παγκοσμίου και τοπικού χαρακτήρα σύμφωνα με νέους και παραγωγικούς όρους σχέσεων. Το άλλο χαρακτηριστικό είναι κάτω από το πέπλο του ανθρωπισμού και της ειρήνευσης δεισδύουν στα εδάφη για να κινητοποιήσουν ισχυρά στηρίγματα στις πλούσιες χώρες και να στρατολογήσουν τις ελίτ των χωρών στις οποίες επεμβαίνουν (Pandolfi,2003) .

Σύμφωνα με την μελέτη του Goffman για τα ολοπαγή ιδρύματα, το υπό διερεύνηση κέντρο κράτησης Μόρια, συγκλίνει στο ότι η βοήθεια που παρέχεται στους διαμένοντες προαποφασίζεται και υλοποιείται χωρίς την παρέμβαση των διαμενόντων, οι οποίοι γίνονται συνήθως αντιληπτοί ως παθητικοί αποδέκτες εξωτερικής (κρατικής ή διεθνούς) ή εσωτερικής βοήθειας. Η διοικητική οργάνωση του κέντρου αφορά αποκλειστικά το επιστημονικό προσωπικό, ενώ ο κώδικας δεοντολογίας και το καταστατικό λειτουργίας αφορούν το διοικητικό συμβούλιο, στις συνελεύσεις του οποίου οι διαμένοντες δεν έχουν πρόσβαση. Παράδειγμα αποτελούν οι πληροφορίες που ανέφερε ο «Τ» σχετικά με τον τρόπο λήψης αποφάσεων από την οργάνωση στην οποία εργάζεται:

«Στο νησί υπάρχουν τα λεγόμενα working groups, θεματικές ομάδες στις οποίες παρευρίσκεται και συντονίζει τη συζήτηση η Υπάτη Αρμοστεία και ανάλογα με την θεματική συμμετέχουν και οι αντίστοιχες οργανώσεις . Εκεί προσπαθούν για την αποφυγή των επικαλύψεων. Μετά από τόσο καιρό ξέρει η κάθε οργάνωση τι μπορεί να συνεισφέρει.. Μεγάλα κομμάτια του κέντρου δεν ήταν ηλεκτροδοτούμενα και μοιράστηκαν φακοί ή λάμπες με ηλιακή ενέργεια που κάλυπταν μια τέτοια ανάγκη. Επίσης όσοι συμμετέχουν σε αυτά τα γκρουπ γνωρίζουν η κάθε οργάνωση τι έχουν οι υπόλοιπες στις αποθήκες τους, όποτε αν έρθει ο εξυπηρετούμενος να ξέρουμε σε ποια οργάνωση θα τον στείλουμε. Επειδή όμως είναι πολλοί εμπλεκόμενοι δεν δουλεύει πάντα. Προσπαθούμε και ας πάρει κάποιος δυο φορές το ίδιο πράγμα παρά να μην πάρει καθόλου.

Επίσης με την είσοδο του παίρνει ένα πακέτο πρώτων αναγκών και κρατάμε και αρχείο τι έχει πάρει κανείς και ξέρουμε πότε θα πρέπει να ξαναπάρει[...].

[...]στα working groups οι συζητήσεις για την λήψη αποφάσεων δεν είναι δεσμευτικές αλλά κοιτάς να έχεις μια συνέπεια σε αυτά που αποφασίζονται, δεν υπογράφουμε ότι θα γίνει με κάποιον συγκεκριμένο τρόπο. Σε αυτές τις συναντήσεις δεν συμμετέχουν οι διαμένοντες, υπάρχει μια συνάντηση των εκπρόσωπων όλων των κοινοτήτων και ανάλογα σε τι έχουν απορίες, έρχεται και η κατάλληλη οργάνωση για να τους ενημερώσει. Αυτά δεν επιλύονται πάντα οι ανάγκες είναι γνώστες ένα πάγιο αίτημα ήταν οι σκηνές στις οποίες διέμεναν ότι δεν είναι συνθήκες αυτές μέχρι που θρηνήσαμε και θύματα».

Στα τέλη Νοεμβρίου μια 60χρονη γυναίκα και το πεντάχρονο εγγόνι της σκοτώθηκαν, όταν ένα κοινό φιαλίδιο υγραερίου, ένα γκαζάκι, εξερράγη μέσα σε μια σκηνή, ενώ τον Ιανουάριο από το κρύο και τις αντίξοες συνθήκες μέσα στα αντίσκηνα, σε μια εβδομάδα υπήρξαν άλλοι τρεις νεκροί, ένας άνδρας ηλικίας 20 ετών από το Πακιστάν, ένας 45χρονών Σύρος και ένας 22 ετών από την Αίγυπτο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί όσα αναφέρει ο «Ε» εργαζόμενος σε ΜΚΟ:

«Πριν συμβούν όλα αυτά από τον Αύγουστο συζητιούνταν για τα μέτρα που θα έπρεπε να ληφθούν για τις χειμερινές συνθήκες. Παρότι έγινε τόσο νωρίς η συζήτηση. καταλήξαμε να συνεχίζονται τα αντίσκηνα και να θρηνήσουμε θύματα, από την πλευρά μας αναφέραμε όλους αυτούς τους κινδύνους και θα έπρεπε να εξασφαλιστούν κάποια αναγκαία μέτρα. Αλλά δυστυχώς δεν τα έλαβαν υπόψη. Νομίζω κάναμε τα απαραίτητα όπως και άλλοι είχαν αυτές τις απόψεις, είδαμε, δώσαμε δελτία τύπου και συνεντεύξεις. Ο καθένας έχει την ευθύνη του για αυτούς τους θανάτους και έρχεται η καλοκαιρινή περίοδος η οποία απαιτεί ανάλογη λήψη μέτρων ώστε να αποφύγουμε επιπλέον απώλειες ανθρώπινων ζωών [...]».

Στην παραπάνω αναφορά του υποκειμένου περί εκπροσώπων από τις διάφορες ομάδες κρατουμένων, να διευκρινίσω ότι η επιλογή του εκπροσώπου γίνεται με βάση την γνώση της αγγλικής γλώσσας ώστε να μπορεί να

επικοινωνεί με το προσωπικό των οργανώσεων και τις όποιες πληροφορίες γνωρίζει για την διαδικασία ασύλου.

Έτσι κάτω από αυτές τις συνθήκες τα αιτήματα των έγκλειστων και όλων των κρατούμενων περί αποχώρησης από το κέντρο με σκοπό να πάνε στις χώρες που επιθυμούν, αντιμετωπίζονται από το προσωπικό ως παράλογα και οι όποιες διαμαρτυρίες ως παραβατική συμπεριφορά με κίνδυνο τον εγκλεισμό για όσους αντιδρούν. Επομένως αυτό που ενδεχομένως αναδύεται σε κάποιο βαθμό είναι ότι το δικαίωμα στην ελευθερία ποινικοποιείται. Το φάντασμα της «ασφάλειας» στο κέντρο κράτησης και οι ενέργειες του προσωπικού που δικαιολογούνται στο όνομά της, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα των κινδύνων αυτών. Ο «I» εργαζόμενος ως αστυνομικός αναφέρει:

«Όταν εισέρχονταν στο χώρο, όταν γίνονταν η καταγραφή και πήγαιναν στη συνέχεια να ταχτοποιηθούν δεν είχαμε περιστατικά αντιδράσεων. Με την επόμενη ημέρα ξεκινούσαν οι αντιδράσεις γιατί η συμβίωση μεταξύ εθνικοτήτων δημιουργεί προβλήματα [...] η συμπεριφορά των προσφύγων αλλάζει από την συμβίωση διότι είναι διαφορετικές εθνότητες, έχουν διαφορετικές ανάγκες, υπάρχουν οικογένειες που θέλουν περισσότερες ανάγκες και άλλες λιγότερα και από κει και πέρα είναι θέμα συμβίωσης. Έτσι όποιος δημιουργεί πρόβλημα ή θα λυθεί το πρόβλημα ή θα απομονωθεί από τους άλλους για να μην κάνει κακό στους άλλους[...].»

Άλλο παράδειγμα αποτελεί η «ψ» εργαζόμενη στην υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής:

«[...] πρώτα θα περάσουν από την Frontex για την διαδικασία «screening» και δακτυλοσκόπηση είναι μια διαδικασία αργή, τραγικά όμως, μπορεί εκεί που καταγράφουν να κλείσουν την πόρτα και να κάνουν συνάντηση για οδηγίες ή για φαγητό και από έξω να περιμένουν ενδεχομένως και 100 άτομα δουλεύουν με τους ρυθμούς τους (οι υπάλληλοι). Επίσης όσοι ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες έχουν προτεραιότητα με βάση την νομοθεσία περί ατόμων με ειδικές ανάγκες, αλλά δεν τηρείται από την υπηρεσία, δεν δίνουν σημασία. Όταν τελειώσουν οι νεοεισερχόμενοι από την διαδικασία αυτή αποκτούν ένα χαρτί περιορισμού ελευθερίας για 25 μέρες, δεν έχει το δικαίωμα να βγει από την «Μόρια». Μέσα σε αυτό το διάστημα θα πρέπει η υπηρεσία Ασύλου να τον καλέσει για συνέντευξη εφόσον έχει αιτηθεί άσυλο πέρα του διαστήματος των 25 ημερών του επιτρέπεται η έξοδος από το κέντρο ακόμα και αν περιμένει την διαδικασία της συνέντευξης. Επίσης αργούσε η διαδικασία των ασυνόδευτων να πάνε σε δομές ήταν κάπου 100 παιδιά το διάστημα που δούλευα έχουν υπάρξει και 300 ασυνόδευτα προηγούμενο διάστημα . Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν διαφορές συγκρούσεις, έβαλαν φωτιά στα

ρούχα τους, είχαν τάσεις αυτοκτονίας. Ξέρω για την Υπηρεσία Ασύλου ότι τους είχε δοθεί οδηγία από το υπουργείο μεταναστευτικής πολιτικής όταν εκείνο το διάστημα έπαιρναν τους Σύριους σωρηδόν για την διαδικασία της συνέντευξης, να σταματήσουν να παίρνουν αυτούς και να παίρνουν άλλους από εθνικότητες που δεν θα έπαιρναν άσυλο, ώστε να δοθεί το μήνυμα σε αυτούς που είναι στην Τουρκία να μην έρθουν στην Ελλάδα, να λειτουργήσει δηλαδή ως αποτροπή. Πάντως όσοι είναι μέσα στη «Μόρια» ζητούν διακαώς να πάνε στην Αθήνα. [...] Αν κάποιος πλακώνονταν στην «ουρά» για το φαγητό τους ή κάποιος τσακώνονταν, τους έπαιρναν στο κρατητήριο,. Έχω δει να κλαίει γιατί τους βγήκε η απόφαση αρνητική για άσυλο, αλλά και κάποιους να έρχονται να ρωτάνε σε ποιο γραφείο πρέπει να πάνε για να γυρίσουν πίσω στη χώρα τους. Ένα παράδειγμα, ήταν μια κοπέλα, που αν την έβλεπες δεν σου έκανε για πρόσφυγας δεν φορούσε μαντήλα ήταν ευρωπαϊκά ντυμένη και έλεγε ότι οι συνθήκες στο κέντρο είναι πάρα πολύ δύσκολες και πρέπει να φύγει. Για όλα πρέπει να περιμένεις στην ουρά, για φαγητό, για ντους, για τουαλέτα, τρεις φορές την ημέρα για φαγητό και ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες γίνονται ακόμα πιο δύσκολες».

Σύμφωνα με τις παραπάνω περιγραφές των εργαζομένων διαπιστώνεται ότι η λειτουργία του συστήματος του κέντρου κράτησης μπαίνει αυτόματα σε λειτουργία από τη στιγμή που εισέρχεται ο πρόσφυγας, εφόσον το προσωπικό έχει την αντίληψη ότι η εισδοχή αποτελεί απόδειξη ότι κάποιος ανήκει στην κατηγορία προσώπων που αποτελούν το λόγο ύπαρξης του κέντρου κράτησης. Είναι αυτό που περιγράφει ο Goffman ότι σε ένα ολοπαγές ίδρυμα ένας άνθρωπος σε μια φυλακή πρέπει να είναι παραβάτης του νόμου, ένας άνθρωπος σε ψυχιατρικό νοσοκομείο πρέπει να είναι άρρωστος, ένας άνθρωπος σε κέντρο κράτησης πρέπει να είναι παράνομα εισερχόμενος. Επειδή ανήκει σε μια από τις κατηγορίες αυτές, γι' αυτό βρίσκεται εκεί. «Κάθε επιθυμία ή αίτημα του ασθενή όσο λογικό και αν είναι, όσο ήρεμα και αν εκφράζεται, θεωρείται τεκμήριο αντίδρασης και παραβατικότητας. Πότε δεν αναγνωρίζεται η φυσιολογικότητα από το προσωπικό, μέσα σε ένα χώρο όπου η ανωμαλία είναι το φυσιολογικό αναμενόμενο» (Goffman, 1994:94).

Επίσης διαπιστώνεται ότι το κέντρο κράτησης παράγει αφενός το συγκεκριμένο έγκλημα της «παρανομίας» και αφετέρου τη συγκεκριμένη εγκληματική φιγούρα του «λαθραίου». Ταυτόχρονα εγκληματοποιεί τη μετανάστευση, την κινητικότητα των «ανθρώπων χωρίς χαρτιά», καθώς τέτοιου είδους διέλευση

των συνόρων αντιμετωπίζεται ως αδίκημα και τιμωρείται με εγκλεισμό και φυλάκιση. Παράδειγμα αποτελεί ο «Τ» στην συνέντευξή του:

«[...] έχει τύχει να φωνάξουμε την αστυνομία για ένα περιστατικό, ένας πατέρας βρέθηκε σε κατάσταση υστερίας και απείλησε να τραυματίσει το μωρό του με στυλό, ο ίδιος ήταν σε καθεστώς κράτησης 25ημερων [...].»

Από αυτή τη σκοπιά ο μηχανισμός των κέντρων κράτησης παράγει και κατασκευάζει ως έγκλημα την παράτυπη μετακίνηση στιγματίζοντας την ως «λάθρα» και τους ανθρώπους ως «λαθραίους» (Rahola,2011).

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί ποια είναι τα χαρακτηριστικά ενός ολοπαγούς ιδρύματος και αν θα μπορούσαν να εντοπιστούν πολλά ή μερικά από αυτά στο παράδειγμα του κέντρου κράτησης Μόρια. Σύμφωνα με τον Goffman υπάρχουν κάποια βασικά κριτήρια που στοιχειοθετούν ένα «ολοκληρωτικό ίδρυμα» που δεν είναι όμως αναγκαίο να συνυπάρχουν όλα αλλά ούτε και κάποιο να απαντάει σε όλα. Το πρώτο κριτήριο είναι η γραφειοκρατική οργάνωση για την εξυπηρέτηση των ανθρωπίνων αναγκών μιας κοινωνικής ομάδας. Δεύτερο η διαβίωση της εν λόγω ομάδας λαμβάνει χώρα στον ίδιο χώρο υπό την επίβλεψη ενός εξουσιαστικού φορέα. Τρίτο δεν υπάρχουν ατομικές διαφοροποιήσεις και η ζωή είναι συλλογική με διαρκή παρουσία κάποιον «άλλων». Τέταρτο οι καθημερινές δραστηριότητες είναι πλήρως προγραμματισμένες σε συνεχή χρονικά διαστήματα, όλο δε το σχέδιασμα για την ζωή των ανθρώπων επινοείται και επιβάλλεται εκ των άνω από τον εκάστοτε εξουσιαστικό φορέα με κανονιστικές ρυθμίσεις των αξιωματούχων του ιδρύματος και πέμπτο κριτήριο είναι οι επιβαλλόμενες δραστηριότητες να συνιστούν ένα προμελετημένο πλάνο.

Ένα άλλο στοιχείο που προκύπτει μέσα από την έρευνα για το κέντρο κράτησης Μόρια είναι ότι ο χώρος των εγκλειστων, είτε των «αποχωρισμένων» παιδιών, είτε των παραβατικών ή των προς απέλαση ατόμων, σε ένα συμβολικό επίπεδο λειτουργεί ως χώρος απομόνωσης και στέρησης ελευθερίας, ως χώρος αποφυγής για τους υπόλοιπους. Σχηματικά θα μπορούσα να το περιγράψω ως φυλακή μέσα στη φυλακή. Ο Χώρος μοιάζει τον περισσότερο χρόνο να λειτουργεί ως χώρος εναποθήκευσης «αχρήστων», ωστόσο παρουσιάζεται συνήθως στο κοινό ως ορθολογικός οργανισμός,

σχεδιασμένος συνειδητά, με σκοπό να φέρει εις πέρας ορισμένες επισήμως αναγνωρισμένες και επισήμως εγκεκριμένες επιδιώξεις που σκοπό έχουν την μέγιστη βοήθεια σε ανθρώπους που έχουν ανάγκη και στερούνται ατομικές ελευθερίες και δικαιώματα προς την κατεύθυνση κάποιου ιδεατού τύπου. Παράδειγμα αποτελεί όσα αναφέρει η «Ψ» εργαζόμενη στην υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής:

«[...] επίσης παιδιά που ήταν ανήλικα μόλις έβλεπαν τις πτέρυγες ανηλίκων με το συρματοπλεγμα και τον εγκλεισμό δήλωναν ενήλικες γιατί πίστευαν ότι οι συνθήκες θα ήταν καλύτερες εκτός του εγκλειστού χώρου, αλλά εντός όμως του κέντρου κράτησης. Ωραία, είσαι 19 χρονών πάρε τα πράγματα σου και πήγαινε στον καταυλισμό όταν όμως πήγαινε και έβλεπε ότι τα πράγματα για ένα ανήλικο ήταν ακόμα χειρότερα από τις πτέρυγες ήθελε να αλλάξει τα στοιχεία. Μόνο η Frontex μπορεί να αλλάξει τα στοιχεία και για να τα αλλάξει πρέπει να προσκομίσει χαρτιά μέσα σε 10 μέρες ο ενδιαφερόμενος που να αποδεικνύει αυτό που υποστηρίζει. Τα χαρτιά στέλνονται από κάποιο συγγενικό ή φιλικό πρόσωπο από τις χώρα του μέσω email. Βάσει νόμου η δήλωση ψευδών στοιχείων μπορεί να τον οδηγήσει στο κρατητήριο, κάποιοι από την Frontex το εφαρμόζουν».

Αυτό που διαπιστώνεται, σύμφωνα με την παραπάνω περιγραφή της εργαζομένης, ένα αποχωρισμένο παιδί θα πρέπει να οδηγηθεί στον εγκλεισμό, σε περίπτωση που δηλώσει ότι είναι ενήλικας οι συνθήκες στον καταυλισμό είναι χειρότερες από τον εγκλεισμό, αν δηλώσει ότι παρουσίασε ψευδή στοιχεία, με βάση την νομοθεσία, είναι παράπτωμα και ισοδυναμεί με εγκλεισμό. Επομένως, όλες οι πιθανές επιλογές οδηγούν σε εγκλεισμό και η όποια αντίδραση δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο την κατάστασή του. Αυτή η «ανωμαλία», σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση του Goffman, παρουσιάζεται ως μια «φυσιολογικότητα». Η αντίφαση αυτή ανάμεσα σ' αυτό που κάνει το κέντρο κράτησης και σε αυτό που λέει επίσημα ότι κάνει, αποτελεί το βασικό πλαίσιο της καθημερινής δραστηριότητας του προσωπικού. Μέσα στο πλαίσιο αυτό το πρώτο πράγμα που θα πρέπει να αναφερθεί για το προσωπικό είναι ότι η δουλειά του έχει αποκλειστικά να κάνει με ανθρώπους. Αυτή η εργασία με ανθρώπους δεν μοιάζει με τις διάφορες δουλειές ενός προσωπικού που προσφέρει ένα είδος παροχής υπηρεσιών, έχει να δουλέψει

πάνω σε αντικείμενα και προϊόντα τα οποία είναι άνθρωποι. Όπως ακριβώς ένα προϊόν περνάει από μια σειρά διεργασιών σε μια βιομηχανική μονάδα, έτσι και ένα ανθρώπινο αντικείμενο που κινείται κατά μια έννοια μέσα στο σύστημα ενός κέντρου κράτησης, πρέπει να ακολουθείται από μια αλυσίδα πληροφοριακών δελτίων παραλαβής που περιγράφουν λεπτομερώς τι έχει γίνει στο νεοεισερχόμενο ανθρώπινο αντικείμενο και ποιος είχε όλως προσφάτως την ευθύνη γι' αυτό.

Στα παρακάτω παραδείγματα έχει σημασία να κατανοήσουμε με ποιο τρόπο οι νεοεισαχθέντες λειτουργούσαν σαν «προϊόν» το οποίο κινείται με μια αυτοματοποιημένη διαδικασία από υπηρεσία σε υπηρεσία, όπως το φορντικό μοντέλο παραγωγής αλλά και έναν καταμερισμό εργασίας με την έννοια του τεϊλορισμού. Αυτό γίνεται ακόμη πιο φανερό παρατηρώντας το λεξιλόγιο που χρησιμοποιούν τα υποκείμενα της συνέντευξης σαν να πρόκειται για εμπορεύματα. Σύμφωνα με τον «Ι», αστυνομικός, ανέφερε:

«[...] η σύλληψη γίνεται από το λιμενικό και αφού τους φέρουν στο χώρο της «Μόριας», το 2013 την παραλαβή την κάναμε εμείς, τώρα την κάνει η υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής [...] με το που γίνονταν η παραλαβή λειτουργούσαν σαν αλυσίδα με την έννοια έπρεπε να περάσουν από υπηρεσία σε υπηρεσία. Για μεγάλη περίοδο σε καθημερινή βάση να έχει σχηματιστεί «ουρά» έξω από κέντρο και να είμαι από τις 8 το πρωί μέχρι τις 3 το απόγευμα και να βγάζω 600 αποτυπώματα[...]»

Σύμφωνα με την «Ψ» στην Πρώτη Υποδοχή:

«[...] «τέντα» έτσι λέμε τον χώρο της αναμονής, είναι μια πολύ μεγάλη σκηνή, χωράει πολύ κόσμος, πάνε πρώτα εκεί μέχρι να καταγράψουν κοιμούνται όλοι μαζί με υπνόσακους. Κατά την διάρκεια της αναμονής θα τους επισκεφτεί ο διευθυντής με διερμηνείς και θα τους κάνει μια πρώτη ενημέρωση. Ότι είναι παράνομοι και είναι μια διαδικασία που θα πρέπει να ακολουθήσουν για να μπορέσουν να πάρουν άσυλο. Επόμενο στάδιο είναι οι γιατροί».

Ο «Κ» εργαζόμενος σε ΜΚΟ ανέφερε:

«Όλοι περνάνε από την μη κυβερνητική οργάνωση « Κόσμος χωρίς Σύνορα», η οποία απαρτίζεται από ιατρικό προσωπικό. Είναι χρονοβόρα διαδικασία ένας

ένας μπαίνουν μέσα και εξετάζονται από ψυχολόγο αλλά και από άλλους γιατρούς, γίνεται μια πρώτη αξιολόγηση και παίρνουν την κάρτα υγείας. Στο κάτω μέρος της κάρτας σε ένα σημείο γράφει ευαλωτότητα ναι ή όχι. Στην ευάλωτη κατηγορία ανήκουν έγκυες γυναίκες τα ανήλικα, άτομα με χρόνιες παθήσεις, άτομα με ειδικές ανάγκες, θύματα βασανιστηρίων, θύματα βιασμού υπερήλικες. Επίσης θα πάρει και ένα χαρτί περιορισμού ελευθερίας για 25 μέρες δεν έχει το δικαίωμα να βγει από την «Μόρια». Επιπλέον, με την είσοδό του παίρνει ένα πακέτο πρώτων αναγκών και κρατάμε αρχείο τι έχει πάρει κανείς ώστε ξέρουμε πότε θα πρέπει να ξαναπάρει. Στο τέλος περνούσαν από την Υπηρεσία Ασύλου για αίτηση ασύλου και ορίζονταν ημερομηνία για την συνέντευξη [...]».

Όπως διαπιστώνεται από τα παραπάνω στοιχεία οι πρακτικές που χρησιμοποιούν οι κρατικοί φορείς και οι ΜΚΟ, από την στιγμή που εισέρχεται ο «λάθρο», ο όρος «λάθρο» σύμφωνα με την ανάλυση του Rahola, και καθόλη την διάρκεια της διαμονής του, θυμίζει περισσότερο μια διαδικασία «στρατικοποίησης». Όπως ένας νεοσύλλεκτος κατατάσσεται την πρώτη ημέρα στο στρατό και ακολουθεί μια διαδικασία που αφορά, την ενημέρωση κατά βάση των υποχρεώσεών του, ιατρική εξέταση, χρέωση προσωπικών υλικών κ.ο.κ. Κατά τον Agamben η βασική λειτουργία της εξουσίας έγκειται στην εν δυνάμει ικανότητά της να προσφύγει στην κατάσταση έκτακτης ανάγκης με σκοπό να απογυμνώσει κάθε υποκείμενο, μια ζωής που βρίσκεται στο εξής ανεπανόρθωτα εκτεθειμένη στις αυθαίρετες αποφάσεις μιας κυριαρχίας. Η έκτακτη ανάγκη είναι ιδιαίτερη περίπτωση που την χαρακτηρίζει το γεγονός ότι αυτό που θεωρείται αποκλεισμένο, διατηρεί στην πραγματικότητα μια σχέση με το νόμο, ακόμα και αν ο νόμος αναστέλλεται. Η είσοδος σε ένα στρατόπεδο σημαίνει τον οριστικό αποκλεισμό από την πολιτική κοινότητα. Επειδή επρόκειτο για ανθρώπους που στερούνταν όλων σχεδόν των δικαιωμάτων, τοποθετούνταν σε μια ζώνη – όριο μεταξύ ζωής και θανάτου, μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού, όπου δεν αποτελούσαν πλέον παρά μόνο γυμνή ζωή, δηλαδή εξομοιώνονταν ασυνείδητα με τους *homines scacri*, με μια ζωή η οποία μπορεί να αφαιρεθεί δίχως να διαπραχθεί ανθρωποκτονία. Η φιγούρα, ο πρόσφυγας, η οποία θα έπρεπε να ενσωματώνει κατεξοχήν τον άνθρωπο των

δικαιωμάτων, σηματοδοτεί αντιθέτως, τη ριζική κρίση αυτής της έννοιας. Η αντίληψη των δικαιωμάτων των ανθρώπων η οποία θεμελιώνεται πάνω στην υποτιθέμενη ύπαρξη ενός καθαυτό ανθρώπινου όντος, καταρρέει αμέσως μόλις εκείνοι που την επαγγέλλονται βρουν για πρώτη φορά απέναντί τους ανθρώπους οι οποίοι έχασαν κάθε άλλη ιδιότητα, εκτός από το καθαρό δεδομένο ότι είναι άνθρωποι. Ο Agamben υποστηρίζει ότι συμβαίνει αυτό γιατί οι πρόσφυγες αντιπροσωπεύουν στην οργάνωση του νεωτερικού έθνους – κράτους ένα ανησυχητικό στοιχείο, γιατί διαρρηγνύοντας τη συνέχεια μεταξύ κράτους και πολίτη, μεταξύ γέννησης (ιθαγένειας) και εθνικότητας, θέτουν σε κρίση το αρχέγονο επινόημα (Agamben, 2005:208). Η ελευθερία, όπως θα υποστηρίξει ο Foucault, είναι μια πραγματική σχέση μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων, μια σχέση όπου το μέτρο του «υπερβολικά λίγο» της ελευθερίας που υφίσταται ορίζεται από το «ακόμη περισσότερο» της ελευθερίας που επιζητείται (Foucault, 2012). Αυτή η αυτόματη ταύτιση του πρόσφυγα με τον εν δυνάμει κακοποιό δεν είναι απλώς προπηλακισμός, αλλά αποτελεί κεντρικό σημείο ενός βασικού μέσου κοινωνικού ελέγχου. Τα προνόμια και οι τιμωρίες που το προσωπικό απονέμει είναι συχνά διατυπωμένα σε μια γλώσσα που αντικατοπτρίζει τους νομιμοποιημένους, αντικειμενικούς στόχους του κέντρου κράτησης.

4.3 Το κέντρο κράτησης ως χώρος αναπαραγωγής των εργασιακών σχέσεων.

Για να μπορέσουμε να έχουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα για τον τρόπο με τον οποίο ασκείται η βιοπολιτική εξουσία στα υποκείμενα θα πρέπει να προσεγγίσουμε και το εργασιακό πλαίσιο που διαμορφώνεται κάτω από ένα καθεστώς μιας κατάστασης εξαίρεσης και ειδικότερα εντός του χώρου κράτησης της Μόριας. Θα πρέπει να μελετηθεί και να αναλυθεί με ποιές πρακτικές οι διεθνείς και τοπικές ΜΚΟ αναπαράγουν τις εργασιακές σχέσεις με το προσωπικό που απασχολούν και αν ενδεχομένως αναπτύσσονται αντιστάσεις από τα υποκείμενα προς τα «πάνω» και προς τα «κάτω», εντάσσοντας τα υπό εξέταση συλλογικά υποκείμενα σε εκείνο το πλέγμα εξουσιαστικών σχέσεων υπό το πρίσμα του νεοφιλελευθερισμού, όπως αυτός κατανοείται ως διακριτή μορφή πολιτικής ορθολογικότητας, ως ιδιαίτερη εκδοχή κυβερνητικότητας. Ο νεοφιλελευθερισμός ως κυβερνητικότητα μπορεί να αποτελέσει εκείνη τη θεωρητική σκοπιά που θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε την σχέση κράτους και κοινωνίας και συγκεκριμένα τον ρόλο των ΜΚΟ εντός του νέου παραδείγματος διακυβέρνησης.

Οι ΜΚΟ προσλαμβάνονται από τους φορείς της πολιτικής εξουσίας ως ενεργητικοί και ανεξάρτητοι δρώντες. Δεν στέκονται απαθείς απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα, αναπαράγοντας μια εξαρτημένη στάση από τις επίσημες θεσμικές δομές, αλλά αναλαμβάνουν υπεύθυνα την αντιμετώπισή τους. Η υπεύθυνα στάση τους αποτελεί βασικό γνώρισμά τους και αφορά τόσο τον τρόπο που ανταποκρίνονται στα εκάστοτε κοινωνικά ζητήματα όσο και τον τρόπο διαχείρισης της ίδιας της οργανωτικής τους δομής. Η ενθάρρυνση της δημιουργίας και του πολλαπλασιασμού των ΜΚΟ εκ μέρους των επίσημων φορέων της πολιτικής εξουσίας γίνεται μέσω της παροχής οικονομικών ή άλλων κινήτρων της κοινωνικής νομιμοποίησης της δραστηριοποίησής τους, της δημιουργίας ενός ευνοϊκού πλαισίου για την προβολή του έργου τους, της ανεύρεσης νέων μελών κτλ. Αυτό που προκύπτει από τα στοιχεία των συνεντεύξεων είναι ότι για τα υποκείμενα το να εργάζεται κάποιος σε μια ΜΚΟ δεν διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες αμοιβόμενες εργασίες, πρόκειται για

μια εργασία όπως οι υπόλοιπες. Παράδειγμα αποτελεί όσα αναφέρει ο «Ε» ο οποίος εργάζεται σε ΜΚΟ»:

«Σε τοπικό επίπεδο συγκεντρώνονται οι υπεύθυνοι των τμημάτων για την λήψη αποφάσεων και αφορούν θέματα κάπως απλά. Για πιο σοβαρές αποφάσεις, για στρατηγικό σχεδιασμό οι αποφάσεις λαμβάνονται στην Αθήνα. Η έδρα είναι στην Αθήνα. Βασικά είναι ένα δίκτυο αντιπροσωπειών, είναι 15 αντιπροσωπείες ανά τον κόσμο. Η μητρική αντιπροσωπεία είναι στην Γαλλία. Η οργάνωσή μας έχει την ιδιαιτερότητα ,θετική για μένα, ότι κάθε αντιπροσωπεία διατηρεί σε μεγάλο βαθμό την αυτονομίας της, υπάρχει προφανώς μια υιοθέτηση των αρχών της οργάνωσης και σε εθνικό επίπεδο και στο οικονομικό κομμάτι υπάρχει αυτονομία. Συνομιλούν και συνεργάζονται μεταξύ τους οι αντιπροσωπείες και έχει και κάποια βαρύτητα από τις υπόλοιπες η πρόεδρος του δικτύου των αντιπροσωπειών λόγω του ότι τυγχάνει να είναι από την Γαλλία, γι' αυτό ενδεχομένως να έχει κάποια βαρύτητα παραπάνω. Στην κάθε χώρα υλοποιείται εκεί που πιστεύει ότι υπάρχει περισσότερο ανάγκη. Αν κάποιος από το προσωπικό έχει κάποιο πρόβλημα το αναφέρει στον υπεύθυνο του τμήματος και ανάλογα την βαρύτητα του θέματος προωθείται το θέμα και ένα κλιμάκιο πιο πάνω, είναι σχήμα πυραμίδας.

Σύμφωνα με τον «Δ», εργαζόμενος σε ΜΚΟ αναφέρει:

«Όπως σε όλες τις εργασίες έτσι και σε αυτή οι επόπτες μας έλεγαν προσπαθήστε να τραβήξετε περισσότερα παιδιά να συμμετέχουν, αυτό βέβαια γίνονταν για να δείξουν ότι παράγουν έργο. Είναι όπως το βλέπω εγώ σαν μια εταιρεία που προσπαθούν να αυξήσουν τα κέρδη έτσι γίνεται και σε αυτές τις οργανώσεις[...] κάποιος ήταν πολύ καριερίστας, σπούδασαν για να κάνουν αυτή την δουλειά σπούδασαν σχετικά με τα ανθρωπινά δικαιώματα και το έβλεπαν σαν μια μορφή καριέρας ειδικά αυτοί που τέλειωσαν διοίκηση οικονομία [...] είναι μια δουλειά επαγγελματικής σταδιοδρομίας , υπήρχε αυτό το αφήγημα εμείς οι ευρωπαίοι θα σώσουμε τα καημένα τα παιδάκια ήταν παντού διάχυτο αυτό στις μεταξύ τους συζητήσεις παρόλο αυτά δεν ενδιαφέρονταν για τα πραγματικά προβλήματα των ανθρώπων να ρωτούν γιατί φύγατε, να τοποθετούνται πολιτικά. Αντιθέτως, είχαν μια γραμμή να μην τοποθετούνται

καθόλου πολιτικά. Αυτό συνέβαινε για αποφυγή συγκρούσεων, όσο λιγότερες συγκρούσεις, τόσο περισσότερα κονδύλια εισέρχονται στην οργάνωση, με την έννοια ότι οι άνθρωποι είναι ικανοποιημένοι, όταν υπάρχει μια μετριοπαθής στάση, δεν υπάρχει περίπτωση να έρθεις σε ρήξη με κάποιον. Με μια λέξη επαγγελματίες ανθρωπιστές. Πληρωνόμαστε για να βοηθάμε».

Με βάση τις παραπάνω αναφορές οι ΜΚΟ στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων έχουν συμπεριλάβει στο καταστατικό τους ένα εργασιακό πλαίσιο ιεραρχικά δομημένο με σχέσεις εξουσίας οι οποίες δεν είναι μόνο κάθετες αλλά και οριζόντιες. Η άσκηση της εξουσίας δεν συνιστά την άμεση υπαγωγή της βούλησης του εξουσιαζόμενου σε αυτήν του εξουσιαστή, γεγονός που θα οδηγούσε στην αναίρεση της ελευθερίας σκέψης και δράσης του πρώτου από τον δεύτερο. Αντίθετα, όπως υποστηρίζει ο Foucault, η άσκηση της εξουσίας επιδρά επί του ενδεχόμενου πεδίου δράσης του εξουσιαζόμενου, προσπαθώντας να το οργανώσει σύμφωνα με τις αξίες και τους σκοπούς της. Ο Foucault θα οδηγηθεί στη σκέψη ότι αυτή η πρακτική της εξουσίας είναι μια δράση πάνω στη δράση. Αυτό οδηγεί στην κατανόηση της άσκησης της πολιτικής εξουσίας όχι με έναν τρόπο άμεσο και ιεραρχικό, αλλά μέσα από τις ρυθμισμένες επιλογές των υποκειμένων, τα οποία τώρα ερμηνεύονται ως φορείς των δικών τους επιλογών και φιλοδοξιών αυτό- ανέλιξης αυτό-πραγμάτωσης. Τα υποκείμενα δεν κατανοούνται πια ούτε ως απομονωμένοι ιδιώτες της κλασικής πολιτικής ούτε ως πολίτες, τμήματα μιας ευρύτερης πολιτικής συλλογικότητας, αλλά οφείλουν να κατανοηθούν, αλλά και οι ίδιοι οφείλουν να κατανοήσουν τον εαυτό τους, ως αυτόνομα υποκείμενα μακριά από τις εξαρτήσεις και την παθητικότητα των υπηρεσιών του κράτους πρόνοιας και ταυτόχρονα ως μέλη μιας σειράς ετερόκλητων ομαδοποιήσεων που αναπτύσσονται μέσα στην κοινωνία των πολιτών. Πρόκειται για μια ελευθερία ρυθμισμένη, πειθαρχημένη και απόλυτα υπεύθυνη για τις πράξεις και τις επιλογές της.

Ένα άλλο στοιχείο που προκύπτει από την έρευνα είναι ότι παρουσιάζεται από την οργάνωση μια πολιτική ουδετερότητα, η οποία γίνεται αντιληπτή στους περισσότερους εργαζόμενους των οργανώσεων ως κάτι το θετικό, ότι δηλαδή η ουδετερότητα σημαίνει και αντικειμενικότητα ως προς την παροχή βοήθειας.

Υποστηρίζουν ότι δεν θα πρέπει η οργάνωση να ενεργεί με κάποια συγκεκριμένη ιδεολογία. Σύμφωνα με τον «Ε» διοικητικός υπάλληλος σε ΜΚΟ:

« [...] ένας λόγος που θέλησα να ασχοληθώ με αυτή την οργάνωση είναι ότι επικαλείται μια ουδετερότητα, το έχω δει και στην πράξη, είναι και στο καταστατικό. Από τις πλέον βασικές αρχές της οργάνωσης είναι η αρχή της ουδετερότητας και δεν είναι τετριμμένο, ένα μότο αυτό. Ένα μότο που χρησιμοποιεί είναι “όπου υπάρχουν άνθρωποι”. Δεν υπάρχει περίπτωση να μπει άνθρωπος στο γραφείο και να σταθούμε αν φοράει στολή η όχι, από ποια εθνικότητα είναι, ποιες είναι οι σεξουαλικές τους προτιμήσεις. Θα τον βοηθήσουμε με το κριτήριο ότι είναι άνθρωπος [...]»

Άλλο παράδειγμα αποτελεί όσα ανέφερε ο «Τ» εργαζόμενος σε διαφορετική ΜΚΟ:

«[...] η οργάνωση ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με το μότο “προσπαθούμε να βρούμε μέχρι το τελευταίο παιδί να το βοηθήσουμε” με όποιο κόστος και αν είναι αυτό δηλαδή από πλευράς σωματικής ψυχολογικής κούρασης του προσωπικού, είναι άνθρωποι που έχουν μια ευαισθησία για τα παιδιά από όλους τους εργαζόμενους».

Αυτή η «ουδετερότητα» που παρουσιάζεται από τις ΜΚΟ στην πραγματικότητα μόνο έτσι δεν είναι, αλλά ακόμα και αν ισχύει σε κάποιο βαθμό η αρχή της «ουδετερότητας», δεν παύει να εμπεριέχει μια νεοφιλελεύθερη ιδεολογία. Γιατί ενώ από την μία πλευρά παρουσιάζεται μια «ανθρωπιστική» δράση, από την άλλη με βάση τις εργασιακές σχέσεις που αναπτύσσει διαμορφώνει ένα καθεστώς εκμετάλλευσης και παραγωγής υπεραξίας. Αυτή η αντίφαση αναδύεται ακριβώς γιατί το επιτρέπει η κατάσταση εξαίρεσης. Η κατάσταση εξαίρεσης παρουσιάζεται ως εργαλείο στο σύστημα που έχει ως σκοπό τη διαφύλαξη της ύπαρξης του κανόνα και της δυνατότητάς του να εφαρμόζεται σε κανονικές συνθήκες. Οι πρακτικές που εφαρμόζονται από τις ΜΚΟ στο πλαίσιο της αμοιβόμενης εργασίας είναι αυτό που περιγράφει ο Marx στο *Κεφάλαιο* ως καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Ο εργαζόμενος κομίζει στην αγορά εργασίας τον εαυτό του, την εργασιακή του δύναμη και λαμβάνει γι' αυτό

έναν μισθό ο οποίος πρέπει καταρχήν να πληρώνει αυτό που πούλησε ο εργαζόμενος στην αξία του, η οποία αντιστοιχεί στη συντήρηση της εργασιακής δύναμης κατά την περίοδο που μεταβίβασε τη χρήση της. Ωστόσο αυτό που ο καπιταλιστής έχει αγοράσει στην αξία του στην πραγματικότητα προτίθεται να το εκμεταλλευτεί όχι όμως επί ίσης αξίας, αλλά για να αντλήσει ένα συμπλήρωμα αξίας που πρόκειται να αποτελέσει το κέρδος του. Η οικονομική ελευθερία, ο φιλελευθερισμός και οι πειθαρχικές τεχνικές είναι στενά συνδεδεμένα. Ερευνώντας τις εργασιακές συνθήκες που χαρακτηρίζουν τις ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στο κέντρο κράτησης Μόρια, παρατηρήθηκαν πρακτικές οι οποίες τείνουν προς έναν εξορθολογισμό της εργασίας, που καθώς την υποβάλλει σε κανόνες εντείνει την παραγωγικότητάς της. Σύμφωνα με τον «Δ» εργαζόμενος σε ΜΚΟ:

«Είμαι καθηγητής αλλά προσλήφθηκα σαν παιδοκόμος εφήβων. Πράγμα που δεν ήταν μέσα στις αρμοδιότητες μου τόσο πολύ, κάναμε διδασκαλία περισσότερο. Όταν τους έλεγα ότι θέλω να προληφθώ ως δάσκαλος να κάνω αυτό και να πληρωθώ για αυτό, μου έλεγαν ότι δεν απελευθερώθηκαν κονδύλια ακόμα για αυτή τη θέση. Ο μισθός μου ήταν πιο λίγος γιατί ουσιαστικά φαινόμουν σαν ανειδίκευτος. Οπότε στην πλειοψηφία είχαμε προσληφθεί ως ανειδίκευτοι. Μετά από κάποιο διάστημα έγιναν κάποιοι supervisor(επόπτες) οι οποίοι είτε είχαν μια προϋπηρεσία σε αυτό είτε τους εκπαίδευαν για αυτό πράγμα».

Άλλο παράδειγμα αποτελεί ο «Ε» ως διοικητικός υπάλληλος σε ΜΚΟ:

«Όπως σε κάθε δουλειά, ο εργαζόμενος υπογράφει ατομική σύμβαση με την οργάνωση ορισμένου χρόνου 2 ,3 ή 6 μηνών ανάλογα με το πρόγραμμα χρηματοδότησης. μέχρι προσφάτως η σύμβαση ήταν 6μηνών, τώρα έγινε 3μηνη. Αν υπερβείς έναν κανονισμό της σύμβασης, μπορεί να καταγγελθεί η σύμβαση. Υπάρχει ασφάλιση ΙΚΑ στους εργαζόμενους. Άδεια δικαιούμαστε δυο μέρες τον μήνα, η εργασία είναι 8ωρη και πενθήμερη[...] για τους εθελοντές δεν προβλέπεται μισθός αλλά υπάρχουν υποχρεώσεις που θα πρέπει να τηρούν, να εφαρμόζουν τον κανονισμό λειτουργίας, να τηρούν το ωράριο εργασίας, την

ιεραρχία, τον κώδικα δεοντολογίας της οργάνωσης, την ενδυμασία με τα διακριτικά. Ειδικά για τις ιατρικές υπηρεσίες έχει μεγάλη σημασία τα διακριτικά, το γιλέκο είναι υποχρεωτικό να το φοράει ο εργαζόμενος από την στιγμή που εισέρχεται στον χώρο εργασίας για να καταλαβαίνει κάποιος που απευθύνεται, ειδικά για όσους έρχονται πρώτη φορά θα πρέπει να ξέρουν σε ποιον θα πάνε, αυτό επιτυγχάνεται μέσω των διακριτικών».

Η μορφοποίηση αυτή καθίσταται δυνατή μέσα από μια σειρά καθημερινών πρακτικών και τεχνικού τύπου μέτρων τα οποία ορίζουν την οργάνωση της ζωής εντός της νεοφιλελεύθερης κυβερνητικότητας. Τα βασικότερα από αυτά μπορούν να περιγραφούν ως εξής: Κύρια συνιστώσα της νεοφιλελεύθερης μορφής κυβερνητικότητας αποτελούν οι μηχανισμοί μετάθεσης της ευθύνης για το σύνολο της ατομικής και κοινωνικής ζωής στον ίδιο τον δρώντα. Κατ' αυτόν τον τρόπο συντελείται η κίνηση από τις δομές του κράτους πρόνοιας ως φορείς πρόβλεψης και κοινωνικής προστασίας από το κίνδυνο, στην αυξανόμενη ιδιωτικοποίηση του ρίσκου, για το οποίο τώρα οφείλει να μεριμνά ο ίδιος ο εν δυνάμει παθών. Μια άλλου τύπου τεχνική συνίσταται σε όλα εκείνα τα μέτρα που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της ταυτότητας του «ενεργού πολίτη». Είναι πρακτικές που στοχεύουν στο σμίλευμα μιας υποκειμενικότητας, ικανής να ενταχθεί στην κοινωνική ζωή με τη μορφή του ελεύθερου και ενεργού πολίτη, ως φορέα ικανού να αναλάβει τον έλεγχο των δικών του ρίσκων. Τέτοιες περιπτώσεις μπορούν να αποτελέσουν οι μακροχρόνια άνεργοι, τα θύματα κάποιου εγκλήματος ή τμήματα του πληθυσμού που βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό³¹. Τέλος, με τεχνικές σε σχέση με τον πλουραλισμό η νεοφιλελεύθερη κυβερνητικότητα τείνει στην αναδιοργάνωση του κοινωνικού πεδίου προάγοντας τον κατακερματισμό και τη διαφοροποίηση των δρώντων. Η ποικιλία των ετερόκλητων οργανώσεων που συνθέτουν το κοινωνικό πεδίο δεν λειτουργεί ως ένα σύνολο ενδιάμεσων στρωμάτων μεταξύ του ατόμου και της κρατικής εξουσίας, αλλά εγγράφεται σε στρατηγικές διακυβέρνησης, ακολουθώντας τις επιταγές της νεοφιλελεύθερης κυβερνητικότητας. Στόχος της είναι η παγίωση συγκεκριμένων σχέσεων και πρακτικών, αλλά και η διαιώνιση

---

³¹Βλ. Dean. M Governmentality. Power and Rule in Modern Society, σ.166-168

των δεδομένων μορφών κυριαρχίας. Η υποχώρηση του κράτους, που χαρακτηρίζει τον νεοφιλελευθερισμό, έχει οδηγήσει στην επίταση της εξουσίας της «κυβέρνησης», η οποία αναδιοργανώνεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζει τη διακυβέρνηση του πληθυσμού «από απόσταση». Έτσι, σύμφωνα με την φουκωϊκή αντίληψη για τον παραγωγικό χαρακτήρα της εξουσίας, η νεοφιλελεύθερη κυβερνητικότητα συγκροτεί ένα μοντέλο διακυβέρνησης αποτελούμενο από εξουσιαστικές τεχνικές που δεν δρουν επί των υποκειμένων, αλλά μέσα από αυτά.

4.4 Τα υποκείμενα ως φορείς δράσης.

Στην ενότητα αυτή, θα γίνει προσπάθεια να αναδειχθούν οι αντιστάσεις που παράγονται και αναπτύσσονται μέσα στο χώρο κράτησης της Μόριας, κυρίως από τις πρακτικές του εργατικού προσωπικού και προς τις δυο κατευθύνσεις, μια προς τα «πάνω» προς τον εργοδότη και μια προς τα «κάτω» που αφορά στις πρακτικές στην διαχείριση των προσφύγων. Επίσης μέσα από τον λόγο των υποκειμένων ως εργαζόμενων, αναδύονται και αντιστάσεις των προσφύγων προς τις οργανώσεις και τους κρατικούς φορείς αφού προσωπικό και πρόσφυγες, ερχόμενοι σε μια δια ζώσης επαφή, αλληλεπιδρούν. Αυτό που γίνεται αντιληπτό σε ένα πρώτο επίπεδο ανάλυσης είναι ότι άνθρωποι χωρίς δικαιώματα, δε σημαίνει άνθρωποι χωρίς αντιστάσεις. Η ίδια η εμπειρία των χώρων εγκλεισμού προσφύγων ή αιτούντων άσυλο περιλαμβάνει πλήθος πρακτικών και στρατηγικών αντίστασης, αποτυπώνοντας μορφές αγωνιστικής υποκειμενικότητας σε αντίθεση με τις σχηματοποιήσεις του Agamben. Ο Agamben, ανάγοντας τα στρατόπεδα εξόντωσης και ιδίως τη φιγούρα των «μουςουλμάνων» σε παραδειγματικές μορφές, μοιάζει να υπονοεί ότι, σε τελική ανάλυση, δεν υπάρχουν αντιστεκόμενα υποκείμενα, ότι πρόκειται για μια εκδοχή κυριαρχίας απέναντι στην οποία δεν μπορούν να υψωθούν επαρκείς αντιστάσεις. Σε αυτό διαφέρει από τον Foucault, στις αναλύσεις του οποίου οι

πρακτικές εξουσίας πάντοτε συνοδεύονται από αντιστάσεις, από πρακτικές αντιεξουσίας³².

Ένα πρώτο παράδειγμα αποτελεί όσα αναφέρει ο «Φ» εργαζόμενος σε ΜΚΟ:

«[...] ένας από τους όρους της σύμβασης που υπογράφουμε είναι να μην δίνουμε στοιχεία και συνεντεύξεις σχετικά με την οργάνωση στην οποία εργαζόμαστε. Παρόλα αυτά επέλεξα να δώσω συνέντευξη και να απαντήσω σε ερωτήσεις που αφορούν την οργάνωση. Θεωρώ ότι έχω δικαίωμα από την στιγμή που συμμετέχω και ο ίδιος σε αυτή την εργασία άρα με αφορά[...] κάναμε παράπονα γιατί στην αρχή δουλεύαμε 6 μέρες την εβδομάδα από 7 ώρες και μετά από αντιδράσεις του προσωπικού έγινε 5 μέρες την εβδομάδα από 8 ώρες, αλλά με κυλιόμενο πενθήμερο ώστε να υπάρχει προσωπικό όλο το 7ήμερο. Επίσης υπήρξαν αντιδράσεις από το προσωπικό για το θέμα της μεταφοράς μας από την πόλη προς το χώρο εργασίας και αντίστροφα. Μετά από δυο μήνες, αφού το θέμα έφτασε μέχρι τον προϊστάμενο στην Αθήνα, έβαλαν ένα μικρό λεωφορείο για την μετακίνησή μας».

Επίσης σύμφωνα με τον «Δ» στην ίδια οργάνωση:

«[...] στην οργάνωση είχαν γραμμή να μην τοποθετούνται καθόλου πολιτικά. Παρόλο αυτά εγώ έβρισκα αυτούς (τους πρόσφυγες} στους οποίους ήμουν πιο κοντά και ιδεολογικά και πολιτικά και συνομιλούσα μαζί τους. Τους ρωτούσα να μάθω, με αυτό τον τρόπο πίστευα ότι βοηθούσα περισσότερο αυτόν που είχα απέναντι μου αλλά και αυτός μάθαινε από μένα. Αυτούς τους ανθρώπους τους βοηθούσα και σε άλλα πράγματα, τους πήγαινα κάτι ενδεχομένως σε φαγητό σε ρούχα, κρυφά βέβαια. Στα παιδιά δεν έκανα διακρίσεις, αλλά στους ενηλίκους είχα συμπάθειες και έκανα διακρίσεις».

---

³² Σωτήρης .Π. Κυριαρχία πέραν του στρατοπέδου: Κριτική προσέγγιση της έννοιας του στρατοπέδου στο έργο του Giorgio Agamben και της εφαρμογής της στα Κέντρα Κράτησης Μεταναστών και Προσφύγων, στο Τρουμπέτα. Το προσφυγικό και μεταναστευτικό ζήτημα. Διαβάσεις και μελέτες συνόρων. Αθήνα, 2012 σελ. 231

Άλλο ένα παράδειγμα αποτελεί όσα αναφέρει η «Ψ» εργαζόμενη στην Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής:

«[...] είναι και θέμα πολιτικής αν το υπουργείο μεταναστευτικής πολιτικής θα χρησιμοποιήσει τους ίδιους εργαζομένους ή θα προσλάβει καινούργιους για να φάνει στην κοινή γνώμη ότι μειώθηκε η ανεργία για τους μακροχρόνιους άνεργους. Δεν υπάρχει συνδικαλισμός ακόμα γιατί η υπηρεσία είναι καινούργια και αν επαναπροσληφθούμε έχουμε πει να φτιάξουμε έναν σύλλογο για να διεκδικεί τα δικαιώματά μας. Είναι σημαντική μια τέτοια ενέργεια, για παράδειγμα ξεκινήσαμε να εργαζόμαστε τον Σεπτέμβριο και πληρωθήκαμε τον Δεκέμβριο για πρώτη φορά και τώρα μας χρωστάνε άλλους τρεις μήνες. Οι μόνιμοι εργαζόμενοι έχουν ξεκινήσει να κάνουν ενέργειες για έναν σύλλογο. Στις ΜΚΟ δεν μπορεί να υπάρξει συνδικαλιστική δράση γιατί είναι τόσο πολύ αναλώσιμος ο εργαζόμενος που αν αντιδράσεις φεύγεις(εννοώντας ότι απολύεσαι) και έρχεται ο επόμενος. Στην περιοχή που μένω, που είναι κατηγορηματικά αντίθετοι με το προσφυγικό, παρακαλάνε να εργαστούν στις ΜΚΟ [...].

Σύμφωνα με τα παραπάνω παραδείγματα γίνεται αντιληπτό ότι ο χώρος του κέντρου κράτησης είναι πεδίο «μάχης», ένας χώρος όπου παράγονται πρακτικές όχι μόνο εξουσιαστικού περιεχομένου αλλά και αντιστάσεων. Ένα στοιχείο που θα πρέπει να επισημάνω είναι ότι οι εργαζόμενοι που απασχολούνταν σε υπηρεσίες κρατικού φορέα στο κέντρο κράτησης πριν από την λήξη της σύμβασης εργασίας αποφάσισαν να απεργήσουν ώστε να διεκδικήσουν την επαναπρόσληψή τους³³. Τέτοιου είδους πρακτικές, υποστηρίζει η «Ψ», απαιτούν την δημιουργία ενός συνδικαλιστικού φορέα για μεγαλύτερη δράση με σκοπό τις διεκδικήσεις των εργαζομένων. Επίσης θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι αντιστάσεις και οι πρακτικές των υποκειμένων γίνονται εντονότερες στα «χαμηλά» κλιμάκια απασχόλησης, συνήθως από το προσωπικό που έρχεται σε επαφή με τους πρόσφυγες, σε αντίθεση με αυτούς τους εργαζομένους που είτε έχουν καθήκοντα προϊσταμένου είτε εργάζονται σε κάποιο γραφείο ως διοικητικοί.

---

³³ Βλ. φωτ 9,10

Οι σύγχρονες ροές μεταναστών και προσφύγων δεν αποτελούν απλές κινήσεις πληθυσμών. Σχετίζονται και μάλιστα καθοριστικά, και με την πόλωση της καπιταλιστικής συσσώρευσης σε παγκόσμια κλίμακα και τη διαπίστωση ότι όλες τις προηγούμενες δεκαετίες η ύπαρξη συνεχών ροών μεταναστευτικής εργασίας αξιοποιήθηκε για τη μείωση του κόστους εργασίας και την ενίσχυση της καπιταλιστικής κερδοφορίας. Σε αυτή τη βάση, η διατήρηση αυτού του τμήματος του συλλογικού εργαζόμενου σε συνθήκη παρανομίας ή ημι-παρανομίας ήταν και παραμένει ο κρίσιμος αρμός που επιτρέπει, στη βάση της ανασφάλειας, την επιβολή μορφών εντατικής καπιταλιστικής εκμετάλλευσης στη μετανεωτερική εργατική δύναμη. Εδώ ακριβώς οι χώροι κράτησης μεταναστών, προσφύγων και αιτούντων άσυλο παίζουν έναν καθοριστικό ρόλο. Το ενδεχόμενο του εγκλεισμού συγκροτεί με υλικό τρόπο το ενδεχόμενο της παρανομίας και ενισχύει τη συνθήκη δομικής εργασιακής ανασφάλειας που είναι προϋπόθεση για την ένταξη με υποδεέστερους όρους στην καπιταλιστική παραγωγική διαδικασία. Με αυτή την έννοια, και στους χώρους κράτησης μπορεί κανείς να διαπιστώσει την ιδιότυπη «παραγωγικότητα» των πρακτικών εξουσιασμού, πέραν του απλού ορισμού του ως χώρο όπου κυριαρχεί η εξαίρεση. Ένας χώρος κράτησης δεν παράγει μόνο εγκλεισμό ή τη δυνατότητα της απέλασης, ταυτόχρονα παράγει και κρίσιμες υλικές προϋποθέσεις μιας συγκεκριμένης εκδοχής καπιταλιστικής εκμετάλλευσης, αλλά και την ιδιαίτερη μορφή αντιστάσεων που αναπτύσσονται μέσα και γύρω από αυτό.

4.5 Συμπεράσματα.

Στην ενότητα αυτή περιγράφονται με μια ερμηνευτική προσέγγιση τα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα και αναλύονται στις παρακάτω κατηγορίες.

Στην πρώτη κατηγορία περιγράφονται τα ευρήματα σχετικά με το κέντρο κράτησης Μόρια ως χώρος ακινητοποίησης και εγκλεισμού. Η ποινικοποίηση της κινητικότητας αποτελεί την συνθήκη ύπαρξης του Κέντρου κράτησης στη Λέσβο. Η ποινικοποίηση και η ύπαρξη του μοιάζει με ανταπόκριση και αντίδραση γιατί το Κέντρο κράτησης υπάρχουν από την στιγμή που ποινικοποιηθεί και κατηγοριοποιηθεί ένα άτομο ή ένα σύνολο ατόμων. Το κέντρο κράτησης λειτουργεί ως εργαλείο διαχωρισμού και αποκλεισμού, δηλαδή εντός του χώρου κράτησης βρίσκονται υπό μια έννοια οι εν δυνάμει τρομοκράτες, όπου θα πρέπει να τους απαγορευτεί η είσοδος προς μια κοινωνία στην οποία επικρατεί η τάξη και η ασφάλεια. Έτσι αποτελεί, κατά την φουκωική έννοια, μια ετεροτοπία γιατί προϋποθέτει την ύπαρξη ενός συστήματος ανοίγματος και κλεισίματος ο οποίος χώρος κράτησης τον απομονώνει και συγχρόνως τον καθιστά προσπελάσιμο, που δεν είναι τόσο ελεύθερα προσβάσιμος, εάν δεν διαθέτουμε ειδική άδεια και εάν δεν επιτελέσουμε συγκεκριμένες κινήσεις από τις οποίες δημιουργείται η ψευδαίσθηση της εισόδου. Ένα ακόμη στοιχείο είναι ότι ο χώρος κράτησης, όπως διαπιστώνεται μέσα από τις αφηγήσεις των εργαζομένων, έχει συνδεθεί ως «τόπος μιαιρότητας». Ο «ξένος» παρουσιάζεται ως εν δυνάμει φορέας μεταδοτικών ασθενειών, επομένως, υπό αυτή την έννοια το κέντρο κράτησης « Μόρια» αποτελεί «ύλη εκτός τόπου».

Στην δεύτερη κατηγορία παρουσιάζονται τα ευρήματα από τις πρακτικές του ανθρωπιστικού μηχανισμού των εργαζομένων (ΜΚΟ) στο κέντρο κράτησης. Αυτό που προκύπτει είναι ότι το δόγμα των συγκεκριμένων ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται εντός του κέντρου Κράτησης χαρακτηρίζεται από τα εξής στοιχεία: πρώτο στοιχείο το δικαίωμα στην επέμβαση και ταυτόχρονα η παραβίαση της κυριαρχίας της περιοχής του νησιού με σκοπό την προστασία των ανθρώπινων ζώων. Δεύτερο στοιχείο η έντονη δραστηριότητα με την μορφή του επείγοντος και συγχρόνως μη διαπραγματεύσιμη. Τέλος η αναγκαιότητα δράσης η οποία απαιτεί την άμεση απάντηση, χωρίς αναμονή

και χωρίς την έγνοια του σεβασμού των διαφορών. Επομένως διαπιστώνεται μια μορφή μετακινούμενης κυριαρχίας των ΜΚΟ η οποία εξαρτάται από δύο σημαντικές προϋποθέσεις η μια είναι τα μεταναστευτικά κύματα που τους επιτρέπουν να συναρθρώσουν θεσμικά σχήματα και πρακτικές παγκοσμίου και τοπικού χαρακτήρα σύμφωνα με νέους και παραγωγικούς όρους σχέσεων. Και η άλλη είναι κάτω από το πέπλο του ανθρωπισμού και της ειρήνευσης διεισδύουν στα εδάφη για να κινητοποιήσουν ισχυρά στηρίγματα στις πλούσιες χώρες και να στρατολογήσουν τις ελίτ των χωρών στις οποίες επεμβαίνουν.

Άλλο εύρημα που αναδείχτηκε είναι ότι η εργασία οργανώνεται πάνω σε μια δομή αυστηρής ιεράρχησης. Η ιεραρχία ανάμεσα στους εργαζόμενους και των δυο μη κυβερνητικών οργανώσεων που ερευνήθηκαν είναι έντονη σε όλα τα επίπεδα. Επίσης ακολουθείται η γραμμή «παλαιότητας», δηλαδή «καινούργιοι» εργαζόμενοι μούνται από τους «παλαιότερους». Για τους εργαζόμενους των ΜΚΟ το ιεραρχικό και εξουσιαστικό πλαίσιο είναι κατανοητό και αποδεκτό. Εδώ θα διαπιστώσει κανείς ότι αυτή η κατάσταση εξαίρεσης τείνει στην σκέψη των εργαζομένων ως κανόνας και δικαιολογείται ακόμα και η απώλεια ζωής, όπως και υπήρξαν πέντε θάνατοι λόγω αυτών των πολιτικών πρακτικών. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε όταν οι εργαζόμενοι χαρακτηρίζουν την εργασία τους σαν μια εργασία όπως όλες τις υπόλοιπες. Θεωρούν ότι οι κρατούμενοι είναι υποχρεωμένοι να συντάσσονται με τους κανονισμούς του κέντρου για την δική τους καλύτερη εξυπηρέτηση. Ο κρατούμενος εξ αρχής γίνεται αντιληπτός από το προσωπικό ως παραβατικός και αντιμετωπίζεται ως τέτοιος, το οποιοδήποτε αίτημά του αντιμετωπίζεται ως αντίδραση και παραβατικότητα. Η αυτόματη ταύτιση του πρόσφυγα με τον εν δυνάμει κακοποιό δεν είναι απλώς προπηλακισμός, αλλά αποτελεί κεντρικό σημείο ενός βασικού μέσου κοινωνικού ελέγχου.

Οι σχέσεις εργαζομένων με τους πρόσφυγες συγκροτούνται μέσα σε ένα δομημένο πλαίσιο κανονισμών και αρμοδιοτήτων, καταμερισμό εργασιών και πολλαπλών ιεραρχιών. Επίσης η δράσεις των εργαζομένων φαίνονται να ολοκληρώνονται με την διεκπεραίωση των εργασιών που στόχο έχουν την εύρυθμη λειτουργία του Κέντρου κράτησης. Εδώ διαπιστώνεται μια έντονη αντίφαση, από την μία πλευρά οι φράσεις που προβάλλονται ως «σημαία» στον επίσημο λόγο των ΜΚΟ είναι όλα για το παιδί, όλα για τον άνθρωπο, μια

ανθρωποκεντρική προσέγγιση. Από την άλλη, κανείς από τους εμπλεκόμενους των οργανώσεων δεν δίνει λόγο στα ίδια τα υποκείμενα να εκφραστούν και για τα οποία γίνονται όλες αυτές οι δράσεις. Επιπλέον, κανείς εργαζόμενος από τους συνεντευξιζόμενους δεν έθεσε ζήτημα αν θα πρέπει να κλείσει το κέντρο κράτησης Μόρια. Ενώ θα έπρεπε στην φιγούρα του πρόσφυγα να ενσωματώνονται όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα, και ενώ υπάρχει ένα νομοθετικό πλαίσιο που χαρακτηρίζει το καθεστώς του πρόσφυγα, απεναντίας η φιγούρα αυτή συνοδεύεται από «γυμνή ζωή», εκτοπισμό και εγκλεισμό. Οι σχέσεις του προσωπικού με τους πρόσφυγες αποτελούν επίπονα εγχειρήματα που έρχονται αντιμέτωπα με τις ιεραρχίες και τις ιδεολογίες των οργανώσεων (αρχή της ουδετερότητας). Ωστόσο παρά τις δυσκολίες που η ιεραρχία και η γλώσσα θέτει στην επικοινωνία, οι εργαζόμενοι από τα χαμηλά κυρίως κλιμάκια της εργασίας, επιχειρούν να προσεγγίσουν τους πρόσφυγες και να διαμορφώσουν σχέσεις μαζί τους.

Τέλος, σε αυτή την κατηγορία παρουσιάζονται τα ευρήματα σχετικά με τις πρακτικές των αντιστάσεων τόσο από τα υποκείμενα που εργάζονται εντός του χώρου κράτησης, όσο και από τους κρατούμενους. Στο Κέντρο κράτησης δεν παράγονται πρακτικές μόνο εξουσιαστικού περιεχομένου αλλά και αντιστάσεων. Οι πρακτικές των αντιστάσεων από τα υποκείμενα γίνονται εντονότερες στα «χαμηλά» κλιμάκια απασχόλησης, ειδικότερα από το προσωπικό που έρχεται σε επαφή με τους πρόσφυγες, σε αντίθεση με αυτούς τους εργαζόμενους που είτε έχουν καθήκοντα προϊσταμένου είτε εργάζονται σε κάποιο γραφείο ως διοικητικοί.

Μια διαφοροποίηση μεταξύ των εργαζομένων του κρατικού φορέα και των εργαζομένων στις ΜΚΟ, όπου και οι δυο φορείς δραστηριοποιούνται εντός του χώρου κράτησης, είναι ότι δρουν με διαφορετικές μορφές αντίστασης. Οι εργαζόμενοι του κρατικού φορέα δεν διστάζουν να έρθουν σε απευθείας σύγκρουση με τις πρακτικές του προϊσταμένου όταν πιστεύουν ότι πλήττονται τα συμφέροντά τους αλλά και πρακτικές με έμμεσο χαρακτήρα που έχει αντίκτυπο στην διαχείριση των προσφύγων. Αντίθετα, οι εργαζόμενοι των ΜΚΟ προτιμούν να χρησιμοποιούν πρακτικές αντίστασης που έχουν κατεύθυνση προς τα «κάτω» δηλαδή συσχετίζονται με την διαχείριση των κρατουμένων. Στην πρώτη κατηγορία εργαζομένων η κατεύθυνση της αντίστασης είναι προς

τα «πάνω» αλλά και προς τα «κάτω», ενώ στην δεύτερη κατηγορία είναι συνήθως προς τα «κάτω». Επίσης, εξίσου σημαντικές είναι και οι πρακτικές αντίστασης από την πλευρά των κρατούμενων. Όπως διαπιστώνεται, μέσα από τον λόγο των υποκειμένων ως εργαζόμενοι, υπάρχει πλήθος πρακτικών και στρατηγικών αντίστασης προς τις οργανώσεις και τους κρατικούς φορείς, αποτυπώνοντας έτσι μορφές αγωνιστικής υποκειμενικότητας.

Αντί επιλόγου.

Θα ήθελα αρχικά να επισημάνω ότι τα παραπάνω στοιχεία δεν συνθέτουν σε καμία περίπτωση κάποια «απόλυτη αλήθεια», αλλά μονάχα μια ερμηνεία των γεγονότων. Και αυτό δεν είναι μια πρόφαση για να δικαιολογήσω τυχόν ελλείψεις στην έρευνά μου, αλλά μια πρόταση που αναγνωρίζει ότι κάθε υλικό είναι πολιτισμικά διαμεσολαβημένο. Έτσι, μια επιστημονική έρευνα, όπως και αυτή, δεν αντανακλά μια «αντικειμενική πραγματικότητα», αλλά μια υποκειμενική μορφή όπως τη γνωρίζει ο ερευνητής. Στην παραπάνω έρευνα έγινε μια προσπάθεια να αναδυθεί και αν μπορεί να συνδεθεί ο χώρος του κέντρου κράτησης «Μόρια» και ο ρόλος των ανθρωπιστικών οργανώσεων με την φουκωϊκή έννοια της βιοπολιτικής και της κυριαρχίας όπως ορίζεται από τον Agamben. Αυτό που τελικά διαφαίνεται είναι ότι οι ΜΚΟ διατηρούν μια ενεργητική στάση, αλληλεπιδρώντας με τους υπόλοιπους δρώντες, όντας ικανές να επηρεάσουν την υπό διαμόρφωση διαδικασία και τις αποφάσεις που θα προκύψουν από αυτήν. Ας μην ξεχνάμε ότι, σύμφωνα με την φουκωϊκή αντίληψη, η εξουσία ασκείται μόνο επί ελεύθερων υποκειμένων και μονάχα για όσο αυτά παραμένουν ελεύθερα. Η αφομοίωση, η αυστηρά ιεραρχικού τύπου σχέση εντολής και εκτέλεσης ή η βίαιη υποταγή, δίχως τη δυνατότητα διαφορετικών επιλογών θα έπαυε να αποτελεί σχέση εξουσίας, βάσει της παρούσας προβληματικής. Κατ' αυτόν τον τρόπο το καθεστώς των ΜΚΟ αφενός ως ενεργών υποκειμένων μιας ορισμένης κοινωνικής ευαισθητοποίησης και ενθουσιασμού κατά την άσκηση των αναληφθέντων καθηκόντων τους και αφετέρου ως επαγγελματοποιημένων οργανισμών, με σαφείς προγραμματικούς στόχους και λειτουργικό πλαίσιο δράσης, τις καθιστά την ίδια στιγμή αντικείμενα και υποκείμενα της διακυβέρνησης. Έχοντας υπόψη αυτή τη προβληματική, προτείνεται από τον Macherey μια σύνθεση της μαρξικής με τη φουκωϊκή ανατομία της (καπιταλιστικής) εξουσίας. Αυτή η διπλή υποκειμενοποίηση της εργατικής δύναμης είναι σημαντική γιατί χωρίς τη μια εκδοχή της, τη μετατροπή της δηλαδή σε παραγωγική δύναμη, δεν θα νοούνταν η δημιουργία πλούτου· χωρίς την άλλη δεν θα νοούνταν η ύπαρξη της αντίστασης.

Ο Pierre Macherey στο βιβλίο του Φουκώ και Μάρξ το παραγωγικό υποκείμενο ακολουθεί το μονοπάτι που οδηγεί από τον Φουκώ στον Μαρξ και επιχειρεί να μελετήσει ορισμένες έννοιες του Μαρξ υπό το φως των αναλύσεων του Φουκώ. Προτείνει σε αυτή τη βάση την έννοια του «παραγωγικού υποκειμένου» ως κομβικό σημείο συνάντησης των δυο στοχαστών και ως κλειδιού για την κατανόησή τους. Όπως σημειώνει ο Macherey το ζήτημα δεν είναι να επινοηθεί κάτι που δεν υπάρχει, ένας μαρξιστής Φουκώ ή ένας «φουκωικός» Μαρξ. Σκοπός του Macherey είναι μέσω μιας θεωρητικής σύνθεσης εννοιών και προσεγγίσεων να συμβάλλει στην επαναστατική ανανέωση της μαρξιστικής θεωρίας αλλά και στην ανάπτυξη του φουκωικού θεωρητικού οπλοστασίου, καθώς επίσης να φωτιστούν, στο βαθμό που είναι εφικτό, κάποιες μαρξικές προσεγγίσεις υπό το φως της φουκωικής προβληματικής. Ο Foucault αναγνωρίζει ότι ήταν ο Marx που εισήγαγε μια νέα μέθοδο προσέγγισης του παρόντος, λέγοντας ότι ο Marx «ανακάλυψε του φοβερούς θετικούς μηχανισμούς [...] συσσώρευσης του κεφαλαίου». Αναγνωρίζοντας την σημασία της σκέψης του Marx ο Foucault θα διατυπώσει ότι «αντί να λέμε ότι η εξουσία βρίσκεται στην άκρη του τουφεκιού, το τυφέκιο βρίσκεται στην άκρη της εξουσίας» (Foucault, 2016:33). Όπως ο Marx ήταν αυτός που αντέστρεψε το σχήμα που προϋπήρχε «είμαστε φτωχοί γιατί μας κλέβουν» και σύνδεσε τη φτωχοποίηση με τους μηχανισμούς της καπιταλιστικής παραγωγής, έτσι και ο Foucault προσπαθεί εντοπίσει και να αναδείξει τους τρόπους σύνδεσης των μηχανισμών εξουσίας με το υποκείμενο. Σύμφωνα με τον Foucault «η βιοεξουσία ήταν απαραίτητο στοιχείο για την ανάπτυξη του καπιταλισμού καθώς ο ίδιος δεν μπορούσε να διασφαλιστεί παρά με τίμημα την ελεγχόμενη ένταξη των σωμάτων στον μηχανισμό παραγωγής και στις οικονομικές διαδικασίες» (Foucault, 2011:164). Η οικονομική ελευθερία, ο φιλελευθερισμός και οι πειθαρχικές τεχνικές είναι στενά συνδεδεμένα. Ο Macherey διαπιστώνει ότι η ανάδυση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής συνοδεύτηκε από την αντίστοιχη ανάδυση μιας νέας μορφής εξουσίας, μιας εξουσίας όπως την περιγράφει ο Foucault. Προκειμένου να στηρίξει αυτή του την διαπίστωση προσεγγίζει την μαρξική ανάλυση μέσω του ειδοποιού στοιχείου της εργασιακής δύναμης και της συνακόλουθης υπεραξίας (Macherey,2014:30-34). Σύμφωνα με τον Macherey

«η εργασιακή δύναμη δεν είναι απλώς παράγουσα αλλά μια παραγωγική δύναμη για την ενεργοποίηση και τη βελτιστοποίηση της οποίας παρεμβαίνει ο εξορθολογισμός της εργασίας, που καθώς την υποβάλλει σε κανόνες εντείνει την παραγωγικότητάς της. Σε μια τέτοια προοπτική, ο κανόνας παρουσιάζει μια διάσταση όχι μόνο διαπιστωτική αλλά και επιτελεστική [...] γίνεται “κανονιστικό”, δηλαδή ασκεί μια μετασχηματιστική δράση επί της πραγματικότητας» (Macherey,2014:49). Σε αυτό ακριβώς το σημείο, σύμφωνα με τον Macherey, η φουκωική παραγωγική εξουσία κάνει την εμφάνισή της, μέσα ακριβώς στη σφαίρα της παραγωγής, εκεί όπου συγκροτείται το «παραγωγικό υποκείμενο». «Πρέπει η παρέμβαση στην οποία προβαίνει, η οργάνωση της εργασίας, αντί να παρουσιάζεται σαν μια ουρανοκατέβατη διαταγή, να προσχωρεί κατά το δυνατόν περισσότερο στη ζώσα πραγματικότητα [...] να την κατακτήσει στο ίδιο της το είναι. Από αυτή την άποψη, έχει το χαρακτήρα μιας πραγματικής αναδημιουργίας, που αντιστοιχεί σε μετάβαση σε μια δεύτερη φύση» (Macherey, 2014: 55). Η νέα μορφή εξουσίας, δηλαδή η κανονιστική- παραγωγική εξουσία, αποτελεί δεύτερη φύση ακριβώς επειδή δεν ξεχωρίζει από το υποκείμενο σαν κάτι από τα έξω φερμένο. Αντίθετα, ταυτίζεται με το υποκείμενο, για την ακρίβεια ενσωματώνεται στο υποκείμενο ή αλλιώς σωματοποιείται από το υποκείμενο. Πρόκειται για την πειθαρχική εξουσία, όπως την εισήγαγε ο Foucault, μια εξουσία που δεν είναι διαταγή, αλλά που ενσωματώνεται αυθόρμητα ή ελεύθερα ή έστω φαινομενικά ελεύθερα από το υποκείμενο. Μια εξουσία που επιδρά στο σώμα των υποκειμένων διαμορφώνοντάς τα ανάλογα και που οροθετεί το πεδίο της δράσης τους διαμορφώνοντας εντέλει μια οικονομία των σωμάτων ικανή να αυξάνει την παραγωγικότητά τους, αλλά και να ωθεί τα υποκείμενα στην αυτόβουλη φαινομενικά ή μη αύξηση της παραγωγικότητάς τους. Ο φουκωικός Κανόνας λειτουργεί έτσι ώστε ακόμα και όταν συναντάται έξω από την παραγωγή επιδρά στο υποκείμενο με τρόπο που αυτή η επενέργεια αποτυπώνεται και εντός του πεδίου της παραγωγής αλλά και αντίστροφα. «Όπως ο ίδιος ο Foucault θα πει ότι η νεότερη εξουσία, καθώς μεταφέρει την πολιτική στο επίπεδο της οικονομίας, μετατρέπει συγχρόνως την οικονομίας σε πολιτική με την πλήρη έννοια του όρου» (Macherey, 2014: 87 σημ:37).

Λαμβάνοντας υπόψη την σύνθεση που προτείνει ο Macherey είναι σημαντικό να αναρωτηθούμε αν κάτι τέτοιο μπορεί όντως να δώσει απαντήσεις σε ερωτήματα που εκκρεμούν ακόμη και να αποτελέσει εργαλείο για όσες και όσους αναζητούν σήμερα μια επαναστατική ανανέωση του μαρξισμού· όσες και όσους αντιλαμβάνονται τη φιλοσοφία ως ένα πεδίο άμεσα συνυφασμένο με την καθημερινότητα και κυρίως όσες και όσους κινητοποιούνται από την έγνοια για τη συγκρότηση των σύγχρονων αντιστάσεων, αντιστάσεων που δεν θα μετατίθενται σε μια μεγάλη δυαδική εικόνα του μέλλοντος αλλά θα μπορούν να συγκροτούνται σήμερα, σε κάθε έκφραση της καθημερινότητάς μας και των κοινωνικών σχέσεων στις οποίες εμπλεκόμαστε, ακόμα και αυτών που φαίνονται ουδέτερες ή πολύ περισσότερο δευτερεύουσας σημασίας, διαμορφώνοντας το πεδίο εκείνο που θα δίνει τη δυνατότητα να επιχειρηθεί και ο συντονισμός, η σύνθεση αυτών των επιμέρους αντιστάσεων με σκοπό τον συνολικό κοινωνικό μετασχηματισμό.

“ Οι φιλόσοφοι έχουν απλά ερμηνεύσει τον κόσμο με διάφορους τρόπους. Το θέμα
είναι να τον αλλάξουμε”
(η 11^η θέση για τον Feurbach)
Karl Marx

Βιβλιογραφία ελληνόγλωσση.

- Αθανασίου, Α. Τσιμουρής, Γ. (2007). Χαρτογραφώντας τη βιοπολιτική των συνόρων: Σώματα, τόποι, απεδαφοποιήσεις στο Αθηνά Αθανασίου. Ζωή στο όριο. Δοκίμια για το σώμα, το φύλο και τη βιοπολιτική. Αθήνα: Εκκρεμές.
- Agamben, G. (2005). Homo sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή. Αθήνα: Scripta.
- Agamben, G. (2007). Κατάσταση εξαίρεσης. Όταν η «έκτακτη ανάγκη» μετατρέπει την εξαίρεση σε κανόνα. Αθήνα: Πατάκη
- Bauman, Z. (2002). Η μετανεωτερικότητα και τα δεινά της. Αθήνα: Ψυχογιός.
- Bauman, Z. (2004). Παγκοσμιοποίηση. Οι συνέπειες για τον άνθρωπο. Αθήνα: Πολύτροπον.
- Bauman, Z. (2005). Σπαταλημένες ζωές. Οι απόβλητοι της νεωτερικότητας. Αθήνα: Κατάρτι.
- Douglas, M (2006). Καθαρότητα και κίνδυνος: μια ανάλυση των εννοιών της μιαιρότητας και του ταμπού. Αθήνα: Πολύτροπον.
- Foucault, M. (2002). Για την υπεράσπιση της κοινωνίας. Αθήνα: Ψυχογιός.
- Foucault, M. (2011). Ιστορία της σεξουαλικότητας Ι. Η βούληση για γνώση. Αθήνα: Πλέθρον.
- Foucault, M. (2011). Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής. Αθήνα: Πλέθρον.
- Foucault, M. (2012). Η γέννηση της βιοπολιτικής: Παραδόσεις στο κολλέγιο της Γαλλίας 91978-1979). Αθήνα: Πλέθρον.
- Foucault, M. (2016). Για την εξουσία και την ταξική πάλη. Συζήτηση με τέσσερα μέλη της LCR. Αθήνα: Εκτός Γραμμής
- Goffman, E. (1994). Άσυλα. Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων, Αθήνα: Ευρύαλος.
- Macherey, P. (2014). Φουκώ και Μαρξ. Το παραγωγικό Υποκείμενο. Αθήνα: Εκτός Γραμμής.
- Σωτήρης, Π. (2012). Κυριαρχία πέραν του στρατοπέδου: Κριτική προσέγγιση της έννοιας του στρατοπέδου στο έργο του Giorgio Agamben και της εφαρμογής της στα Κέντρα Κράτησης Μεταναστών και Προσφύγων, στο

- Τρουμπέτα. Σ. Το προσφυγικό και μεταναστευτικό ζήτημα. Διαβάσεις και μελέτες συνόρων. Αθήνα: Παπαζήση.
- Παπαταξιάρχης, Ε. (2009). Στην άκρη του βλέμματος. Η κρίση της «φιλοξενίας» στην εποχή των διαπερατών συνόρων. Σύγχρονα θέματα, 107:67-74.
- Pandolfi. M. (2003). « Moral entrepreneurs», Κινούμενες Κυριαρχίες και Συρματοπλέγματα. Το βιοπολιτικό στα μετακομμουνιστικά Βαλκάνια. Σύγχρονα θέματα. 82: 19-32.
- Ροζάκου, Κ . (2015). Το πέρασμα της Λέσβου: κρίση, ανθρωπιστική διακυβέρνηση και αλληλεγγύη. Σύγχρονα θέματα, 130-31:13-16.
- Sassen, S. (2001). Χωρίς έλεγχο; Η εθνική κυριαρχία , η μετανάστευση και η ιδιότητα του πολίτη την εποχή της παγκοσμιοποίησης. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Τρουμπέτα, Σ. (2012). Το προσφυγικό και μεταναστευτικό ζήτημα. Διαβάσεις και μελέτες συνόρων. Αθήνα: Παπαζήση.

Βιβλιογραφία ξενόγλωσση.

- Didier Fassin / Mariella Pandolfi (επιμ.), Contemporary States of Emergency: the Politics of Military and Humanitarian Interventions, Zone Books, N. Υόρκη 2010.
- Foucault, M. (1986). Of the other spaces. Diacritics, 16 (1): 22-27.
- Foucault, M. Governmentality, στο Graham Burchell / Colin Gordon / Peter Malkki L., 1992, «National Geographic: The rooting of peoples and the territorialization of national identity among scholars and refugees», Cultural Anthropology, 7, pp. 24-44.
- Miller (επιμ), The Foucault Effect: Studies in Governmentality, The University of Chicago Press, Σικάγο 1991 σελ. 93.
- Foucault, M. Security, Territory, Population. Lectures at the College de France 1977-1978, μτφρ. Graham Burchell, Palgrave Macmillan, N. Υόρκη 2007, σελ.29-86.

- Rahola, F. (2011). The Detention Machine. Στο Salvatore Palida (επιμ).
Racial Criminalization of Migrants in the 21st century. Farnham,
Burlington: Ashgate: 95-106.
- Rozakou, K. (2012). The Biopolitics of Hospitality in Greece: Humanitarianism
and the Management of Refugees, American Ethnologist 39/3, σ.
562-577.

Διαδικτυακές αναφορές (με σειρά ηλεκτρονικής δημοσίευσης).

- Σύμβαση του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων, διαθέσιμο στο
<https://www.unric.org/html/greek/pdf/refugeeconvention-GRE.pdf>
- Ο νόμος 1975/1991 ορίζει για πρώτη φορά τη διαδικασία αίτησης για παροχή
πολιτικού ασύλου, διαθέσιμο στο
http://www.elinyae.gr/el/lib_file_upload/184a_91.1150378740941.pdf
- Καθιέρωση ενιαίας διαδικασίας αναγνώρισης σε αλλοδαπούς και ανιθαγενείς
του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας σε
συμμόρφωση προς την Οδηγία 2005/85/EK του Συμβουλίου «σχετικά με τις
ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη
χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του, πρόσφυγα διαθέσιμο στο
http://www.firstreception.gov.gr/PRIImages/EditorImages/p.d_113_2013.pdf
- Π.Δ 90/2008 εισάγει το θεσμό των δευτεροβάθμιων γνωμοδοτικών
επιτροπών με τη συμμετοχή εκπροσώπου της ελληνικής αστυνομίας, διάθεση
στο
[https://www.unhcr.gr/fileadmin/Greece/Protection/NomosEllada/Asylo/90_08.p
df](https://www.unhcr.gr/fileadmin/Greece/Protection/NomosEllada/Asylo/90_08.pdf)
- Π.Δ 81/ 2009 καταργείται ο δεύτερος βαθμός που είχε εισάγει το
προηγούμενο Π.Δ και αναθέτει την αρμοδιότητα εξέτασης των αιτημάτων
ασύλου στους διευθυντές των κατά τόπους αστυνομικών διευθύνσεων,
διαθέσιμο στο
[file:///C:/Users/%CE%93%CE%B9%CF%89%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82%20%CF%81%CE%B5%CF%80%CF%80%CE%B1%CF%82/Downloads
/81_09.pdf](file:///C:/Users/%CE%93%CE%B9%CF%89%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82%20%CF%81%CE%B5%CF%80%CF%80%CE%B1%CF%82/Downloads/81_09.pdf)
- Π.Δ 114/2010 με το οποίο ρυθμίστηκε η μεταβατική διαδικασία ασύλου στην
Ελλάδα, διαθέσιμο στο
https://www.unhcr.gr/fileadmin/Greece/Protection/NomosEllada/pd_114.pdf

- Ο νόμος 3907/2011 ιδρύει ένα νέο σύστημα ασύλου
https://www.unhcr.gr/fileadmin/Greece/Protection/NomosEllada/LAW_3907_2011.pdf
- Νόμος 3907/2011 δημιουργία της Αρχής Προσφυγών η οποία εξετάζει τις προσφυγές αιτούντων διεθνή προστασία κατά αποφάσεων της Υπηρεσίας Ασύλου, διαθέσιμο στο
<https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/ya-334-2014.html>
- Π.Δ 102/2012 Συγκρότηση και λειτουργία Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, διαθέσιμο στο ¹
http://firstreception.gov.gr/PRIImages/EditorImages/P.D.102_2012_First_Reception_Service.pdf
- Υπουργική Απόφαση 11.1/1460. 2013 περί Σύσταση Κινητών Μονάδων Πρώτης Υποδοχής, διαθέσιμο στο
<https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/ya-11-1-1460-2013.html>
- Υπουργική Απόφαση για την λειτουργία της υπηρεσίας Ασύλου 6416/2014 - ΦΕΚ 2034/Β/25-7-2014, διαθέσιμο στο
<https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/ya-oik-6416-2014.html>
- Σύσταση Κέντρων Πρώτης Υποδοχής (Κέντρο Μόριας), διαθέσιμο στο
https://drive.google.com/file/d/0B7Jb_n_W6q6bX3JYS3ZBSjhGUk0/preview
- Ασύμμετρες απειλές από την Αστικοποίηση όρος «Παράνομα Εισερχόμενα Πρόσωπα» (ΠΕΠ) Σελ. 30, διαθέσιμο στο
<http://www.geetha.mil.gr/media/pdf-arxeia/2015/ekdoseis/sae/sae2030.pdf>

Παράρτημα Α.

Τα βασικότερα νομοθετικά κείμενα περί ασύλου στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με το Π.Δ 113/2013:

α. Αίτηση ασύλου: «Αίτηση διεθνούς προστασίας» ή «αίτηση ασύλου» ή «αίτηση» είναι η αίτηση παροχής προστασίας από το ελληνικό κράτος που υποβάλλει αλλοδαπός ή ανιθαγενής, με την οποία ζητά την αναγνώριση στο πρόσωπό του της ιδιότητας του πρόσφυγα, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης, ή την χορήγηση καθεστώτος επικουρικής προστασίας. Η αίτηση διεθνούς προστασίας μπορεί να περιλαμβάνει και τα μέλη της οικογενείας του αιτούντος που βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια.

β. Αιτών: «Αιτών διεθνή προστασία» ή «αιτών άσυλο» ή «αιτών» είναι ο αλλοδαπός ή ανιθαγενής, ο οποίος δηλώνει προφορικώς ή εγγράφως ενώπιον οποιασδήποτε ελληνικής αρχής, στα σημεία εισόδου στην ελληνική επικράτεια ή εντός αυτής, ότι ζητεί άσυλο ή επικουρική προστασία στη χώρα μας ή με οποιονδήποτε τρόπο ζητεί να μην απελαθεί σε κάποια χώρα εκ φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης ή επειδή κινδυνεύει να υποστεί σοβαρή βλάβη σύμφωνα με το άρθρο 15 του Π.Δ. 96/2008 (Α' 152) και επί του αιτήματος του οποίου δεν έχει ληφθεί ακόμη τελεσίδικη απόφαση. Επίσης, αιτών διεθνή προστασία θεωρείται και ο αλλοδαπός, ο οποίος υπέβαλε αίτηση διεθνούς προστασίας σε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ κατ' εφαρμογή του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 343/2003 του Συμβουλίου, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας (L 050/25.02.2003), ή σε άλλο κράτος που δεσμεύεται από και εφαρμόζει τον ως άνω Κανονισμό, και μεταφέρεται στην Ελλάδα βάσει των διατάξεων του ως άνω κανονισμού.

γ. Καθεστώως πρόσφυγα: είναι το καθεστώως που χορηγείται κατόπιν της αναγνώρισης από την αρμόδια ελληνική αρχή ενός αλλοδαπού ή ανιθαγενούς ως πρόσφυγα.

δ. Πρόσωπο που δικαιούται επικουρική προστασία: είναι, με την επιφύλαξη του άρθρου 17 του π.δ. 96/2008, ο αλλοδαπός ή ο ανιθαγενής που δεν πληροί τις προϋποθέσεις για να αναγνωρισθεί ως πρόσφυγας, αλλά στο πρόσωπό του συντρέχουν ουσιώδεις λόγοι από τους οποίους προκύπτει ότι αν επιστρέψει στη χώρα της καταγωγής του ή, στην περίπτωση ανιθαγενούς, στη χώρα της προηγούμενης συνήθους διαμονής του, κινδυνεύει να υποστεί σοβαρή βλάβη κατά την έννοια του άρθρου 15 του ΠΔ. 96/2008 και που δεν μπορεί ή λόγω του κινδύνου αυτού δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της εν λόγω χώρας.

ε. Καθεστώς επικουρικής προστασίας: είναι το καθεστώς που χορηγείται κατόπιν της αναγνώρισης από την αρμόδια ελληνική αρχή ενός αλλοδαπού ή ανιθαγενούς ως δικαιούχου επικουρικής προστασίας.

στ. Ασυνόδευτος ανήλικος: είναι το πρόσωπο ηλικίας κάτω των 18 ετών, το οποίο φθάνει στην Ελλάδα, χωρίς να συνοδεύεται από ενήλικα υπεύθυνο για τη φροντίδα του, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία ή πρακτική και για όσο χρόνο κανένας υπεύθυνος ενήλικος δεν ασκεί στην πράξη την επιμέλειά του, ή ο ανήλικος που εγκαταλείπεται ασυνόδευτος μετά την είσοδό του στην Ελλάδα.

ζ. Εκπρόσωπος ασυνόδευτου ανηλίκου: είναι ο προσωρινός ή οριστικός επίτροπος του ανηλίκου ή το πρόσωπο που ορίζεται από τον αρμόδιο Εισαγγελέα Ανηλίκων ή, όπου δεν υπάρχει Εισαγγελέας Ανηλίκων, από τον Εισαγγελέα Πρωτοδικών για την προάσπιση των συμφερόντων του ανηλίκου αυτού.

η. Κράτηση: είναι ο περιορισμός σε ειδικό χώρο, με αποτέλεσμα τη στέρηση της ελευθερίας του προσώπου[...].

Άρθρο 1 Ίδρυση – Αποστολή – Συγκρότηση.

1. Στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη συνιστάται αυτοτελής Υπηρεσία, με τίτλο «Υπηρεσία Ασύλου» που υπάγεται απευθείας στον Υπουργό και έχει τοπική αρμοδιότητα που εκτείνεται σε όλη την Επικράτεια. Η Υπηρεσία αυτή λειτουργεί σε επίπεδο Διεύθυνσης και έχει ως αποστολή την εφαρμογή της νομοθεσίας περί ασύλου και των λοιπών μορφών διεθνούς προστασίας των

αλλοδαπών και ανιθαγενών, καθώς και τη συμβολή στο σχεδιασμό και τη διαμόρφωση της εθνικής πολιτικής ασύλου.

2. Η Υπηρεσία Ασύλου, στο πλαίσιο της αποστολής της, είναι αρμόδια ιδίως για:

α. την υποστήριξη του σχεδιασμού και της χάραξης της πολιτικής της χώρας όσον αφορά στη χορήγηση ασύλου ή άλλων μορφών διεθνούς προστασίας, καθώς και την παρακολούθηση και αξιολόγηση της υλοποίησης αυτής,

β. την παραλαβή και εξέταση αιτημάτων διεθνούς προστασίας και την απόφανση επί αυτών σε πρώτο βαθμό.[...]

Άρθρο 3 του νόμου 3907/2011 Αρχή Προσφυγών.

1. Στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη συνιστάται Αρχή Προσφυγών, η οποία εξετάζει τις προσφυγές αιτούντων διεθνή προστασία κατά αποφάσεων της Υπηρεσίας Ασύλου, κατά την παράγραφο 5 του άρθρου 5.

2. Η Αρχή Προσφυγών υπάγεται απευθείας στον Υπουργό Προστασίας του Πολίτη. Στην Αρχή λειτουργούν μία ή περισσότερες τριμελείς Επιτροπές Προσφυγών, που συγκροτούνται, ανάλογα με τον αριθμό των προσφυγών που υποβάλλονται με απόφαση του Υπουργού Προστασίας του Πολίτη με θητεία δύο ετών που μπορεί να ανανεώνεται. Με την ίδια απόφαση καθορίζεται η τοπική τους αρμοδιότητα.[...]

Άρθρο 6 του νόμου 3907/2011 Ίδρυση Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής – αποστολή.

1. Στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη συνιστάται αυτοτελής Υπηρεσία με τίτλο «Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής», που υπάγεται απευθείας στον Υπουργό Προστασίας του Πολίτη και έχει τοπική αρμοδιότητα σε όλη την επικράτεια. Η Υπηρεσία αυτή λειτουργεί σε επίπεδο διεύθυνσης και έχει ως αποστολή την αποτελεσματική διαχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών που εισέρχονται παρανόμως στη Χώρα, σε συνθήκες σεβασμού της αξιοπρέπειάς τους, με την υπαγωγή τους σε διαδικασίες πρώτης υποδοχής.[...]

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του Π.Δ 102/2012 Συγκρότηση και λειτουργία Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής

1. Η Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής συγκροτείται από την κεντρική και τις περιφερειακές υπηρεσίες πρώτης υποδοχής.
2. Η Κεντρική Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής εδρεύει στην Αθήνα και ασκεί τις αρμοδιότητές της σε όλη την επικράτεια
3. Περιφερειακές υπηρεσίες πρώτης υποδοχής είναι τα Κέντρα Πρώτης Υποδοχής (ΚΕ.Π.Υ.), οι έκτακτες και οι κινητές μονάδες πρώτης υποδοχής.
4. Για την κάλυψη των αναγκών λειτουργίας της η Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής μπορεί να εξυπηρετείται από τα πληροφοριακά συστήματα της Ελληνικής Αστυνομίας.

Σύμφωνα με το άρθρο 8 του Π.Δ 102/2012.

1. Τα κέντρα πρώτης υποδοχής (ΚΕ.Π.Υ.), οι έκτακτες και οι κινητές μονάδες πρώτης υποδοχής έχουν ως αποστολή την υλοποίηση των διαδικασιών πρώτης υποδοχής, μέσα στα όρια της τοπικής τους δικαιοδοσίας, σε όλους τους υπηκόους τρίτων χωρών που συλλαμβάνονται να εισέρχονται ή να παραμένουν χωρίς τις νόμιμες διατυπώσεις στη Χώρα.
2. Οι διαδικασίες πρώτης υποδοχής για τους υπηκόους τρίτων χωρών περιλαμβάνουν:
  - α. την εξακρίβωση της ταυτότητας και της ιθαγένειάς τους, συμπεριλαμβανομένης και της ηλικίας τους εφόσον υπάρχει αμφιβολία,
  - β. την καταγραφή τους,
  - γ. τον ιατρικό τους έλεγχο και την παροχή της τυχόν αναγκαίας περίθαλψης και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης,
  - δ. την ενημέρωσή τους για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, ιδίως δε για τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορούν να υπαχθούν σε καθεστώς διεθνούς προστασίας και την παραπομπή τους στο αρμόδιο περιφερειακό Γραφείο Ασύλου σε περίπτωση που ζητήσουν διεθνή προστασία και
  - ε. τη μέριμνα για όσους ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες, ώστε να υποβληθούν στην κατά περίπτωση προβλεπόμενη διαδικασία.

Σύμφωνα με το Άρθρο 9 του Π.Δ 102/2012 Διοίκηση – διάρθρωση περιφερειακών υπηρεσιών πρώτης υποδοχής

Ο προϊστάμενος του κέντρου πρώτης υποδοχής ή της έκτακτης ή κινητής μονάδας πρώτης υποδοχής φέρει τον τίτλο του επικεφαλής. 2. Τα κέντρα και οι έκτακτες ή κινητές μονάδες πρώτης υποδοχής διαρθρώνονται σε λειτουργικώς διακριτά κλιμάκια ως ακολούθως: α. Κλιμάκιο Διοικητικής Μέριμνας. β. Κλιμάκιο Καταγραφής και Εξακρίβωσης. γ. Κλιμάκιο Ιατρικού Ελέγχου και Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης. δ. Κλιμάκιο Ενημέρωσης [...]

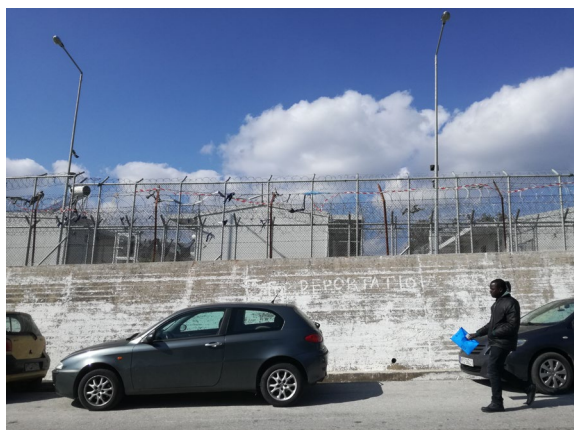
Το Κέντρο Πρώτης Υποδοχής «Μόρια» εντάσσεται στην κοινή υπουργική απόφαση με **ΦΕΚ 2602/Β/2-12-2015** περί «Σύστασης Κέντρων Πρώτης Υποδοχής και προσωρινών Δομών Φιλοξενίας αιτούντων άσυλο και ευάλωτων ομάδων πολιτών τρίτων χωρών» όπου αναφέρονται τα εξής:

Συστήνονται Κέντρα Πρώτης Υποδοχής (ΚΕ.Π.Υ.) και προσωρινές Δομές Φιλοξενίας αιτούντων άσυλο και ευάλωτων ομάδων πολιτών τρίτων χωρών (εφεξής «Δομές»), ως ακολούθως:

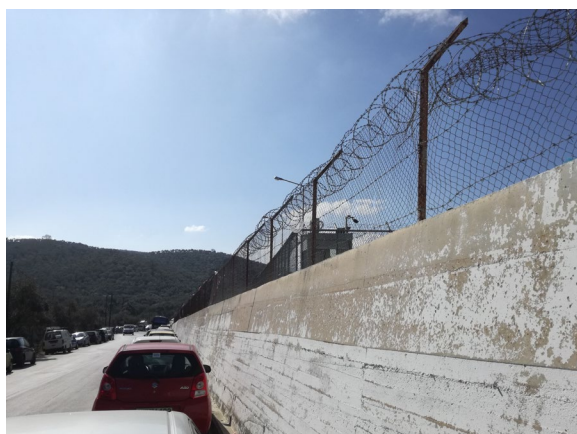
α. Στη νήσο Λέσβο, σε οριοθετημένη έκταση εμβαδού 7.388,69 τ.μ. εντός της παραχωρηθείσας έκτασης εμβαδού 46.588,25 τ.μ. η οποία αποτελεί τμήμα του Στρατοπέδου «Παραδέλλη» στη θέση Πουριά-Μαρμαρά-Μόρια Μυτιλήνης, όπως φαίνεται στην υπ' αριθμ. Φ.900/123/265 2124/Σ. 1457/09.07.2013 εγκριτική απόφαση του Γενικού Επιτελείου Στρατού/Διεύθυνση Υποδομής/1β.[...]

Παράρτημα Β.

Φωτογραφικό Υλικό.

Εικ.1 Κέντρο κράτησης «Μόρια»

Εικ.2 Κέντρο κράτησης «Μόρια»

Εικ.3 Κέντρο κράτησης «Μόρια»

Εικ.4 Στρατόπεδο συγκέντρωσης Μπούχενβαλντ στη Γερμανία

Εικ.5 Στρατόπεδο στη Μυτιλήνη

Εικ.6 Στρατόπεδο στη Μυτιλήνη

Εικ.7 Χειμερινή περίοδος 2016 «Μόρια»

Εικ.8 Χειμερινή περίοδος 2016 «Μόρια»

Εικ.9 Απεργία εργαζόμενων έξω από το κέντρο κράτησης «Μόρια»

Εικ.10 Απεργία εργαζόμενων έξω από το κέντρο κράτησης «Μόρια»